

ბ- 902 /47. 922/

მერო იმერეთის არქეოლოგიურ ძეგლებზე დაყრდნობით ნაშრომში
განხილულია ძვ.წწ. I ათასწლეულის II ნახევრის ყვითლის ხეობის
სოფიანურ-პოლიტიკური და კულტურულ-ეკონომიკური ისტორიის უმთავრესი
საკითხები

რედაქტორები: ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი ჯუიზა ნადინაძე
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი ნინო ნუბაძე

გამომცემი: "ლაზიკარი" შპს, 1993

შესავალი

კოლხეთის სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიის საკითხები არაერთხელ გამზადარა საპეციალისტთა კვლევის საგანი. მათ შესახებ არა ერთი და ორი მოსაზრებაა გამოთქმული როგორც ქართველ, ასევე უცხო მკვლევართა მიერ. საკმარისია აღინიშნოს თუნდაც ის დიდმნიშვნელოვანი ფაქტი, რომ აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის / კოლხეთის / წარსულის პრეზერვების ძიებას მიუძღვნა ექვსი საერთაშორისო სიმპოზიუმი / I /, მაგრამ ერთიანი აზრი კოლხეთის პოლიტიკური წყობილების თაობაზე ჯერ კიდევ არ არსებობს. ეს გარემოება არც არის გასაკვირი, ვინაიდან ისეთი ურთულესი საკითხი, როგორც კოლხეთის სახელმწიფოს წარმოქმნა და განვითარება, შეუძლებელია აზრთა სხვადასხვაობას არ იწვევდეს. ვითარებას ართულებს ისიც, რომ ძველი ბერძნული წერილობითი წყაროების ცნობები კოლხეთის შესახებ რიგ შემთხვევაში, მითოლოგიური ვადმოცემების სამოსელშია გახვეული, რაც საკმაოდ ართულებს მასში ასახული ისტორიული სინამდვილის დაზუსტა-დადგენას. ამასთანავე, ბერძენი ავტორები კოლხეთის მიზილად გარკვეული ტერიტორიების შესახებ გვაწვდიან ცნობებს, მათი ინტერესები ძირითადად შავი ზღვისპირა ზოლით ამოიწურება. რაც შეეხება კოლხეთის ცენტრალურ და აღმოსავლეთ რეგიონებს, კლასიკური ხანის ბერძნული მწერლობა საერთოდ არაფერს გვუბნება აქ მინდობილ ისტორიული პროცესების შესახებ. ამდენად, ჩვენი ცოდნა ამ საკითხებთან დაკავშირებით მთლიანად არქეოლოგიურ ძეგლებზე გამოვლენილი მასალის კვლევა-ძიების შედეგებით შემოიფარგლება.

ერთი მიზნით არქეოლოგიური მასალის, ხელს მიუჩივს მხრივ, ბერძენ ავტორთა ცნობების შეჯერება საშუალებას გვაძლევს ერთ მთლიანობაში ვაკისროთ დასავლეთ საქართველოს მიწაზე უძველეს ხანაში არსებული კოლხეთის სამეფოს ისტორიის ჩვენთვის საინტერესო მომენტები.

აღმოსავლეთ კოლხეთის შესახებ როგორც ბერძნულ, ასევე ქართულენოვან წერილობით წყაროებში ძველი ცნობებია დატანილი. ყურადღება უმჯობესად ეძიონისტურ ჰანაზია გამაზიცილებული და ამასთან, ეგრისის ეს ნაწილი იმერეთის

სამეფოსათვის მიმართულებასთან დაკავშირებული / იმერეთის დასავლეთი სამეფოს
 განვითარება, აღმოსავლეთ კოდებში საერისთავოს შექმნა /. ასევე, ძვ.წ.
 V-I საუკუნეებში აღმოსავლეთ კოდების ისტორიის, განსაკუთრებით კი იმ
 პერიოდის კვლევისას, რომელიც ძვ.წ. V-IV საუკუნეებს მოიცავს, მთავარ
 ამოცანად არქეოლოგიური ძეგლები გვჩვენებს. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს,
 რომ ამ განთავსების მიზნით მოხდა კოდების გეოგრაფიული და აღმოსავლეთი
 რეგიონების ისტორიის კვლევა-ძიება ძირითადად იმპერატორისა და ვანის ნაქა-
 ნაქარის აღმოჩენების მომენტებში და ნაქალები უკანადაა დატოვებული მდინარე-
 რეგიონის მიწა მიწაზე განთავსებული არქეოლოგიური ძეგლებს, კერძოდ საი-
 რის მონასტრის, რომელიც მთავრად, მცირე რაოდენობაზე იყო მოწყობილი,
 მთავარი იმდენად უკანადაა მოსახლეს ძველი საქართველოს ისტორიისა და
 მატერიალური კულტურის რჩენი საკვლევის შესაძლებლობის.

გთავაზობთ თქვენთვის ცნობილი 1982 წლისათვის. მას შემდეგ, რაც საქარ-
 ზეობის უკანადაა მოსახლეს დატოვებული არქეოლოგიური ძეგლები დატოვებული
 სოფელი საიურის, საბაქარის მუხრანში მოსახლეს აღმოჩენილია-დღევანდელი
 ხანის სამართავის.

წინამდებარე ნაშრომში ჩვენს კვლევა-ძიებას უმთავრეს საფუძველად
 უღებენ ყველაზე უკანადაა მოსახლეს დატოვებული არქეოლოგიური ძეგლები. ამასთან
 საიურის მიხედვით, განვიხილავთ ამ უკანადაა მოსახლეს არქეოლოგიური
 ძეგლების მომენტები. აქვე იმასაც დავძენთ, რაც ძვ.წ. V-I საუკუნეების
 მატერიალური კულტურის ნიშნები დატოვებულია განთავსებულია უკანადაა მოსახლეს
 იმ მონასტრისათვის "ყველაზე უკანადაა მოსახლეს არქეოლოგიური ძეგლები" და "საიურის
 საქართველოს უკანადაა მოსახლეს".

საიურის ნაქა აღმართის შესაძლებლობა დღეს უნდა იმის ისტორია არა აქვს.
 გვთავაზობთ არქეოლოგიური სამუშაოები აქ მხოლოდ ჩვენს საუკუნის
 წმინდის დატოვებულია დღეს. იმ უკანადაა მოსახლეს იქნა ძვ.წ. I ათასწლე-
 ულის ნაშრომისათვის, დღევანდის საიურისათვის უკანადაა მოსახლეს ხანის სა-
 მართავის. საიურის გეოგრაფიულ აღმართისათვის 15 გორი. როგორც დატოვებულია
 იმ დღეს დატოვებულია, ყველა მთავარი დღევანდელი ანტიკური-დღევანდელი ხანის

[illegible]

საჩუქრად უშუალოდ უბმის ადგილი კარაჩიგინი, სადაც ისევ რკაოვ
საჩუქრად, ღაღასტორდა დიდიანი სახარმოო კერის ნაშთები. რკაოვ მანს,
საჩუქრად და კარაჩიგინი სპირტის ქ ალაქობის წინა პერიოდშიდანვე მიტანა-
რგობის ერდონ კომპლექსის წარმოადგენდნენ. კარაჩიგინი მოპოვებულ ნივთი-
ერ მასალაში გამოიყურება ორი ქრონოლოგიური ჯგუფი: პირველი ქრონოლოგი-
ური ჯგუფის კერამიკა იდენტურია წინარე ანტიკური ხანის ლენის ნაშთებ-
სა, ხოლო მეორე ქრონოლოგიური ჯგუფი ემსახურება ადრე ანტიკური ხანის
ნაშთებს. კარაჩიგინი ბრინჯაოს ტიპისაა და წინააღმდეგობა ეწინააღმდეგება
რეზილია რკინის მოდებიც, რაც რკინის მიტანაში განვიხილავთ. მიტ-
ანობის. აქვე გამოიყურება იქნა ახ. წ. I საუკუნის სამარხებიც, რომლებიც
გარკვეული მნიშვნელობა ენიჭება საიარის ისტორიის ბოლო პერიოდის

წაღღისაღვის / 3 /

გვიან ელინისტური ხანის „ქვეყნისმართები“ აღმოჩენილია ევშაპიძის გორაკზე. სამაროვნის ტერიტორია გაღარიბებულია, რის გამოც მხოლოდ ორი სამარხი იქნა ზრამგმენჭლად გადმოჩენილი. არადა, ევშაპიძის გორის აღმოჩენები უნდა აღიაროს საბრძოლველ და საერთოდ ზედა იმერეთის არქეოლოგიის, რადგან ჯერ-ჯერობით მხოლოდ აქ დაფიქსირდა ესოდენ გავერცხლებული ძეგრთი დარღვევის შემთხვევები / 4 /.

ძველი საქართველოს სამშენებლო ხელოვნების კვლევისათვის საყურადღებოა ღმრინაურის აღმოჩენები: ადგილ ღმრინაურში შემთხვევით იქნა მიკვლეული ტაძრის დედადი /უპაბიტელი/ და გათხრების შედეგად გამოვლინდა ნაყოფიერების კულტურის დარღვევის საგნები და ნახევრად გაოღილი „ქვის“ შერბების ნაშთები. ღმრინაური ორ ფენიანი ძეგლია. ქვედა ფენა ადრე ანტიკური ხანის განკუთვნილია: მისი ზედა ქრონოლოგიური ზღვარი ადრე ელინისტური ხანის დასაწყისამდე აღწევს. ამ ფენაში დასტურდება ანტიკური მავდალიანი ჯამის ზრამგმენჭი და აღმოსავლური წილად მუზაგლელი კერამიკის ნახევრები: რაც შეეხება ზედა ფენას, მასში მოპოვებული მასალა იმდენად დაღუწილი და ზრამგმენჭულია, რომ მის სფუძველზე რაიმეს რეკონსტრუქცია შეუძლებელია. თუმცაღა მოგირთი ნიშნში ელინისტურ ხანაზე მიუთითებს / 5 /.

ადრე ანტიკური-ელინისტური ხანის ღმრინაურისგან განსხვავებით სამარხები აღმოჩენილია ადგილ კოლისწყაროზე / 6 /.

საბრძოლველ ნაჭრებისა და საერთოდ კოლხეთის სამეფოს ისტორიისათვის უნიკალურია მონაგვრები შეიღებულ სამაღურის გორის აღმოჩენები.

საზაღურის გორაზე ჯერ კიდევ წმინდა მიხეილწამება დაწერილია სამარხები. როგორც უკვე ითქვას, 1982 წელს აქ აღმოჩნდა ნეკროპოლი და ნაშთსაღარი კერები, საზაღურის გორა არქეოლოგიურად მოდიანად იქნა შეზღუდული. ძეგლის სტრატეგიალური შემდეგი სურათი მიგვცა: გამოვლინდა სამი ნაშთსაღარი კერა-ქონარე ანტიკური, ადრე ანტიკური და ელინისტური. /ტაბ. I/ აქვე

სამარხიანი, სამარხიანი შედეგად

მე მხოლოდ ა.ზ. I საუკუნეში ჩნდება.

სამაროვანს ჩაჭრილი ჰქონდა ადრე ანტიკური და ნაწილობრივ წინარე ანტიკური ხანის ფენები. სამადურის გორამზე I4 სამარხი გათხარა. მათგან სამი შედარებით მოგვიანო ხანისა და სტრატოგრაფიულად შესაძლოა უკავშირდებოდეს ელინისტური ხანის ნაშთსაბლარ ფენას / სამარგები II 7, II 8I, II 12 /. ნერე და მესამე სამარხი თითქმის წინვეტვარო იყო, რაც შეეხება I3 და II 14 სამარგებს, ისინი შესწავლის პროცესშია და ამდენად, მათზე ჯერ ვერაფერს ვიტყვი.

დღევანდელი მონაცემებით ვამოწმობ სამარხთა ორი ქრონოლოგიური ჯგუფი: ადრე ანტიკური / II 5, 8, 10 / და ადრე ელინისტური ხანის სამარგები / II 1, 4, 6, 9 /. სამარხთა შესახებ შედარებით დაწვრილებით ვისაუბრებთ პირველ, მეორე და მესამე თავებში.

სამადურის გორის დასავლეთ ფეხზე II 5 სამარხის სამარხით გათხარა ძვ.წ. V საუკუნის მეორე ნახევრით დათარიღებული სარიტუალო მოედანი, ხოლო უშუალოდ კედესთან გაიშენდა საკულტო ორმო, რომლის დიამეტრი ორ, ხოლო სიღრმე თერთმეტ მეტრს აღწევდა. /7/

ჩვენ შევედრეთ საიკრის ნაქალაქარის ტერიტორიაზე დღემდე გათხრილ ყველა უბანს. ჩვენს ძიებას ამ უბნებიდან მომდინარე მასალის კვლევის შედეგად ბი უღვეს საფუძვლად ამჟამად სამუშაოება არა გვაქვს ყველა სამარხის, თუ ფენის შესახებ დაწვრილებით ვიმსჯელოთ, ამიტომ მასალის მხოლოდ ზედაპირული მოხიზებით დაცემას ვიძლევათ.

ვინაიდან ჩვენი ამჟამინდელი კვლევა ზოგადად აღმოსავლეთ კოლხეთს მოიცავს საიკრას, საიკრის ნაქალაქარის გარდა მოგვიხსენიოთ ყვერინის ზეობაში დამკვეთითი სამუშაოების თუ სტაციონარული გათხრების შედეგად გამოვლენილი სხვა არქეოლოგიური ძეგლებიც.

ერთ-ერთ ასეთ ძეგლს წარმოადგენს მოდინაყეს ციხე. იგი საიკრის ჩრდილოეთით მდებარეობს და როგორც გათხრებით გაირკვა, დასაბუთებული ყოფილა ჯერ კიდევ ადრე ბრინჯაოს ეპოქაში. მოდინაყეზე წარმოდგენილია წინარე ანტიკური და ადრე ანტიკური ხანის ფენებიც. განსაკუთრებული მნიშვნე-

ენდობა ენიჭება აღრეანტიკურ-ეღონისტური ხანის სამარგებს, რომელთა შესაყბაჲ ქვემოთ იქნება საუბარი: აქ მოლოდ აღწერიწაჲ, რომ მოღონაჲს სამარგთ ჟერგზე, ოსევე რგგოფ სამაღურის გოგაზე, აღრე-ანტიკური და აღრე ეღონისტური ხანის სამარგები ერხად იყო ჯიწარეზ-ლი, რაჲ მოგონისმეჲსველი ჟაქცია. მოღონაზეს სამარგები საყურადღებო მასალას შეიწაჲვენ ყვირილის ჯეობის სოფიანურ-პოღიჯურნი ნსტორიის შესწავლისათვის. /6 /

ყვირილის ჯეობის მეო მოღმე მოყველწია აღრეანტიკურ-ეღონისტური ხანის ოგდასაბიდე ძეგლი. ისანი დაჰანილია მეო იმერეოის არქეოლოგიურ ჯუჰაზე, ზოლო მოგოეროი მათჰანის მასალა გამოქვეყნებწია. ჟარჰო მას-შეჰაბის სამეოშოგები აწი ძეგლებზე, მოშადლის საქ მესა. აწიჰაჲ აქ სიყვესა აღარ გავაგრძელებო, მოლოდ ვაჰსენებო მოგოეროი მათჰანს-სეგრან ცოჲ, რგანი, ჯაჲო, რიგოშეის ციზე, წინსოგლის ციზე, ჟოდაძის ციზე, ჩიოა, ქორო ჟი, ჴეგრძი, წავარძეოი და სჰვა. /9/

აქვე ჴნდა აღინიშნოს ყვირილის ჯეობაში, ოთჰვისში ვათჰრილი აწიკური ხანის ძეგლი. რომელიც აღმოჩინა და შეისწავლა ს. ჟანაშიას საჲეობის საქრთველოს საჲელნიშოო მუშეუმის არქეოლოგიურნა ექსპედიციანა. /ეს ერხად-ეროი ანტიკური ხანის ძეგლია ყვირილის ჯეობაში, რომელიც ჴელოვ-ნების მუშეუმის არქეოლოგიურ ექსპედიციას არ აღმოჴენია/.

სოფელი ოთჰვის ი საგოგოდან დასალოებოთ ჴეოლოგიური მოწი-რებოთ მდებარეობს. აქ ვათჰარა გვიან ბრინჯაო-აღრე ანტიკური ხანის წამოსაჲლარი ჟენები და აღრე ანტიკურ-ეღონისტური ხანის სამარგვანი: იბის გამო, რომ ოთჰვისის მასალები, ეროი სამარგის გარჰა, / 10 / ღეომდე გამოქვეყნებული არ არის, ჩვენ საშუალება არა გვანდა, სადარად ოდ შევისწავლოდ იგი და მის საჴოველზე დაშეოიწებოთ რამე ცამეტიჴოთ, ჴეომეოჲ, როგოც ექსპედიციის ჯეომეოგვანლის რ. აწიჰაძეილის მოკლე ანგარიშეიჰან და ასევე გამოქვეყნებული სამარგის მონაღევიწიანა ირევე ვა, ოთჰვისი საგოგის სინქრონული ძეგლთს წარმოადგენს. საინტერესაჲ, ოთჰვისშიც წამოსაჲლარი ჟენები და სამარგვანი ერო: ბოწეზე-წიდაჲ.

რამდე- ყოფილა განლაგებული: ალსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ იმ-
სამი წარმოადგენილია როგორც ძვ.წ. V საუკუნის, ასევე ადრე ედინიბურის
ხანის სამართლებრივი კომპლექსი სტრუქტურა, ხოლო მეფის წარმომადგენლის ფუნქციის
არქეო-
ლოგიური მასალაში შეიმჩნევა აღმოსავლურ ქართული კულტურის ძლიერი
გავლენა. /II/

ასეა, რომ ძეგლის არსებული ნუსხა, რომელიც ფიქსირებულია
აღმოსავლეთ კულტურის /სტრუქტურის. კომპლექსი/.

აღმოსავლეთ კულტურის არქეოლოგიური ძეგლები, განსაკუთრებით
საბრძოლის ნაქადაქარი, უარყოფით გავლენას ახდენს მდგრადი კვლევა-ძიებ-
საფუძის და ეფუძის გარეშე, რომ ჩვენს მიერ განხილული ძეგლები ყოველ-
თვის დიდ ინტერესს გამოიწვევს საქართვლოს ძეგლი ისტორიის მკვლევ-
რებისათვის.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, წინამდებარე ნაშრომში ძირითადად საფუძვლად
უდევს სწორედ საბრძოლის ნაქადაქარაზე მოპოვებული არქეოლოგიური მასალა.

ՀԱՅԵՐԱՅՏԱԿԱՆ ԳԵՐԱՆՈՒՆ ԵՐԵՎԱՆԻՐ-ՊԵՏԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎՈՐՈՒՄԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒՄ

ՑԽՈՒՄԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒՄԸ /ԵՃ.Բ. V-17 ՆԱԽԱՐԱՐՈՒՄԸ/

საქმასაქმელი წიგნის არქივოლიზირი აღმოჩენილი საინფორმაციო ნაქმასაქმელი
საქმასაქმელის იმდენად, კიდევ უფრო გააღრმავდა ჩვენი ცოდნა ძველი კოლხეთის
ისტორიის უმნიშვნელოვანეს საკითხებზე. საკმარისია აღინიშნოს, რომ
საინფორმაციო საბაზისის გორის აღმოჩენებმა მეტი სიყადა შეიგანეს კოლხეთის
სამეფოს აღმონისტრატული ურთიერთობა -საქმასაქმელი-საქმასაქმელი, საბაზის
მეურნეობის, კოლხური ოქრომწოდლობის, კოლხეთის კულტურული-ეკონომიკური,
განვითარების საქმეში. შეირღობით მყარობით /სტრატეგია/ და არქივოლიზირი-
ური მონაცემებით დასაველი საქმასაქმელის ტერიტორიაზე რამდენიმე ქვეყანა-
ნა-საქმასაქმელი ნაგარაუდები / 12 /.მაგრამ ეჭვი არ არის, რომ ვინა
ნაქმასაქმელის გარდა არც ერთ სხვა ქვეყანა არ მოეცა ისეთი მრავალფეროვანი
და მრავალმხვედრი არქივოლიზირი მასალა როგორც საინფორმაციო. ეს ვინაგან
საინფორმაციო, ვინაგან ერთად, აქვეყნებს უნიკალურ ძეგლად, ურთიერთობად და ვინაგან
განვირება საქმასაქმელის ძველი ისტორიის ცალკეული პირობების კვლევა-
ძიება.

ჩვენნი მიზანია, ყვერნიღას "ეკიზის ანტიკორუპციურ ძეგლებში" დაყრდნობით შევქმნიდეს საზოგადოებრივი ჯანდაცვის, მ.გ. V-IV საუკუნეებში ადამიანებზე კორუპციის სიფიქსი-პოლიტიკური ინტერნის მთავარი საკითხი. რა დროს უნდა, ღერის სპეციფიკური გამოვლენა, საზოგადოება არ შევქმნიდეს დადგენილებით დადგინდეს რაიმე დროს ანტიკორუპციური, მასალა, ასევე ანტიკორუპციის პოლიტიკა. ყველაფერი ეს მართლმადიდებელია ჯ. ნადირაშვილის მიერ ნაშრომები დადგინდეს. ამიტომ ჩვენ მხოლოდ მასალის კვლევა-ძიების შედეგების მიხედვით დადგინდეს პოლიტიკა.

ժգ. Բ. V-17 անպատշաճորեն և անօրինական կերպով օգտագործվելու և
նրա օգտին օգտագործվելու, ևս անօրինական կերպով օգտագործվելու /օգտագործվելու
համարժեքի օգտագործվելու/ օգտագործվելու օրինակներով, համարժեքի օգտագործվելու օրինակներով,

ძვ.წ. V-IV საუკუნეებში საბადურის ბორცვი წარმოადგენს ავგიდობრივი არისტოკრატიის საძვალეს. /13/

სამარტული ინვეტარის შედარებით შესწავლის საფუძველზე შესაძლებელი ღებდა ამ მოსაზრების შემიჯნოვი განვიშარება და ამ ღროის კოღუთის ერთან სოციაღწრ-პოღიღიკურ სისტემაში საიბრის როღისა და ჟუღეღიის გარკვევა.

სამეცნიერო ღიგრაფურაში აღწიშნულია, რომ აღრე ანტიკურ ჰანაში საიბრე წარმოადგენდა კოღუთის აღმოსავღუთი პოღიღიღიის ცენტრს /14/.

ჩვენ საცხებით ვიბიარებთ ღამკვიღრებულ აზრს იღის შესაზებ, რომ კოღუთის სამეფოს სკეპტუიიზმად ღაფოჟა სამეფოს მეღმნის თავღაპირვეღ ეტაპზევე უნდა მომზადრიყ და ეს ღოწისძიება მიზნად ისახავდა ქვეყნის მართვა-გამგეღბის მოწესრიგებას. /15/

სამეფო ჰღღისუღება უკეთ მართვისათვის თავიღანვე ცდიღზდა საზღ-მწიფოს ერთან აღმიწისტრაციულ სისტემაში მოქვეღასა ანაღოღივ ვიშარე-ბას ვზღდათ ღეოგტი მოღვეღის ცნობაში ჟარნავაზის მიერ ქართღის სამეფოს საეროსთაოებად ღაყოფის შესაზებ. აღრეანტიკური ბანის კოღუთის სკეპტუიიზმი თავისი გენეზისთ ჟარნავაზის ღროწიღღღი იბერიას სამეფოს საეროსთაოების მსგავსნი იყვენ და კოღუთშიღ ისევე როგორღ იბერიაში, საგამგეო ერუღუღებად ღაყოფას ეწო-ტერიტორიული პირიღიპი ეღო საფუღ-ღად.

ძვეღი კოღუთის პოღიღიკური ვიშარების ამსახვეღი წერიღობითი წყაროების სიმიწრე საშუაღებას არ გვაძღვეს ამომწურავად განვავიშაროთ ეს ვარაუღი, მაგრამი ერთი მხრივ არქეოღოღიური მონაცემები და მეორე მხრივ, საისტორიო ტრადიციის ცნობა /ღეოგტი მოღვეღი/ შედარებით გვიანღღღ ქართულ საზღმწიფოში /ქართღში/ განოორწიღღღღღი რეფორმების შესაზებ, გვაფიქრებინებს, რომ კოღუთსა და იბერიაში აღმიწისტრაციული ღაყოფის მსგავს მოღვენებთან უნდა გვეწიღეს საქმი.

სკეპტუიიზმის ვაჩენას თავისთავად თან სღღდა ამ საგამგეო ერუღუღების ქაღაქების წარმოქმნა-განვიშარებაც. აღწიშნული ქაღაქები სკეპტუიიის

მიგნით თავიანთ გაგრძელებით აგრძელებდნენ გარკვეულ მიწი-წყალს, რომელიც პოლიტიკურად და ეკონომიკურად ამ ქალაქებში იყო დამოკიდებული.

საკუპუტუის მთავარ ქალაქებს უპირატესი როლი უნდა შეესრულებინათ როგორც შინა პოლიტიკურ მართვაში, ასევე საგარეო სავაჭრო ურთიერთობებშიც. არქეოლოგიური აღმოჩენებიც /ვანი, სანი/ საშუალებას იძლევა ვივარაუდოთ, რომ ცალკეული საკუპუტუების მთავარი ქალაქები ამავდროულად, რელიგიური და სავაჭრო-გაზაფხულის ცენტრებიც იყვნენ.

ამჟამად, ჩვენ რეალურად მიგვაჩნია ამრიგის შესახებ, რომ ძვ. წ. V-IV საუკუნეებში კოლხეთის სამეფოს ერთ-ერთი ადმინისტრაციული ერთეული-საკუპუტუის ცენტრი სანი იყო.

სანის ქვეყნის ადგილობრივი გვაროვნული არისტოკრატია აღწერვილი უნდა ყოფილიყო ადმინისტრაციული ფუნქციებით, რაც ქმნიდა მტკიცე საფუძველს სოციალური განვითარებისა და კოლხ მართლებულმა კიდევ უფრო გამომდრეზისადაც, რამდენადაც სამეფოს მიერ ბოძებულ ადმინისტრაციულ ფუნქციას მოჰქონდა ახალი შემოსავალი ჰაქის სახით, რომელიც განისაზღვრებოდა როგორც სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებით, ასევე ოქროსა და ვერცხლის ძვირფასი ნივთების სახითაც /16/.

ამ მხრივ ყურადღებას იქცევს სანის: სამადლორის გორის ძვ. წ. V საუკუნის მეორე ნახევრი და ძვ. წ. IV საუკუნის პირველი ნახევრის სამარკული ინვენტარი.

ძვ. წ. V საუკუნის მეორე ნახევრი დაშალის დამატებით დაკრძალული იყო სამი მიცვალებული და ზუსტი ცნობა სამარხში აღმოჩენილ მასალას წარმოვადგენთ მცვალებულთან ნიშანდობით, რადგან ამას, როგორც ქვემოთ შევხვდებით ვარგვეთ, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სანის სამოგადლობის სოციალური სტრატეგიკის დაგების შვად-სამრისით.

პირველ მიცვალებულთან აღმოჩნდა გრეხილკალიანი ვერცხლის ღიაფში და ცვარათი შემკული მთვარისებური ჭოჭრის ოქროს საყურები. მეორე მიცვალებულს აღმოაჩნდა ვერცხლის ღიაფმა, ცვარათი შემკული ოქროს ორი სა-

ყურე, ოქროსგან გამოტვიფრული აჩრვიის ორი ქანდაკება და ღეკოთოსი. მესამე მიცვალებულს ეპითეზონა ვერცხლის ღიაღება, ვერცხლის სამაჯურები, ოქროს საკიდო, ნახევარმთვადისებური ჭოჩმის ოქროს საყურეები, მძიმეები და ვერძის თავებისაგან შედგენილი ოქროს ყელსაბამი. ქონებრივი განსხვავება შეიძლება ცხვენების იწვევტაგზივ /17/.

მეოთხე სამარხის ნივთებიდან ყურადღებას იქცევს ღიაღებების ჩაყრღების ჭაქტი სამივე მიცვალებულისათვის. რაც მათ მალად უფლებრივ მდგომარეობაზე უნდა მიუთითებდეს. ღიაღებების ჩაჭანება ამ დროის კლბეზის სამოგადღებამი დაწინაურებულ პირთათვის განუთვნილი წესი ჩანს. საიძრის მსგავსი სიტყვაგან დადასტურებულა ვანის მეთერთმეტე სამარხივ /18/. სამეცნიერო ღიჭვიტურამი აღნიშნულია, რომ მთავარ მიცვალებულთან ერთად დაკრძალული ქალები იყვნენ მთავარი მიცვალებულის პირადი მოახლები, მასთან დაარღობული პირნი და ამ შემთავებაში ისინი სოციალურად უფლები პირებს წარმოადგენდნენ, /19/ მაგრამ ის გარემოება, რომ მათაც, ისევე როგორც მთავარ მიცვალებულებს, ჩაჭანებული აქვთ ღიაღებები უნდა მინიშნებდეს, რომ მათი სახით საქმე გვამებს ეკონომიკურად და სოციალურად დაწინაურებული ჭრის წარმომადგენლებთან. /20/

გამოთქმული მოსაზრების თანახმად, დაკრძალვის ეს თავისებური წესი უნდა აიხსნას მისი სპეციალური სასიამოვნო. დაკრძალვის ამ რიტუალის შესრულების დროს ყველაფერი უმინავსი ღვთაების-ღმერთების დიდი ღვდის სახელით ხდება და მის შემდგომ განაღება-გაძლიერებას ემსახურება. ასე რომ, საიძრის მეოთხე სამარხში დაკრძალული მიცვალებულების სახით საქმე უნდა გვქონდეს წარმინებული გვარის წარმომადგენლებთან, რომლებიც ქალღვთაების მსახურებისათვის იყვნენ შეწირულნი. ამ მოსაზრებას მარს ჭიერს სტრამონის ცნობა ანატიკილის ტაძრებში ქალღვთაებისათვის ქალწულა შეწირვის შესახებ, რაც ამ ღვთაებისადმი სამსახურს ისახავდა მიმინად /21/.

იშისათვის, რათა ერთ ასაქმეში გავიავროთ ძვ.წ. V-IV საუკუნეების ქონების წარმინებულა წიქნი არსებულ ქონებრივი ღიჭრეგვიავი და იერარქიული განსხვავება, აუცილებელია მისივე განვივიღოთ საბაღრის

გორამდე აღმწერნიდის სამარგების ინვენტარი.

ძვ. წ. IV ს-ის I ნაწევრით შარბილებმა მეტყვე და მუათვე აკლდამებში.

მუათვე აკლდამებში ორი მიცვალებული იყო დაკრძალული. სამარგში აღმოჩნდა ასევე მეტი ყვავილის ფორმის ოქროს ფირფიტა, რკინაგრაფიდან ოქროს საყურები, ჰარის გამოსაჰულებიანი ოქროს მედალიონი, ოქროს ყელსაბამი, ასობით სპილენძის ფორმის საკიდი, ოქროს ბადმა და ცილინდრული ფორმის ოქროს ღილაკები, ჰარის გამოსაჰულებიანი ოქროს საბეჭდავი ბეჭედი, ფარავანი ოქროს ჭა ბეჭედი, ოქროს სამაჯურები, ოქროს კოფი და ოქროს ჩამბა. ვერცხლის ნივთებიდან აღსანიშნავია თმფარისიანი ფილა და სურა /22/.

იგი აკლდამებიდან, რამდენიც სამარგში გამოჩნდა მედალებით კარგად იყო გადარჩენილი მეტყვე აკლდამის ნაგებობა. სამარგის ორკამერიანი იყო. ჩრდილოეთი ს კამერაში დაკრძალულად სამი მიცვალებული, აღნი ცხენი და ორი ძაღლი. ამ კამერაში დაკრძალულ მიცვალებულებს აღმოაჩნდა ნაწევარმიწვარისებური ფორმის საყურები და ვერცხლის საკისრე რგოლები.

სამარგის კამერაში ივსა ღიდი შიშის ბრინჯაოს ქვაბი. აქვე აღმოჩნდა ვერცხლის და ოქროს სამაჯურები, ოქროს საყურე, ოქროს საკიდეები, კოლხური შიშვები, კოლხური ჰერცხის ფრამენტები, ორი საბეჭდავი ბეჭედი და ლეიონის ნაწილი /23/.

სამარგის მდებარე აკლდამები ნაგებია ჰის მორებით, ქვის მშრალი წყობით და რკინის ღიდი შიშის ღერსმებით. ყველა მანგანი დაწვლილი ქვყრილი.

სამარგის და საერთოდ, ყვინილის ზეობის სამოგადლობაში არსებული ქონებრივი ღირებუნიანობის მოწმობაა ითვლისა და მოღინაშეს ადრე-ანტიკური ჰარის სამარგები, რომელთა ინვენტარი მკვეთრად განსხვავდება სამაღურის გორის მდინარეული სამარგებისაგან.

მოღინაშეს ადრეანტიკური ჰარის ოთხი სამარგია ფიქსირებული. მათი აღწერაში წესი სპილენძისაგანია: გვყვება ქვყრილიანი, ქვის კედლით ამოშენებული და იატაკი მოკირწყლული სამარგები, რომლებშიც თითო

მიცვალებულია დაკრძალული მკვთრად მოკრწნაჲს ჰომამი. ინგენგარნი ძირითადად ზღუდის ნაწარმიდაა წარმოგებენი. ზუგადად გვგვდება ოქროს სამი საყურე, ოქროს მძივები, ვერცხლის საკისრე რგოლები, ვერცხლის სამაჯური და კოღური მონეტა /24/.

საფიქრებელია, რომ მოდინაჲზე დაკრძალულთა სახით საქმე ზნდა გვეთხედეს მწარმოებელ ჟენასთან, რომელიც გაერთიანებულია ერთ სასოფლო-სამეურნეო მუხიმში. და რომლის შემოსავლის გაგვეუდრი ნაწილი ამ მუხიმს დიდებულია საკუთრებას. ჩვენს ზედა ამჟამად არსებული მასალებიდან გამოთვლიან, რომ მოდინაჲზე დაკრძალულ პირთა ასეთი სიღვივნი საიარეში, საბა-დუორის გორაზე დაკრძალული დიდებულები ჩანან. ე.ი. ძვ.წ. V-IV სს-ებში საირზე როგორც სკეპტონის მთავარი ქადაგი, თავის გარშემო აერთიანებს დასავლეთ საქართველოს უკიდურეს აღმოსავლეთ მთისწინა ზოგის მოსა-დუობასაც, რომელთაც მოდინაჲზე გამოვლენილი ძეგლის მიხედვით ზუ ვი-სჯელები, არც ისე დაბალი ადგილი ზნდა სჭირდათ ძველი კოლხეთის სოფ-ალურ იურარქიაში /მიუხედავად ამ ჟენის მწარ მოგებური სასიამოვნო/, ყოველმეშინვევამი, არ არის გამოირჩეული უფრო დაბალი კატეგორიის ჟე-ნების არსებობაც.

განსვავებული სოფილურ წრეს მიეკუთვნება ითვინში აღმოჩენილი ძვ.წ. V ს-ის II ნაწიერთ დათარიღებული სამარ, სადაც ვერცხლის დი-დომეზთან ერთად ყურადღებას იპყრობს საბრძოლო იარაღები-სამარო ცუდი, რკინისა და ბრინჯაოს ისრისპირები. ითვინის სამარშიც რკინის ღერსმებით შეკრული და ქვაყრით დაფული მის ნაგებობაა. მიცვალებულს ანდას შე-წირული ცენი. საინგერესო მოვლენაა სამარში ჩატანებული მავლაკიანი თასი, რომელზეც მისი მფლობელის ვინაობაა ამოკაწრული /25/.

ითვინის სამარში მიღწეად იმსაურებს ყურადღებას, რამდენადაც ადრე ანტიკური ხანის ყვინილის ეობაში იგი ერთ-ერთი იარაღიანი სამა-რია. ამ დაკრძალული მიცვალებული წარმინებულია წრეს რომ ეკუთვნოდა, ამ ჟაქზე ვერცხლის დიადენაც მეტყველებს.

სამეცნიერო დიგრატიურაში გამოთქმული ვარაუდით, დიადენა ზედასა-

[illegible][illegible]

გვიანდ ინტეგრირი ზარის. ქაჩადის საზღვრშივე, მუშაობდნენ დაბანად-
ბისას აკად. გ. მიუღიწიწილი ალნიშნავს, რომ ახალი შედგაღრიცხვის
პროცესი საუკუნეებიდან დამტკიცებში მონაწილეობის მიღება შედეგად
მეორეების პრივილეგიად იქნება. ამ გზით ეს მეორეები ნელ-ნელა პრესტი-
ჟიან მემორებად-მეორეების სამხედრო მოვებად ყალიბდებიან, მაშას
იქმნება სამედიკო რაზმები და ინტენსიური სამხედრო მოვლები /27/.

ბოლო ამხელულებიან პარტიულთაგანში აღმოჩენების მყარობით, შესაძლებელია ვთქვათ, რომ მსგავსი პრინციპული კლდეების სამეფოშიც მიმდინარეობდა და ამ ვითარებას საკმაოდ ღრმა ფესვები აქვს.

მიგვაჩინა, რომ სწორედ იმავისში ალმორენილი სამარხით შეიძლება დავადასტუროთ ვარაუდი ძვ. წ. V ს-ის კოლხეთში მეოზარი ზედაფენის არსებობის შესახებ. ჩვენს ნათქვამს მკარს ჟეკს ვაწი მივცვლული წარჩინებული კოლხი მეომრის სამარგებიც. ძვ. წ. V-IV სს უბნ კოლხეთში ცალკე ფენას ეუთმარი მოსაბლეობა წარმოადგენდა, ხოლო მის სათავეში დაწინაურებული, შესაძლოა აღმინისტრაციული უფლებით ალმორენი მხედარი ედგა.

တစ်ဦးချင်း၊ အုပ်စုလိုက်၊ အိမ်ထောင်၊ အဖွဲ့အစည်း၊ ပြည်သူ့အဖွဲ့အစည်း၊ ပြည်သူ့အဖွဲ့အစည်း၊ ပြည်သူ့အဖွဲ့အစည်း

მიმართვალი, ე.ი. სკეპტიზმის შედეგად მიიღო პირდაპირი წამოადგენა, მასვე, ადრიატიკულ ჰაერზე გარკვეული ტერიტორიის მართვა-გამგეობა-ქვეყნის დაცვის მიზნით.

იმავედროს დაკრძალულ პარაზიტებს რომ რაღაც მსგავსი ფუნქციები ექნებოდა, ჩვენი ამოცანა, ეჭვს ამ უნდა იწვევდეს. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ამ სამართლის გვერდით აღმოჩენილია რიგითი ორმოსამარ-კები, 129/ წყ. ნაპირი მიუთითებს, რომ იგი არ იყო უზენაესი მართველი საგვარეულო ანთროპოგრაფიის წარმომადგენელი, თუმცა საზოგადოებაში დაწინაურებული ადგილი უნდა სჭეროდა.

ამ მომენტს საყურადღებო პარადებს წარმოადგენენ ვანის ქვეყანაში მიკვლეული დაზარალებული და მოსიძინის სამარგები. როგორც ვარაუდობენ, მათში დაკრძალული დიდებულები გარკვეულ რაოდენობაში უნდა იყვნენ ქვეყნის სასოფლო რაიონების მართვა-გამგეობაში 129/.

როგორც ჩანს, ადრე ანტიკური ხანის კოლფეში, კერძოდ, საიროსა და ვანის ქვეყნებში საგანგებო უდროულუბა დიდებულნიერებულ იყო.

შესაძლოა, კვლევის ამ ეტაპზე არქეოლოგიური მასალა არ იძლეოდეს მყარად არგუმენტირებული პარამეტრების გამოთქმის საშუალებას, მაგრამ ვარაუდის სახით ამის შეზღუდვა ითქვას, რომ იმავედროს, მოსიძინისა და დაზარალებულს აღმოჩენები მიუნიშნებენ მართვა-გამგეობის ინსტიტუტის მრავალფეროვნებაზე. ასე ჩვენი ამოცანა, იმავედროს საიროს ქვეყანაში ისევე უნდა აქონოდა, რაც მოსიძინის და დაზარალებულს ვანის ქვეყნისათვის.

ჩვენ შევძლებადგავარად ვეცადეთ დაგვეხსნათ იმის პირდაპირი სოციალური ფუნქციები, რომლებიც ენაპირებოდნენ საიროს ქვეყნის ეკონომიკური და თავდაჯეროვანი სიძლიერის განმტკიცებას.

ასევე კი შევძლებდით, ნაპირზე შევეხოთ საიროს მართველი მედავ-ნის, საგვარეულო არისტოკრატის სოციალურ-პოლიტიკური პოზიციის გარკვევას.

გვერდით მიმართული სამართლებრივი ინვესტიციის მაგალითზე შევნიშნავთ აქ დაკრძალულ პირის ქონებრივი განსხვავება და ამ მომენტს სამართ-

ებში არაერთგვაროვანობა. სწავლას სწავლანობისა, ზოგიერთ სამარხთან აღწავლობა, მასპაღილად, მეზუთუ და მეგრე აკლდამებში ზრ-ზრ კამერისანი ნაგებობა, მამინ რთა მეუთუ სამარხს მზოლოდ ერთი დასაკრძალავი კამერა აქვს. მთავარ მიცვალეზულთან ერთად ჩაყოფილული პირების რაოდენობა სწავ- დასწავლანობისა. ზუ მეზუთუ და მეგრე სამარხში წარჩინებულთან ერთად სამი-სამი მიცვალეზულია დაკრძალული, მესამე სამარხში-მზოლოდ ერთია.

ამ თავის სასწავლისში ვწერდით, რომ სამეცნიერო ღიჭერატურაში გამოთქმულ ამრის თანახმად, საიარხის დიდებულში მიტკუთვნილობა კოლხეთის ზრენავს მმარხვედ ზედაფენას და მათ ზედში მოქცეული წყო- როგორც სასულიერო, ასევე საერო ფუნქციები. ჩვენ ვიზიარებთ ამ მოსა- ბრებას, მაგრამ ამავდ დროს მიგვაჩნია, რომ საბადურის გორამზე დაკრ- ძალულ მიცვალეზულთა/არხისტოკრატთა/ მორისად შესაძლებელია იგნარქიუ- ღი საფუზურის გამოყოფა. ამ თვალსაზრისით იტკერეს იწვევს სწოზედ სამარხთა აღწავლის, მიცვალეზულთა დაკრძალვის, და ინვენტარის ჩაყოფების ფაქტი. ამ მზრის ცადკე უნდა გამოიყოფს მეზუთუ და მეგრე აკლდამები, რომლებიც შესაბამისად ძვ.წ V ს-ის II ნაზუვით /მეზუთუ აკლდამა/ და ძვ.წ. IV ს-ის შლასანებით /მეგრე აკლდამა/ თარიღდება.

ძვ.წ. V-IV სს-ებში კოლხეთის სამეფოში ძირეული ძვრები ზდება.

კოლხეთის საზღვრშიგოს ჩამოყალიბებასთან ერთად ვითარდება და სამო- გადოებაში გამატრნებულ მდგომარეობას იკავებენ ნყოფიერი მიწებით გარშემორტყმული სატაორო ზემები /30/, რომლებიც თავისთავით ირველივ აერთიანებენ გარკვეულ მიწა-წყალს და ამით მტკიცე ეკონომიკურ და სო- ციალურ ბაზისის იქმნიან ქვეყნის მარჯვა-გამგეობაში ჰეგემონობის მი- ლწევისსათვის. ამდენად, ქურუთა ზედა ფენა სკვატურობის მიგნით სამო- გადოებრივი ცხოვრების წარმმართველი ძალა ზედ ბა.

საიარხის საბადურის გორის მეზუთუ და მეგრე სამარხებიც ამ ვრთარე- ბის ამსაზვედ სიტუაციას გვიჩატვვენ. ზრნივ სამარხი საკმაოდ მოზრ- ღი ნაგებობაა და მათში ადამიანების გარდა ცხენებიც პრმან დაკრძალულნი. ცხენების შეწირვის შემთავრებას და სამარხთა აღწავლას კვლევის

ამი უცაპავე ჩვენივენი გამაბმევენი მიმავნელომა უნდოვმა, რაფაფა მიტყმა-
ჩინოა, რომ რაღესაღ 5-700 საფარვეტბანტი, ურთი და რტვიტ საგვარეულო არის-
ბოკარტინის წარმომადგენელი და დაკრძალვის პირიბრტინი, მათ შორის არსებუ-
ლი იქნაჩრტინის დაგვინაბ ტყელიბთ, დაბარტმა სწორედ ამ ფაქტმა შეიძლე-
ბა ტატვინინის, ამ თორტი ბეუბთ და ბერტი სამარტმა უპირატესობა დაბარ-
ტიტ სამარტბტი, ვთქვათ ბეუტ სამარტმა შედარტბთ, ამბარაღ ჩანს.
ამბარაბ განსტავტმა იწვეტტარის მიწვეტინაბ, მარტალია, ბეუბთ სამარტინი
უბრთ ბეტი ტვინტბაბ ნივთი აღმჩინდა, მატრამ ისიღ უნდა ტავინტვინინი-
ნთ, რომ ბეუბთ და ბერტი სამარტტინის მიტტარტი კატიტრტიტ ტარტარტვინია/31/,
მიუწდატაბ ამისა ბარტი, ბეუბთ და ბერტი სამარტბბის იწვეტტარტი
გაბარტიტინი იყო ბრტტარტბთა პოლიტკური ტარტვინიბის ბომბოლობი /
ბარტბბბი, სატრტიტ ტვინბბი/, მაბინ რაფა უნდოვბბი და ტარტარტვინი
ბეუბთ სამარტბი არ ტრტინრტმა ბაბალი ტარტბბბბბბბბი ტვინტტინი. ტარ-
ტარტვინი იბბტტინი / ტარტარტტინის ბეიბბბა წარმომადგენელს უარის ტარ-
სარტვინიბინსატტინი ბეიბბი. ბეუბთ ბეუბთ სამარტბის ავტბბბბბბბბ ბარ-
ბბბბს, რომ ბბბბი დაკრძალული პარტტრტმა ბერ ტვინბბბი ბერტი და ბეუ-
ბთ სამარტბის ბრტტინიბს.

მეათე სამარხი მწიფე კვადრატული მეტირი მოცულობისაა, შედა სივრცა-
ბრტყ ალვინიწვავთ, რთი შიშკაჲ სამარხის ჟაჲოთი რვ კვადრატულ მეტრს
შდრიდა, ზოლო მეტრე სამარხის=19 მ².

[illegible]

Մեջադեմ և մերցել սամարյանի հետ-հետը Եփրատի ու Սև ծովերի միջև։
Սամարյանի և Սև ծովի միջև ընկած լեռնաշղթաների և գետերի միջև
միջանցքներ են կառուցվում, որոնք կապում են Սև ծովը Եփրատի հետ։
Սամարյանի և Սև ծովի միջև ընկած լեռնաշղթաների և գետերի միջև
միջանցքներ են կառուցվում, որոնք կապում են Սև ծովը Եփրատի հետ։

მთავარ მიცვალებულთან ერთად შეწირული ერთად-ერთი მიცვალებულიც, /მაშინ როდესაც 11 5 და 11 8 აკლდამებში სამ-სამი ქალია შეწირული/ უნდა თიანთხელებეს, რომ მეათე სამარხის პატრონი ვერ ამალდეს უშუალოდ მმართველის სტატუსამდე. ამ მხრივ ის გარემოება, რომ მეათე სამარხის მთავარი მიცვალებული არ იყო შეწყვეტილი ღრადებით შიშანდობრივი ჩანს.

რეგულარული ციცი, ღრადებში იყვნენ შეწყვეტილი მეუღლე სამარხის მთავარ მიცვალებულთან ერთად დაკრძალული ქალები. გამოთქმულია მოსაზრება, რომ მათი სახით საქმედ ვაჟებს მთავარ რელიგიურ და პოლიტიკურ ხელისუფალთან ნებით შეწირულ, ღვთის შთაგონებულ ქალებთან, რომელთაც ძველ კოლხეთში საკმაოდ დაწინაურებული მდგომარეობა ეკავათ /32/, ამიტომ ამ საკითხზე სიტყვას აღარ ვაგაგრძელებთ, მხოლოდ იმის აღნიშვნით დავკმაყოფილებით, რომ მეხუთე სამარხში ჩაყრდნულ ქალებს ღრადებში შემკობის ნებას საიძინის უმაღლესი ღვთისუფლისადმი სამსახური რთავდა. ამის საპირისპიროდ, მეათე სამარხის წარმომადგენელი ქალისა თვის, როგორც ჩანს, ასეთი პრივილეგია /მონაწილეობა მმართველობაში/, ღვთისაწვედში არ იყო. ყოველშედეგად, საბადურის გორის არქეოლოგიური მონაცემები გვაძლევს ასეთი მოსაზრების გამომქმნის საშუალებას: ამრიგად, საიძინის მმართველ ბედაფრანკიც შესაძლებელია სოციალური ღრადებშიც იყოს დასაფლავებული.

მიგვაჩნია, რომ სკვპტუნიის უმაღლეს მმართველობას საბადურის გორაზე მეუღლე და მერვე სამარხში დაკრძალული არისტოკრატები ახორციელებდნენ. რაც შეეძება მეათე სამარხში დაკრძალულ პიროვნებას, იგი, რაზემაც უნდა, არისტოკრატის წარმომადგენელია, მაგრამ მისი წილი ქვეყნის მართვა-გამგეობაში მოკრძალებული უნდა ყოფილიყო. მეათე სამარხის აღმოჩენას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს საიძინის საგვარეულო არისტოკრატის სოციალური იერარქიის შესწავლის თვალსაზრისით.

ეს ვითარება მთავარი იმისა, რომ სკვპტუნიას ერთი საგვარეულო კონკრეტული პირები განაგებდნენ, ხოლო საბადურის გორაზე ამ გვარის სხვა წარმომადგენლებიც იმარჯებოდნენ. აქედან კი იმ აზრის გამოყენება შეიძლება, რომ საიძინის უზენაესი საყვირსუფლებო ფუნქციები ერთი საგ-

ვარეულოს კუთვნილებაზე იმდებოდა და იგი მიმცვიდრეობით გადაიყვმოდა. ამის დასტურად მუათე სამარხის გარდა საბადურის გარაზე აღმოჩენილი მეოთხე, მეექვსე, და მცხრე სამარხები შეიძლება გამოგვეს. განსაკუთრებით საინტერესო იოვდენაა მეცხრე სამარხის აღმოჩენის უაქტო. მეცხრე სამარხი საგანგებოდ იყო ჩაშენებული და ჩამენებული მერვე აკლდამის მატურში /33/ /სურ-47/, რაც მიანიშნებს მერვე და მეცხრე სამარხში დაკრძალულ პირთა ამჟამა ნათესაობაზე.

ძველ კოლხეთში უწინაესა მმარტველთა რთი ერთი საგვარეულოს უდმი იყო და იგი მიმცვიდრეობით ხასიათს ატარებდა. კარგად დასტურდება ვანის მეთხე სამარხითაც, სადაც მცირეწლოვანი გოგონა დაკრძალული /34/.

ასე რთი, ვანის და სარკონს მაცადითების მიუდვით გარკვეული წარმოგვნა გვექმნება კოლხეთის სამეფოს სოციალურ-პოლიტიკური ინტერიის უმნიშვნელოვანეს საკითხებზე.

საირკოში დაკრძალული ღიღებულები /ძვ.წ. V-IV სს/ შესაძლას, მოგვიანო ზანაში ერისთავის უწექიოთი ყოფილიყვნენ აღწერვიდნი. სამეცნიერო ღიტრატურაში შენიშნულია, რთი ყველაფერი ის, რაც აღრეანტიკური ზანის ღიღებულთა სამარებში მოიპოვება-ღიღემა, ცუენი, საბეღდავი, შტანდარტი-შას საუკუნებში ერისთავის ინსიგნია იყო. /35/.

მარტალია, საირკის სამარებში მტანდარტები არ გვხვდება, მაგრამი ღიღებების, ცხენების და საბეღდავების არსებობის შემთხვევები გვადლევნ საფუძვლებს, მათში მოგვიანო ზანის ერისთავის უწექიოთი მასარებელი პირების ინსიგნიები დავინტოთ.

გემოთ უკვე აღვნიშნავდით, აღრე ანტიკური ზანის სკვატუბიებისა და შემდარტოთ გვიანი ზანის ქარდლი ს სავრისთაობის ინსტიტუტების მსგავსებას მათი გენებისის დვადსაჭირით. აქვე იმასაც დავძენთ, რთი მარტალია, ანტიკური და ელიწისტურ ზანებში საირკის ქ ვეყანას ს-ვადასუვა გვარი ჭდას სათავეში, მავრამი ეს მოვლენა წარწავამის პოლიტიკის შედეგად უნდა მივიჩნიოთ. შესაძლას, იბერიის მიერ აღწისავდელ კუბუთის მიერებების შემდეგ, აღრე ანტიკური ზანის კოლხეთის საგვარეულო არსტოკ-

რატონის საერისთაო ფუნქციები პალატაში ინაშენდება, იბერიის სამეფო
ქალაქი ჯერო ახლოს მდებარე და ჯერო საიმედო გვარის ზედაში გადავიდა.

ჩვენი შევეცადეთ გვეჩვენებინა, რომ ძვ.წ. V-IV სს-ების ყველაზე
ძველის სოფიადურ-პოლიტიკური ინტერნის მოგვირგოთ მომდინარე. შეძლებისდა-
გვარად გამოვყავით როგორც მთლიანად აღმოსავლეთ კოლუმიონისათვის, დამატა-
ბითაბელი სოფიადური იერარქიის რამდენიმე საფეხური, ასევე შევეცადეთ
წარმოგვეჩინა საიონის წარმომადგენელი წიგნი არსებული განსხვავებულობის
ნიშნები.

ამ საკითხებზე მსჯელობისას პარადიგმაზე ვიხილავთ ვანის ნაქალაქარის
შანდარულ ენაზე. როგორც განვიხილეთ მასალებზე გვარდება, ძვ.წ. V-IV
საუკუნეების ვანში და სპირხეში მსგავსი მოვლენები შეინიშნება. ესენია:
არსებობა წარმომადგენელი საგვარეულო პრინციპისა, რომელიც აღწერილია
საერო და სასულიერო ფუნქციებით, ვანის და საიონის სკეპტიკონაში
სტრუქტურული ერთიანობა; სკეპტიკონის მთავრი ქალაქების პარადიგმაზე
დანიშნული დასაბუთებელი პუნქტების წარმოქმნის პროცესი, საგვარეულო
პრინციპის მიმკვიდრებითი უფლებები, მეომარი და მწარმოებელი
ფენის გამოყვანის პროცესის თანდათანობითი გაღრმავება, მიცვალებულთა
ერთიანი დაკრძალვა, სამარხული ინვენტარის-განსაკუთრებით საიონელი
ნაშარბის სიღრმე, მყარი ქონებრივი ღირებულებისა და სხვა მოვლენები
მიანიშნებს ძვ.წ. V-IV სს-ების კოლუმიონის სამეფოს ცენტრალური და აღმო-
სავლეთი რეგიონების საზოგადოების სოფიადურ და პოლიტიკურ ერთგვაროვნე-
ბაზე და გარკვეულ წარმომადგენელ გვიქმნის მის სიძლიერეზე.

აღმოსავლეთ კონკლავის ქართლ-კახეთის საკითხები

წინამდებარე თავი ეძღვნება ძვ.წ. IV-I სს-ების აღმოსავლეთ კონკლავის ქართლ-კახეთის და მასთან მიმდებარე დაცავითი-განსაცემი ინტერესების პროცესების განხილვას. კერძოდ, აღმოსავლეთ ქართლ-კახეთის კონკლავისა და იმერეთის პოლიტიკური ვადვლენის გაგრძელებას უკავშირებს არქეოლოგიური აღმოჩენების ნაშთები.

ეს თავი უნდა, ისეთი ურთიქების საკითხი, როგორც კონკლავის ქართლ-კახეთის პროცესი, შეიძლება იქნეს განსაზღვრული. ეს პერმანენტული საკითხი, რომლის სრულად შესწავლა მომავლის საკითხი, მაგრამ მიგვაჩნია, რომ ყველაზე უფროდ გამოვლენილ არქეოლოგიურ ძეგლებს / საირობ, მოდინაბე / შეუძლია გარკვეულად განამტკიცონ ადრე წამოყენებული არაერთი დებულება და წამოგვარან მოგიერთი ახალი საკითხები.

ადგილობრივი, ასევე უცხოელთაგან - ბერძნული, ბიზანტიური-ქრისტიანული წყაროები აღმოსავლეთ კონკლავში /ყველაზე უფროდ/ მონაპირის შესახებ გვაწვდიან ცნობებს: დონტი მონაპირის მიხედვითაც ელინისტური ხანის ყველაზე მძლავრი პუნქტი ამ მხარეში ქართლის სამეფოს საერისთავოს ცენტრი მონაპირის ჩანს /36/, მაგრამ ელინისტური ხანის უნებები არქეოლოგიურად მხოლოდ მოდინაბეზე, საირობში და ითვინისშია დამოწმებული. ამასთან ითვინისის მასალები, როგორც აღვნიშნეთ, ერთი საბაზისის გარდა, გამოხატულებებია, ამდენად, იძულებული ვართ ამ საკითხების კვლევისას ნაწილობრივ მოდინაბეს და ძირითადად საირობის მასალების მიხედვით ვიმსჯელოთ.

არქეოლოგიური აღმოჩენები საირობის ნაქალაქარზე ნათქვამი, რომ ძვ.წ. I ათასწლეულის დასაწყისში აქ საფუძველი ეყრება მძლავრ ეროვნულ-ბერძნულურ ერთობას, რომელიც თავის აღმავლობას ძვ.წ. V-III სს-ებში აღწევს.

ძვ. წ. IV ს-ის მეორე ნახევრიდან საირქიძო რამდენიმე საინტერესო-
პროცესი შეინიშნება. რომელთაგან ერთ-ერთი უმთავრესია მატერიალურ კულ-
ტურაში აღმოსავლურ ქართული ნაკადის შემოღება.

ეღონისტური ხანის საირქიძო მატერიალური კულტურის ძეგლებმა და
თვით ძეგლის სტრატოგრაფიამ, შესაძლებელია დიდი დაზარება გავავსოთ
ამ მხარის ქართობისა და მისი თავისებურებების დადგენაში.

საირქიძო საბადურის გორის მდინარე საზღვრები ქრონოლოგიურად ძვ.
წ. V-III სს-ებს შორის თავსდება. ძვ.წ. III ს-ის პირველ მეოთხედში
საზღვრები ქრება და ცოტა ხანში იმავე ადგილას წარმოიქმნება სამოსახ-
ლო, რომელიც სტერილური ჯერით არის გამოწვეული სამაროვნისგან. /სურ I /
ეღონისტური ჯერის სისქე სამ მეტრს აღწევს და ერთი მეოთხედითაა ნათელი
ნათელი ჯდება, რომ ამ დროის დასაწყებას საკმაოდ მძლავრია. ირისათვის,
რათა მსჯელობას თანმიმდევრული ხასიათი მივცეთ და ჩვენს მიერ გამოთქ-
მული მოსაზრებების მეტ-ნაკლები დასაბუთება შევძლოთ, საჭიროა მოკლედ
შევუთხა შემო იმერეთის არქეოლოგიურ ძეგლებზე მოპოვებულ იმ მასალას,
რომელიც კოლხეთის მატერიალური კულტურის ისტორიაში ინოვაციად და
ეღონისტის და ქართობის პროცესის შედეგებადაა მიჩნეული. აქვე უნდა
აღინიშნოს, რომ აღმოსავლეთ კოლხეთში /ყვირილის ზეობაში/ ამიერკავკა-
სიის სხვა რეგიონებისაგან განსხვავებით ქართობისათვის დამახასია-
თებელი მოვლენები მკვეთრად ეღონისტის პროცესთან მჭიდრო კავშირში,
მასთან ერთად.

როგორც საფიქრებელია, ძვ.წ. III ს-ის პირველი მეოთხედის ბოლოდან
იწყება კოლხეთის აღმოსავლეთი რეგიონების მძლავრი ქართობაცა, რაც
პირველ რიგში, დაკავშირებული იყო ჭარნაყაშის პოლიტიკურ მოღვაწეობა-
სთან.

სამწუხაროდ, საქართველოს ისტორიის ე.წ. შიდა საორიენტაციო საკითხ-
ებს ჩვენში ჯერ-ჯერობით არ ექვევს სათანადო ყურადღება. როგორც
აქამდე ნახულობენ მითითებებს, "ცალკე განსახილველია იმერეთის ეს
დიდი ექსპანსიის ხანა, რაც, როგორც საფიქრებელია, სამხედრო ღმრ-

კრატისის ზანაში დაიწყო და ფარნავაზით დაგვირგვინდა" /37/.

ფარნავაზის მიერ ამ ტერიტორიების /ყვინრილის ზეობის/ ქართლის საბეჭოს გავლენის არეაღი მოქმედებას, ცხადია, უნდა გამოეწვივა აღმო-საგებურ ქართული კულტურის ნიშნების შემოჭრამა-დაქვეყნება, მაგრამ არქეოლოგიური მონაცემები და კერძოდ, საბაგურის გორის პირველი სამა-რისი ინვენტარი /38/ გვაძლევს საშუალებას ვიფიქროს, რომ აღმოსავლურ ქართული ელემენტების შემოჭრა ფარნავაზამდე დაიწყო.

ყვინრილის ზეობის კერამიკულ ნაწარმში ასეთ ნიშნებზე მსხილეს - ბურკოპოსიანი ღოჭები ჩანან, რომლებიც საიჩიან გადის მოდერნიზაციის ფიქსირებული /39/. საკმაოდ რაოდენობით მოიპოვება ასეთი კერამიკა ვანშიც /40/.

ყვინრილის ხ ეობაში ეს ნაწარმი შედარებით მასიურად ძვ.წ. III ს-ის შუა ნახევრიდანაა წარმოდგენილი /საბაგურის გორის ზედა ნაშოსადგარი ფენა/. მს. დისპერსიკოსიანი ღოჭების გარეშე მარადია, ემზავება ელი-ნიზმის ეპოქას, მაგრამ ყვინრილის ხეობაში კერამიკის აღვარი საკუთების გავრცელება ჩვენი აზრით, დავაფიქსირებული უნდა იყოს ქართლიდან ეთნიკური ჯგუფების ინტეგრაციისთანა, რასაც ღან სდევდა აღმოსავლური ქართული მა-ტერიალური კულტურის ელემენტების შემოჭრა კონკრეტულად.

ძვ.წ. IV ს-ის მეორე ნახევრის კონკრეტულ და ქართლში დადასტურებულ ახალ მოვლენებში ერთ-ერთი წამყვანი ადგილი მოკლული კერამიკის უკანაა ყვინრილის ზეობაში ამ ტიპის ნაწარმი ყველაზე დიდი რაოდენობით საიჩიან საბაგურის გორის ზედა ნახევარ ფენაშია აღმოჩენილი.

ძვ.წ. IV ს-ის მესამე მეოთხედში ვანის ნაქალაქარზე ასეთი საიჩი კერამიკა თანაარსებობს კონკრეტულ ნაწარმთან. /41/ დღემდე აზრით სავადასებობაა მოკლული კერამიკის გენეზისის შესახებ, მაგრამ ჩვენ ამჟამად გვინტერესებს ხისი საქარხნის ტერიტორიაზე გავრცელების გზების პოვნება.

გავამოძიო აზრით, მოკლული სამეჭრა ღოჭები კონკრეტულად იმეორებდა გავრცელებას, ხოლო რაც შეეხება მოკლული კერამიკის გავრცელებას,

მისივე ვარაუდით, ნიშნადანგობიერებულია თიხის ვიუჩვიდმა საფუძველი. მოუმიზადა ჩვენი მოხატული ლუწის ნაწარმის წარმოშობას /42/.

როგორც ცნობილია, ძვ.წ. IV ს-ის მეორე ნახევრის ვანში მოხატული კერამიკა თანაარსებობს როგორც კოლხურ, ასევე ბერძნულ ნიშნად და შავ ფიგურაიან თიხის ნაწარმთან /43/. ამ დროის საირხეში ატიკური იმიოტიკი ალარ ჩანს, გარდა ერთი შემთხვევისა-დომინაურში /44/- სადაც მოხატული კერამიკისა და ბერძნული ჯამის ფრაგმენტია აღმოჩენილი. ამრიგად, მოხატული კერამიკის ნიმუშების გამოჩენა საირხეში ქრონოლოგიურად უსადაგება ვანში მსგავსი კერამიკის გავრცელებას. თავდაპირველად მოხატული ნაწარმი, ალბათ, იმიოტიკის საგანი იყო და ამით თუ აიხსნება მისი მხრივ რაოდენობით არსებობა /საბადურის გორის ელინისტური ხანის ფენის ქვედა ჰორიზონტი/, მაგრამ თანდათანობით იბერიასთან კონტაქტების გაძლიერებამ და აღმოსავლურქართული კულტურის მომრავლებამ ამ სახის კერამიკაშიც აკოვას ასახვა და მიგვარჩია, რომ სწორედ იბერიიდან დაიწყო მასიურად აღნიშნული ლუწის ნაწარმის გავრცელება და ამ ვითარებაში გადამწყვეტი როლი კოლხეთის ქართიზაციის პროცესმა შეასრულა. ეს პროცესი კი ძვ.წ. III საუკუნეზე ადრე არ უნდა მომდაროყო.

ჩვენი შევეცადეთ წარმოგვეჩინა ის სიახლენი, რომლებიც შეიმჩნევა ადრე ელინისტური ხანის საირხის კერამიკის წარმოებაში, მაგრამ ისიც უნდა წვლინიშნოს, რომ ეს სიახლენი თანაარსებობენ კერამიკის ადრე ჩამოყალიბებულ ტრადიციულ ნიმუშებთან ერთად. უფრო მეტიც, ძვ.წ. IV-III სს-ების მიჯნის ყვირილის ხეობაში გადამწყვეტი როლი წარმოების ამ დარგში ძირძველ მოსახლეობას რჩება.

მსგავსი ვითარება შეინიშნება ოქრომჭიდლობაშიც. საირხეში ოქრომჭიდლობის არაერთი ნიმუშია აღმოჩენილი, მაგრამ ჯერ-ჯერობით არ უკრძება ადრე ანტიკური და ადრე ელინისტური ეპოქების მასალის მკვეთრი გამოჯვანა და მათ შორის ძირეული განსხვავებების დაგვანა. ჩვენამდე მოღწეულ ნივთებში ვერ ვპოულობთ ისეთ სხვაობებს, როგორსაც მაგალითად ვანში აღმოჩენილ ოქრომჭიდლობის ნაწარმში, სადაც შეინიშნება

მედიკი რიგი ინოვაციებისა და ადრეანტიკუური ხანის ტრადიციების გავლენა/45/; ეს კიდეც ერთი მინიშნება უნდა იყოს იმაზე, რომ ძვ.წ. IV-III სს-ებში ყვირილის ხეობის ზემო წელზე ძველი ყოფილიყო დასახლებულია და სავსებით ნათელია, რომ კიდეც ინტერპრეტაციის არსებითი მნიშვნელობაა, ამ მოსაზრების გამო შევხვდეთ საირხეში და მოდინახეზე ფიქსირებული დაკრძალვის ნესსა.

არქეოლოგიური აღმოჩენებით დადასტურდა, რომ ვანის ქვეყანაში ძვ.წ. IV ს-ის მეორე ნახევრიდან სამარხების სხვადასხვა სახეობებია ჩნდება /46/; რა მდგომარეობაა ამ მხრივ საირხის ქვეყანაში? როგორც ითქვამს, სამადლორის გორის მდინარეზე სამარხები ქრონოლოგიურად ძვ.წ./V-VI სს-ებს შორის თავსდება. სამარხები წარმოადგენენ დაკრძალვის /იხ. პირველი თავი/.

სამადლორის გორის მდინარეზე სამარხები სამოგადლოების დაწინაურებული ფენას-ყვირილის ხეობის საგამგეო ერთეულის არისტოკრატიის წარმომადგენლებს ეკუთვნის. შედარებით დაბალი სოციალური წრის მოქალაქეებისათვის როგორც საირხეში, ასევე მოდინახეზე გამოყენებულია ჩვეულებრივი ორმო-სამარხები. მიცვალებულები დაკრძალულნი იყვნენ მოკრწნულ პოზიციით და დაწინაურებული აღმოჩნდნენ.

ადრეა ანტიკური და ადრე ელინისტური ხანის სამარხების შედარებით ცხადყოფილია, რომ ამ ხანებში არავითარი განსხვავება არც დაკრძალვის ნესსა და არც სამარხთა აღნაგობაში არ შეიმჩნევა.

ორივე პერიოდის სამარხებში შენარჩუნებულია დაკრძალვის უძველესი ტრადიცია და სამარხების აგებულებაც ერთი და იგივეა. ის გარემოება, რომ ადრე ანტიკური /ძვ.წ. V-IV სს/ და ძვ.წ. IV-III სს-ების მიჯნის სამარხები სამადლორის გორაზე ერთად და ფიქსირებული, მინიშნებაა იმ ფაქტზე, რომ ადრე ელინისტური /ძვ.წ. IV ს-ის მეორე ნახევარი- III ს-ის დასაწყისი/ ხანის საირხის კულტურა საკუთრება მანძილზე ფორმირებული კლასური კულტურის გაგრძელებაა, ხოლო ასევე მსჯელობას უნებურად მივყავართ ადრეანტიკური და ადრე ელინისტური /ძვ.წ. IV ს-ის II ნახ-

უვარა- ძვეს. III ს-ის დასაწყისში/ ხანის ყვირილის ხეობაში ერთი და იმავე გვარის, მხარეგდელი ზედაყენის კონფინირებული ადგილები.

ამ ორი უმჯობესი საშუალებით უმჯობესი მოდერნიზაციის საშუალებები /47/. დასაწყისის წლები არა აქვს განვიხილონ სხვაობას და სამართლებრივი ადგილები ერთი და იგივეა. ამიტომ, რვა აღმოსავლეთი კონტინენტი ქვეყნების და ელიტისთვის პრეზენტაციის საშუალებით, ადგილები და განსაკუთრებული ყვირილის ხეობის ადგილი ელიტისთვის სამოსახლოს და სამართლის კონტინენტის და მათი მიმართება ადგილები კონტინენტის ხანის კონტინენტის საშუალებით. ეს კი ქვეყნის განვითარების, რომელიც ხეობის ელიტისთვის განსაკუთრებული პრეზენტაციის საშუალებით და ელიტისთვის განსაკუთრებული ყვირილის ხეობის განვითარების ყვირილის ხეობის ადგილი ელიტისთვის სამოსახლოს და სამართლის კონტინენტის და მათი მიმართება ადგილები კონტინენტის ხანის კონტინენტის საშუალებით. ეს კი ქვეყნის განვითარების, რომელიც ხეობის ელიტისთვის განსაკუთრებული პრეზენტაციის საშუალებით და ელიტისთვის განსაკუთრებული ყვირილის ხეობის განვითარების ყვირილის ხეობის ადგილი ელიტისთვის სამოსახლოს და სამართლის კონტინენტის და მათი მიმართება ადგილები კონტინენტის ხანის კონტინენტის საშუალებით.

ამ საშუალებით მოდერნიზაციის ელიტისთვის უმჯობესი კონტინენტის განვითარების მიმართება განსაკუთრებული პრეზენტაციის საშუალებით. ეს კი ქვეყნის განვითარების, რომელიც ხეობის ელიტისთვის განსაკუთრებული პრეზენტაციის საშუალებით და ელიტისთვის განსაკუთრებული ყვირილის ხეობის განვითარების ყვირილის ხეობის ადგილი ელიტისთვის სამოსახლოს და სამართლის კონტინენტის და მათი მიმართება ადგილები კონტინენტის ხანის კონტინენტის საშუალებით. ეს კი ქვეყნის განვითარების, რომელიც ხეობის ელიტისთვის განსაკუთრებული პრეზენტაციის საშუალებით და ელიტისთვის განსაკუთრებული ყვირილის ხეობის განვითარების ყვირილის ხეობის ადგილი ელიტისთვის სამოსახლოს და სამართლის კონტინენტის და მათი მიმართება ადგილები კონტინენტის ხანის კონტინენტის საშუალებით.

იყ, მოდინაზე, გორაძირი/, რაზიმეზე კარგა? გამოჩნდა სხვადასხვა
ქართველურ ჭოშა მჭიდრო კონტაქტში გვიან მინდა-ადრე ჩინის ხანდაზნა
ქართველურ ჭოშები, ნ. ბერძენიშვილის დებულების თანახმად, უძველესი
დროინდელი ერთად, ურთიერთმიმართად ცხოვრობდნენ და ამ ურთიერთობის
მრავალსაუკუნოვანი პროცესი ქართველურ ჭოშთა გაერთიანებით და ამ ჭოშთა
ასიმილაციით დასრულდა.

ამ გაერთიანებას საფუძველი ედგა ქართლის ჭოში, რომელიც იმდენად
სხვადასხვა ჭოშთა გაერთიანება და მოახდინა სხვა ქართველურ ჭოშთა ასი-
მილაცია.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებული აზრის თანახმად, იბერიის
სამეფოს ჩამოყალიბებისთანავე დასავლეთ საქართველოში და კერძოდ, არგ-
ვეთში უკვე უნდა ეწყობოდა აღმოსავლურ ქართულ ჭოშებს და იბერიის ძა-
ლუფლებს უკვე ძვ. წ. III ს-ის დასაწყისში უნდა გაფრცხვლებულიყო აქ /49/.

დღევანდელი მრგველის ფორმა: "გარნავაზმა განაწესა ქრისთავი რვანი
და სამსახური: ერთი გაგზავნა მარგუს ქრისთავად და მისცა მცირე მთი-
გან, რომელ სრს ღებო, ვიდრე მელ/რ/ამდე ეგზონისა რიონს ზემოთ და ამანვე
გარნავაზ ალაშქრა ორნი (იხი) შორაპანი და ღებო" /50/.

დღევანდელი არგვეთი თითქმის არ არის დაინტერესებული. იგი
არც იმას გვაძლევს, თუ რა იყო აქ გარნავაზამდე, ან რა მოხდა გარნა-
ვასის პოლიტიკის შედეგად? მან არ იცის ყვერდილს ბოშის წარსული და
არ ასახელებს მნიშვნელოვან ცვლილებას. "გაქვითრად, ისტორიკოსი არგვეთი
ამ: ნაწილზე საერთოდ ღუშს" ეს უთხარება არც არის გასაყვირა? ვინაობა,
როგორც სამეცნიერო დიქტანტურათა შენიშვნები, დღევანდელი მრგველს და ჯუან-
შერს მიგნად არ აქონიათ დასავლეთ საქართველოს ისტორია დაეყრდნოთ? მათი
მიზანი იყო აღმოსავლეთ საქართველოს, საკუთრივ ქართლის სამეფოს
ისტორიის აღდგენა და დასავლეთ საქართველოს, ისევე როგორც სხვა მეზო-
ბელ მიხარებას ეს ეზოდნენ იმდენად, რამდენადაც ამას მათი თავდაპირველი
ქართლის სამეფოს ისტორია მოეზოდნა /51/. ამის გამო, დღევანდელი მრგველი
მოლოდ და მხოლოდ მშრად ისტორიულ ფაქტს გვაწვდის, მაგრამ ამ ერთი

ცნობიდანაც შესაძლებელი ხდება მნიშვნელოვანი დასკვნების გამოტანა.

როგორც უკვე ითქვა, ყვირილის ხეობის არქეოლოგიურ ძეგლებზე, განსაკუთრებით მოდინახეს გვიანბრინჯაოს 5 ანის სამაროვანზე /52/ და გორაძირის ადრე რკინის სამაროვანზე /53/ ზემოთ მოტანილი მოსაზრებების დასადასტურებელი სიტუაცია წარმოჩინდა.

მოდინახეს და გორაძირის გვიანბრინჯაო-ადრერკინის პერიოდის მასალაში მკვეთრად გამოიყოფა ორი ჯგუფი. ერთი ჯგუფი ახლო ანალოგიებს კოლხურ ნაწარმთან პოულობს, ხოლო მეორე-აღმოსავლეთ საქართველოს, კერძოდ, სამთავროს პარალელურად. ამდენად, შესაძლებელია ვთქვათ, რომ აღმოსავლურ ქართული ელზის ყვირილის ხეობაში ელინისტურ ხანაში დასახლებულია, რა თქმა უნდა, არ გამოირჩევა ამ ნივთებისა და ცალკეული კომპლექსების შემოტანა გაცვლა-გაშოცვლის ან ვაჭრობის გზით, მუდმივ მათი კომპლექტურად თავმოყრა უნდა მიანიშნებდეს ადგილზე წარმოებას და აგრეთვე იმას, რომ ყვირილის ხეობაში, მის ზემო წელზე, აღმოსავლურ-დასავლურ ქართულ ეროვნებში ოდითგანვე ერთად ცხოვრობდნენ.

კოლხეთის სამეფოს ძლიერების და საიქნოს აწმყველობის ხანაში /ძვ.წ. VI-IV სს/ უფრო დაწინაურებული დასავლურ ქართული ეროვნება ჩანს. ეს ვითარება არქეოლოგიური მასალითაც შეაღწევა დასტურდება /54/.

ვინაიდან არგვეთი აღმოსავლურ ქართული ტომებითაც იყო დასახლებული ჭარნაყაზიანები მას ქართლოსიანთა წილზედ მცნა-წყალობა და ამდენად, საკუთარ ტერიტორიებზე განიხილავდნენ. ამიტომ, ადამა შემთავვეთით არ არის, რომ ტრადიციის თანახმად, ჭარნაყაზმა თავისი აღმინისტრაციული რეგორმების გატარების დროს, პირველი ერისთავი დასავლეთ საქართველოში არგვეთს გაგზავნა და ეს მხარე იბერიას დაუთმო ჩინდა.

სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ იბერიის ძალაუფლების გავრცელებასთან ერთად, კოლხეთის აღმოსავლეთ რეგიონებში თავს იჩენს განსხვავებული კულტურულ-ეკონომიკური მოვლენები, რომლებიც ამის და ჭარნაყაზის მოღვაწეობას უკავშირდება. შემოდიან დაკრძალვის ახალი წესები, ჩნდება წითლადმოჭატილი და მსხლისებურ კოპალიანი კერამიკა,

ფედერაციის განიცდის ოქრომდებლობა, არქიტექტურა, ქრება კოლხური
 თეოფორ/55/: ასე რომ, ისინი კითხვა- კულტურულ-ეკონომიკური ფედერაციების
 პარალელურად, ფარნავაზის მიერ კოლხეთის აღმოსავლეთი რეგიონების თავის
 საკლდისი-ადმინისტრაციული სისტემაში მოქმედებასთან ერთად, რა ფედერა-
 ტივი უნდა მომზადდეს ადგილობრივი მმართველობის აპარატში.

როგორც ცნობილია, საიარე ადრეანტიკური ხანაში კოლხეთის სამეფოს
 ერთ-ერთი სკვპტუბონის ფენტის წარმომადგენელ და აქედან გამომდინარე
 ყვერილის ჯიშის გენი წილის კოლხეთის სამეფოს მოხელე სკვპტუბონი განაგე-
 ბდა. როგორც სამეფონიერო დიპლომატიკაშია დადგენილი, სკვპტუბონი უნდა-
 რიგორიერ პრინციპში შექმნილი ერთეულია და მის სახელად დაგას ადგი-
 ლობრივი საგვარეულო არისტოკრატის წარმომადგენელი /56/. განსაკუთრებით,
 რა ურთიერთკავშირი შეიძლება არსებობდეს ფარნავაზის დროინდელ ერისთავსა
 და ადრეანტიკური ხანის სკვპტუბონ შორის. გარკვეული დაზარალება შეიძლება
 გაგვიჩინოს საიარის სამადგურის გორის სტრატეგიაშია მომცემებშია.

უკვე ვახსენეთ, რომ სამაროვანი ძვ.წ. V-III სს-ებს შორის თავსდე-
 ბა. ძვ.წ. III საუკუნის, შესაძლებელია, პირველი ოფიციალური ბოლოს
 სამაროვანი არსებობას წყვეტს და მოგვიანებით, ალბათ, ძვ.წ. III ს-ის
 შუა ხანებშია, ან უკანასკნელ მეოთხედიში იმავე ადგილას წარმოიქმნება
 სამოსალო.

ჩვენ სამუალება არა გვაქვს ყველა სამარის შესახებ ვისაუბროთ. მ.
 მხოლოდ აღვნიშნავთ, რომ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ძვ.წ. IV-III
 სს-ების მიჯნის, ან შესაძლოა ძვ.წ. III ს-ის პირველი მეოთხედის სამა-
 რის აღმოჩენას ძვ.წ. V-IV სს-ების სამარების გვერდით /სამარის II/
 სწორედ II სამარის ინვენტარში ჩნდება მსხლისებურკოპუსიანი კერამი-
 კა /57/, რაც მიგვანიშნებს, რომ აღმოსავლურ ქართული ელემენტის თანდა-
 თანობით უნდა იკრებებს საიარის მატერიალურ კულტურაში. მიუხედავად ამი-
 სა, რომ პირველი სამარის ძვ.წ. III ს-ის პირველი მეოთხედის ეკუთვნის,
 მაინც არ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ იგი ფარნავაზის დროინდელ ერისთავს
 ეკუთვნის. უფრო მართებული იქნება ფიქრი იმის შესახებ, რომ მასში

დაკრძალულია კოლხეთის სამეფოს საგამგეო ერთუილის -საიარხის ქვეყნის მმართველი გედაფრის ერთ-ერთი უკანასკნელი წარმომადგენელი, რომელიც თავისი იერარქიული ჩამომავლობით გენეტიკურ კავშირშია საბაღურის გორაზე დაკრძალულ ადრეანტიკური ხანის არისტოკრატიის ფენასთან. ჩვენ არი, სწავ შემიხვედიაში პირველი სამარხი ამ სამაროვანზე ვერ მოხვედ-ბოდა. ადრე ანტიკური ხანის სამარხების გვერდით ძვ.წწ. III ს-ის პირვე-ლი მეოთხედის სამარხის არსებობის ფაქტთ გარკვეულწილად მხარს უჭერს ქართული საისტორიო ტრადიციის ცნობას და ჩვენს ისტორიოგრაფიაში გამოთქმულ ვარაუდს იმის შესახებ, რომ ფარნავაზი ქართლში მეფობას კოლხეთის დაბნა-რებით აღწევს და თავის პოლიტიკურ მიზნებს კოლხ დიდებულებზე დაყრდნობით აწარმოებდა ს /58/.

ეს კი მინიშნება, რომ ადრე ელინისტური ხანის /ძვ.წ. IV-III სს შიჯნა/ საიარხის ქვეყანას კოლხეთის სამეფოს მოხელე განაგებდა. ჩვენს ნათქვამს გარკვეულწილად ამაგრებს ის გარემოება, რომ პირველი სამარხზე გვიანდელი სამარხი საბაღურის გორაზე ამ გაგ ვარნია და ძვ.წწ. III ს-ის პირველი მეოთხედის ბოლოს სამაროვანი ფუნქციონირებას წყვეტს. სწორედ ამის მიერ "დედა რაფა ძვრები საიარხის ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში, რაზეც სამაროვნის აღგვიდა წარმოქმნილი ელინისტური ხანის ფენაც მეტყვე-ლებს. მიგვაჩნია, რომ სწორედ ელინისტური ხანის ნამოსახლარი ფენის გაჩენის პარალელურად, ან შესაძლოა, ცოტა ადრეც, უნდა მომხდარიყო ყვინი-ლის ეუბონის გემო წელის იბერიის ძადაუფლებს ორბიტიში მოხვედრას. ეს ვითარება აირეკლავს "ქართლის ცხოვრებაში" გადმოცემულ ფაქტს, რომ ფარნავაზი ქართლში მომდევნების და კოლხეთში პოლიტიკური მიზნების განხორციელების შემდეგ თავისი დასაყრდენი კოლხი მმართველების პოლიტიკურ სტატუსს აქვეითებს.

ამრიგად, საბაღურის გორის სტრატეგიაში იძლევა საშუალებას გამოვთ-ქვათ მოსაზრება, რომ საიარხეში სკვატურობის ცენტრი მოიშალა, ხოლო ამ პროცესს მოჰყვა აქ გაბატონებული გვარის ფუნქციის დაკარგვა. ასე რომ, შესაძლებელი "დედა ვივარაუდოთ, რომ ადრეანტიკური ხანის საიარხის სკვატ-

ტუი და ჭარბადადის დროინდელი ერიშთავი სრვადასრვა მიმართე შედაფენა-
განეკუთვნებულენ. ჩვენს მიერ გამოთქმული ამრი, რომ აღრედიონისტურ
ხანაში კულისტრის ტარსტორმაცონს მიუბრუნებად, ყვინილის ხეობაში წამყვანი
როლი ადგილობრივ მისაბდელობას უნდა შეესაბუთებინა, ენება ძვ.წ. IV-III
სს-ებზე მიჯნას და ძვ.წ. III ს-ის პირველი მეოთხედს. რადგან რეგორც
ენაზე საბადურის გორის სტრატეგიათის მასალიზე, /სამარტების გაქრ-
ვა, სამოსახლს წარმოქმნა/ ძვ.წ. III ს-ის მეორე მეოთხედისა ყვინილის
ხეობის მიმო წყლები პოლიტიკურ ცხოვრებაში ახალ მთვლენებთან უნდა
გვეტრეფს საჭინა.

მხერის პოლიტიკის შედეგად საიხის ქვეყანაში შესაძლოა გაჩენილი-
ყო სასადარ-ფიხისთავის ინსტიტუტი.

გ. ციტიკივილის ამრი, ქართლის სამეფოს თითოეული საგამტეო ერთულს
სასადარ-ფიხისთავები იფაფენენ, რომელიც ამავდ დროს მეფის ელისუფი-
ბის გამაფრედილები იყვნენ /59/.

სავარაუდოა, რომ საიხის ქვეყნის ციხეებს მოდინაჲს და სვერს
მოქაპნისა და დომნას ცოტეების ანალოგიური დანიშნულება აქონდათ. ის
ფიხისთავები, რომელიც აქ მეფის პოლიტიკას აოორცილებდნენ დაქვემდება-
რებულნი უნდა ყოფილიყვნენ არვედის ერიშთავზე. ამედად, არვედის
პოლიტიკური პეკტორნი ქართლის მეფე ჯარდა /ძვ.წ. III ს-დან/.

ქართული საისტორიო ტარდოვის თანახმად, ქართლის სამეფოში მეფის
შეშეგომი მეორე პირს-"შეშეგომი მეფისაჲს"-სასაპეტი წარმოადგენდა, რომ-
ელიც "მიფარბით განაგებდნენ ყოველთა ერიშთავთა შედა". ამრიგად, ქარ-
ლის სამეფოს ყველა საერისთავოს მიმართული და იბერიის სამეფო ხელისუფ-
ლების გამტარებელი სასაპეტი ჩანს. და თუ ჩვენ აღნი ანტიკური ხანის
ყვინილის ხეობაში პოლიტიკური დამოკიდებულების იერარქია ჯერ-ჯერობით
არ ვიცით, /სკეპტუის გარდა ამ დროის მიმართული ჯერ-ჯერობით უცნობია/
ქართლის სამეფოს პოლიტიკის შედეგად თითქმის მისაბუთებით მანეცნობილ-
იასის ადმინისტრაციული აპარატი, რომელიც ყვინილის ხეობის /არვედის/
ყოველდღიურ ცხოვრებას განაგებდა /60/.

რეგორც აღინიშნა, იერარქიაში შედარებულ დაბალ საფეხურზე სასა-

ლარ - ფიზიკური უნდა მდგარიყო, რომელიცაც აღმათ ერისთავის ძალაუფ-
ლების განხორციელება და სტრატეგიული გეგმის დაგება ევალუბოდა. მას
მოჰყვებოდა უშუალოდ არგვეთის ერისთავი, რომელიც თავის მარხვ, დამო-
კიდებული იქნებოდა მეფის შენიღბო მიერე პირზე და ბოლოში ამ იერარ-
ქიაში შეთავაზობდა ქართლის მეფეს.

როგორც შევადგენ გვერდებშია, აღმოსავლურ ქართული კულტურის
ეღებებები და მასთან ერთად, შესაძლოა აღმოსავლურ ქართული ეთნიკური
განუგებო, ყვირილის ზეობაში გვიანბრინჯაო-ადრეკინის ხანაში ჩნდება.
შუიმა, იმის გაყო, რომ სარკურის ტერიტორიაზე გამოვლენილია მტკვარ-
არაქსის ყოფიანები /61/, შესაძლებელია ვიგოქროთ, რომ ამ პრეცესს
უფრო შორეულ წარსულში უფეს სათავაზო ადრე ეღინესტურ ხანაში, გან-
საკუთრებით იბერიის სამეფოს ჩამოყალიბების შემდეგ, ქართლი ისწრა-
ფვის კოლქოთსკენ და აღმევს თანდათანობით არგვეთზე თავისი
გავლენის გავრცელებას. როგორც პოლიტიკურად, ისე კულტურულადაც. მი-
გვანია, რომ ადრე ეღინესტურ ხანაში ქართლიანობის პრეცესს შედარებით
ნელა მიმდინარეობდა. ნაბერძენიშვილის შენიშვნით, ეს არ იყო ვისიმი
განმარებული პოლიტიკის წყობი. იქ, სადაც მოსაზრება თხელი იყო,
და გარედან მოსული ენაზღებოდა, იქნებოდა სიმბოლო, რომელიც იქ ეღ-
ეშენის განმარტებით მთავრდებოდა, რომელიცაც მეტი ძალა აღმოაჩნდებო-
და / 62/.

ძვლ. II ს-დან იბერიის ქრონისის ხანა გვება. არტაშეს I
ლაშქრობების დროს იბერია კარგავს მნიშვნელოვან ტერიტორიებს. მომე-
ვრო ხანაში არანაკლებ მძიმე სიტუაციაშია დასავლეთ საქართველო,
რომელიც პრეტოს ექსპანსიას განიცდის. მიხრიდატე IV ევპატორის და-
შქრობისას მფარად გაიმხრნა იბერია-კოლხეთის საზღვრებიშვირივი
სამხლეთი, რომელიც სტრატონის მიხედვით, შორაანის აღმოსავლეთით
გადმოება.

კა ვითარებაა ქველი და აზარი ნელაღრიტვის შესაყარზე ყვირილის
ზეობის პერიოდში?

არქეოლოგიური მასალები საბაზუროს გორის ელინისტური ხანის ზედა პორტიფიკაციდან, რომელიც ძვ.წ. I - ა ხ. წ. I სს-ებში შეიქმნა, /63/ კიდევ ერთხელ ადასტურებს სამეცნიერო ლიტერატურაში მიღებული აზრს იმის შესახებ, რომ თავისი ინტორიის ძველ მონაცემთა, პრაქტიკის დაკარგვის მიუხედავად, იბერიაში შესძლო გენო არგენტის შენახვა /64/.

ჩვენი მხრიდან დავამატებთ, რომ ქართლში პრეცედენტი ადრე ელინისტურ ხანასთან შედარებით, უფრო მძლავრად სწორედ გვიან ელინისტურ ხანაში მიმდინარეობს.

აქედან მოჰყვება განვიხილავთ ამ პერიოდის არქეოლოგიურ მასალას ჩვენთვის საინტერესო კუთხიდან.

საბაზუროს გორის პირველი ნაპოვნად, ჟენის ზედა პორტიფიკაციიდან დიდი რაოდენობითაა პარამეტრული ლეპები, რომელთა შორის ყველაზე მრავალრიცხოვან ჯგუფს ქმნიან სამტრია, დაბადებულიანი ეგზემპლარები. უმრავლესობა მოყვითალო, ვარდისფერი ან წითელი კერით ასიათებულია. აქვთ მომრგვალებული მუცელი და ჭარბი ბრტყელი ძირი, ღრუვანი ზედაპირი ყური მიმავლებულია პირის კიდეზე და ძირის ზედა ნაწილზე. ჭურჭლის ხაზიანი ზედაპირი მოხატულია წითლად. მოხატულობა განლაგებულია ფრთხილად. გვსვდება მძივინებრივ ან ტალღისებრი ორნამენტები, სარტყლები, ზიგ-ზაგები, წერტილები, ღაბები / 65 / . საკუთრივ საბაზუროში სამტრია ლეპები აღმოჩენილია შემოკლების გრძელ / 66 / და კარბაზინში / 67 / . ყველაზე ახალ ანალოგიებს საიხილელი ლეპები უფლისციხის ნაპოვნთან პოულობს. საერთო მათი არა მარტო ფორმები, არამედ მოხატვის მოტივებიც / 68 / .

გვიან ელინისტურ ხანის საბაზუროში იბერიის გავლენით ვრცელდება ყელწიბოვანი ლეპები. ყელწიბოვანი ჭურჭელი ძირითადად აღმოჩენილია საქარაფხლოს არქეოლოგიურ ძეგლებზე გვხვდება / 69 / . მცხეთა, ღრედი, ნასტაკისი, ალაიანი, უფლისციხე / ეს გარემოება ადასტურებს, რომ ყელწიბოვანი ჭურჭელი იბერიის გზით გავრცელდა ყვითლის ხეობაში.

აღმოსავლეთ საქარბვედოლს გავლენიო არის დამზადებული დამრყელებული-
პირიანნი ჯამებიც. ასეთი ჯამები დიდი რაოდენობითაა მოპოვებული
უფლისციხეში, ურბანისში /63/, ციხისგორაში /70/. სამეცნიერო დიგება-
რათი მსგავსი ჯამების გავრცელების რივი გზაა დასაზღუდო. ერთი გზაა
მცირე პირობი ცენტრული, საიდანაც ჯამების ეს სახეობა გავრცელება დასა-
ვლეთით და აღმოსავლეთით, მარჯამ იმის გამო, რომ ვანო ასეთი ჯამები
არ არის, ვანის ურბანები კი მცირე პირობი ცენტრულიდან საყოველთაოდაა
ვრცობილი, უფრო სარწმუნო მეორე ვარაუდი ჩანს, რომელიც მიხედვითაა, ჯა-
მების ეს ტიპი წინა პირობიდან ირანში ვრცელდება, იქიდან კი მოგვიანებ-
ილ-არმენიაში /71/. ასე რომ, შესაძლებელია, დამრყელებულიპირიანნი
ჯამები მცირე პირობი ელინიზირებული ცენტრულიდან მოგვიანო ქართული
ტომებს იპირიანში, სადაც, როგორც აღვნიშნეთ, მსგავსი ჯამები საკმაოდ
შეგნა და ვრცელების დახვეწილობით, გამოწვისა და შედაპირის დამუშავე"-
ბის ზარისხით უფრო "სრულყოფილი არიან, ვიდრე საიბრული ნიმუშები.
ეს კი გვიქმნის შამბეჭდოლებას, რომ ყვერილის ზეობაში ასეთი ჯამები
სწორედ იპირიიდან შევიდა ზმარებაში.

საიჩიის შედა ნასაზღარიფენის შედა შირს მასადაში ჩვენი ყურადღე-
ბა მიიპყრო ერთმა დოქმა. იგი მოჩადილფროდა გამომწვარი, წითლად პნო-
ბირებულია, კეცი მოვარდისფრო-მოყავისფროა, დოქს აქვს ვიწრო ყელი,
ქოზიანი, ყელშიზოიანი, მზრებაშეგებულია, შანაზარ მომრგვალებული
მეფედიშე მიქრებალია. რივი მოვალურგანიკვეთიანი ყური, ძირი ბრყელია.
/ 72 /.

მეორეა დოქმა ძირითადად იაღლილუ-შეგება კულიჭურისაფის არის
დამაზასაღებელი, აღმცა მოყურა ქურჭელის. არსებობას ჩვენში ღრდა
ფესვები აქვს. მსგავსი დოქმა აღმოჩენილია ალუბანში /73/. ჯერ-ჯერო-
ბით საიბრე მსგავსი დოქმის გავრცელების უკიდურესი დასავლეთი
პუნქტი. და ის ფაქტი, რომ ასეთი ტიპის ქურჭელი ძალიან ბევრია
აღმოჩენილი პირბაიჯანში, მიანრშიშე: კონტაქტებისა და ურთიერთმო-
ბეჭს განვიტარებამდე: ამდენად, სამარადიანია პირი იმის შესახებ, რომ

ანტიკურ-ეღონისტურ ბანის კავკასიაში ძირითადი ძეგლები ხდება მატერიალური კულტურისა და სოციალური ეკონომიკის სფეროში /74/. აქვე იმასაც დავამატებთ, რომ ანტიკური ეპოქის გამოჩენა ყვირილის ხეობაში უმეტესად იბერიის გავლენას უნდა მიეწერებოდეს.

აღმოსავლეთ საქართველოს ნაწარმს ემსავესება ქვევრებიც. ღერძაღურ კოლხეთში ამ ღრს ბიარეპაშია ადრე ანტიკური ხანისათვის დამახასიათებელი ნიშნები. საიარეპი ცალეზზე კი ქრება ნაკარში ორნამენტის და მუქად გამოიშვარი ქვევრების ნაცვად წარმოადგენილია სადა და მოვარდისფროდ გამოიშვარი ურთელები, ისევე როგორც უფლისაზეში, სამადლოში, ციხის-გორაში.

გვიან ეღონისტურ ხანაში იბერიის გავლენა აისახა დაკრძავის წესის შეცვლაშიც. ბერძნულ ეპიგრაფიკაში, რომ ადრე ეღონისტურ ხანაში კულტურის ტრადიციონალიზმის მიუხედავად, დაკრძავის წესი ჩვეულებრივად არქეოლოგიურ ძეგლებზე უფროდ რედაქცია. ა.წ. I ს-დან კი ორმოსამარხების მარადეზად გავრცელებას იწყებენ ქვევრისამარხები.

სამეცნიერო ლიტერატურაში: ზოგადი მოსაზრება, რომ ქვევრსამარხები კოლხეთში აღმოსავლეთ საქართველოში ეთნოსის განსაზღვრის მიხედვით უნდა იყოს და ისიც შეესაბამებელია, ეს წესი ბერძნულ აზიიდან მოდოდა /75/. ყრებობა მერვე, განსხვავებული მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც, ვინა-იდან ქვევრსამარხები კავკასიის მხედ ჭრეჭორობად უნდა გამოიყვანებინა, მარ-თული არ იქნება მათი გავრცელება ეთნიკურ მიგრაციებს დავუკავშიროთ, ამ მოსაზრების თანახმად, უფრო სარწმუნოა, რომ კავკასიის მადლები სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში მოხდა ძირითადი ცვლილებები, კერძოდ, მალე დონეზე ავიდა მღვინეობა-მეფეობა და ამ მოვლენამ გამოიწვია ქვევრსამარხების გავრცელება /76/. საჭიროდ აღარ მიგვაჩნია, დაწვრილებით შევჩერდეთ ქვევრსამარხების წარმოშობასა და გავრცელების გეოგრაფიაზე. მით უმეტეს, ეს საკითხი სცილდება ჩვენი ლექსის ფარგლებს და მეორეა, ამ პრობლემას არაერთი მკვლევარი შეხება /77/. ჩვენ მხოლოდ იმას აღვნიშნავთ, რომ საიარეპი ქვევრსამარხები განაღონისტური ხანის მიწურულს ჩნდება. ჯერ-ჯერობით უფრო ადრეული ეგზემპლარები გამოუვლი-

და მისი ქართიზაცია სრულიად კანონზომიერ მოვლენას წარმოადგენდა.

გარდავაგონს პოლიტიკა პოლიტიკის ცნობით და საიარსოს

ნაქადაქარის ისტორიის პოლიტიკის საკითხი.

პრობლემა, რომელიც წინამდებარე თავშია განხილული, ამ რეგიონში ძვ.წ. IV–III საუკუნეთა მიჯნაზე მომხდარ სოციალურ-პოლიტიკურ და კულტურულ მოვლენებს ეხება, რომლებიც მრავალმხრივ კვლევა-ძიებას საჭიროებს და მხოლოდ შესწავლა რამდენადმე ავსებს და ამჟღავნებს მის ცალკეულ ასპექტებს.

არქეოლოგიური მასალის გარდა ჩვენს წინაშეა იმ დროის ანსახეული ქერილოზობის წყაროების ცნობები, პირველ რიგში კი "ქართლის ცხოვრება" და აგრეთვე მრავალი მოსაზრება ქართლის სამეფოს ჩამოყალიბების, მისი სამღვრების, კოლხეთში გარდავაგონის პოლიტიკის და იმ პერიოდის საერთა-შორისო მოვლენების შესახებ.

ჩვენი კვლევა სწორედ ამ მოსაზრებების და საიარსოს ნაქადაქარის არქეოლოგიური ძეგლების, მონაცემების და მათი ერთობლივი გასაზრების ცდას წარმოადგენს. ასეთ ვითარებაში, კი გადამწყვეტი მნიშვნელობა არქეოლოგიურ ძეგლებზე გამოვლენილ მასალას ენიჭება.

შევცვდებით განვიხილოთ საიარსოს ნაქადაქარის ისტორიის ერთ-ერთი უმთავრესი ეტაპი, ანუ ძვ.წ. III ს-ის პირველი და მეორე მეოთხედების მიჯნა, როდესაც ეს მხარე კოლხეთის სამეფოდან ახლად წარმოქმნილი იბერიის საკუთრივად მფლობელობაში გადადის. ახლად საერთაშორისო მოვლენების გაოგანების ნიშნებით დავაშუსტოთ ადრე გამოქმნილი შეუძლებლობები ალექსანდრის კოლხეთში არსებული ვითარების შესახებ.

სანამ უშუალოდ მთავარ საკითხზე გადავიდეთ, აღვნიშნავთ, რომ საიარსოს ისტორიის კვლევისას ჩვენთვის ამოსავალი საბაზისი გვრის

სტრატეგიაში მოწვევები.

სამეცნიერო ღიებრატუბრში დადგენილია, რომ მას შემდეგ, რაც იბერიის სამეფო შეიქმნა, კოლხეთის აღმოსავლეთი რეგიონები მის გამგებლობაში გადავიდა /79/, რასაც თან მოჰყვა ახალი კულტურული ნაკადის შემოღება მანამდე ერთგვარად კოლხურ მატერიალურ კულტურაში. ახალი ელემენტების შემოსვლა წინ უსწრებს იბერიის მიერ კოლხეთის სამეფოს აგრესიის ფაქტს, ეს პროცესი ძვ.წ. IV ს-ის შუა წლებიდან იღებს სათავეს და სწავლასაც მოვლენებს უკავშირდება /80/.

იბერიის სამეფოს დასავლური ექსპანსიის დაწყების თარიღად ძვ.წ. III ს-ის 80-იანი წლების ბოლოა მიჩნეული. ამ საკითხზე ქვემოთ გვექნება საუბარი, ახლა კი კიდევ ერთხელ აღვნიშნავთ, რომ ძვ.წ. V-IV სს-ებში საირვრე წარმოადგენდა კოლხეთის ერთ-ერთი სკვტუბ იის ცენტრს და მის სათავეში საგვარეულო არისტოკრატია იდგა, რომლის უფლებები მემკვიდრეობით ზასიდას ატარებდა. ელინისტური ხანის არქეოლოგიური მასალის ანალიზის საფუძველზე და საბაღურის გორის სტრატეგიაში მოწვევები, ჩვენს მიერ გამოქვეყნებული წესი ვარაუდი, რომ ჟარნავასის პოლიტიკის შედეგად აღრუანტიკური ზანაში აქ არსებული დიდ სატაძრო და აღმინისტრატული ცენტრი მოიშალა, ხოლო აქ არსებული არისტოკრატული ზედაფენი, როგორც სკვტუბის საგვარეულო მტომ არსებობა შეწყვიტა.

ამდენად, ჩემი კიბევა, რა ჟუნქციის მქონეა ის დასაზღვრა, რეგულირება იბრებში დასტურდება ძვ.წ. III ს-ის შუა წლებიდან. ამ საკითხის დაზუსტება მით უფრო დიდ ინტერესს იწვევს, რომ ზოგიერთ მკვლევარს ჟარნავასის დროინდელი არგვეთის საერისთაოს ცენტრი აქ ეგულება /81/.

ამ საკითხის მეტ-ნაკლები სიზუსტით გადაჭრისათვის როგორც უკვე აღ-წერეთქ, საჭიროა მივმართო ძვ.წ. III ს-ის შუა წლების არქეოლოგიურ მასალას და აგრეთვე, ძველის სტრატეგიაში.

ზემოთ ვხედით, რომ საბაღურის გორის მდინდრული სამაროვანი ქრონოლო-გურად ძვ.წ. V-III სს-ებს შორის დაყვდება. ამჟამინდელი მოწვევებით გამოყოფილი სამარხი ორი ჯგუფი: აღრუანტიკური /BS NN 5, 8, 109-13

14 / და ელინისტური /XV 1, 4, 6, 9 / ხანის სამარხები, ამჟამად ჩვენს ყურადღებას იპყრობს. მეორე ქრონოლოგიური ჯგუფის კომპლექსები, რომლებიც ძვ.წწ IV საუკუნის მიწურულითა და ძვ.წწ III საუკუნის დასაწყისით თარიღდებიან, / მ2 /.

მართალია, ეს სამარხები დროში წინ უსწრებენ იბერიის დასავლური პოლიტიკის დაწყების პერიოდს, მაგრამ ისინი ასახავენ საიზნის ნაქალაქა-რი, ისტორიის უმნიშვნელოვანეს ფაზას, ადრე ელინისტურ ხანას. მათ გარდა ამ დროის სხვა სამარხული კომპლექსები საიზნ ეში არ გაგვაჩნია, ამიტომ, ვფიქრობთ, სწორედ აქ იჩენს თავს ის მოვლენები, რომლებმაც საბავე დაუდ-ეს შემდგომი ისტორიული პროცესების განვითარებას. ისინი წარმოადგენენ საიზნის ისტორიის ერთი დიდი პერიოდის -ადრე ანტიკური ხანის-დასასრულს და მეორე, არანაკლებ მნიშვნელოვანი -ადრე ელინისტური -ხანის დასაწყისს.

ასევე სამარხი სამაღურის გორაზე სულ ოთხია: XV 1, 4, 6 და VI 9. ადრე ანტიკური ხანის აკლდამებთან შედარებით, მათი მოცულობა მცირეა. მეოთხე, მეექვსე და მეცხრე სამარხები თითო კამერიანი ნაგებობებია და თითოეული მათგანის ფართობი ორ კვადრატულ მეტრს არ აღემატება. შედარე-ბით დიდია პირველი სამარხის მოცულობა, მაგრამ იმის გამო, რომ მან საკ-მაო დაზიანებული საკმთ მთაგნისა, ვერ განისაზღვრა მისი თავდაპირველი ფართობი. თუმცა, შემორჩენილი რკინის ღერსმნებში ივარაუდება, რომ ისინი, ისევე როგორც ადრე ანტიკური ხანის აკლდამები, მის მოგებით და რკინის ღერსმნებით იყო შეკრული.

VI სამარხის ინვენტარიდან აღსანიშნავია: ოქროს ღაღაკები, ოქროს საყურე, ოქროს მძივები, ოქროს ფირფიტები, ოქროს საკერებლები, ფარათი მეტიკული ოქროს ნიღვი, ოქროს და ვერცხლის ავთრის ბადები, ვერცხლის საშუბლე, მოწითალო ფერის ღოჭა და სხვა. სამარხული ინვენტარის ნაწი-ლი ამჟამად მსგავსებას აჩვენებს ადრე ანტიკური ხანის კოლხურ მატერი-ალურ კულტურასთან. სამარხი ძვ.წწ IV-III სს-ების მიჯნით თარიღდება/მ3/.

ამავე პერიოდით თარიღდება VI სამარხიც. სადაც აღმოჩნდა ოქროს საყუ-რეები, ოქროს საკრებები, კოლხური მონეტა, თიხის ზედა და /მ4/.

ძვ.წწ. IV ს-ის მიწურულით შარალდება X 9 სამარბო, სადაც დაფიქსირდა ოქროს ყელსაბამი, ბრინჯაოს იღარი, პრინჯაოს ფირფიტა, ბრინჯაოს მჭვირვალეები, თიხის ზედალა, თიხის კოჭობი /85/.

ძვ.წწ. IV ს-ის მესამე მეოთხედს მიეკუთვნება X 4 სამარბი, რომელიც აღმოჩნდა ოქროს მძივები, ოქროს საყურე რგოლები და თუნის ნაწარმი- ღოჭი, კოჭობი /86/.

როგორც მოგანიძა მასალებმა ცხადყო, სამაროვნის ზედა ქრონოლოგიური ზღვარი ძვ.წწ. III საუკუნეშივე ჩამოდის. ჩანს, სამაღურიგორა ძვ.წწ. III ს-ის შემდეგში სამაროვნად აღარ გამოიყენებოდა. მაშასადამე აღმოჩენილია ზედარეზით მოგვიანო ხანის მცირე სამარბები /XX II, 12/, მაგრამ, როგორც ეტყობა, ისინი სტრატოგრაფიულად დაკავშირებული უნდა იყოს სამაღური გორის ელინისტური ხანის ნამოსახლარ ფენასთან.

ძვ.წწ. III ს-ში, ნას შემდეგ, რაც სამაროვანი არსებობას წყვეტს, ეს ადგილი სტერილიზირებული იქნება. სტერილიზირების სისქე ერთიდან სამი მეტრამდე მერყეობს. ხოლო უშუალოდ სტერილიზირებულ ფენა ელინისტური ხანის კულტურული ფენა, რომლის სისქე სამი მეტრია. კულტურული ფენა ხასიათდება ძლიერი ცეცხლის კვალით. ამ ფენაში გამოიყოფა ორი პერიზონტი. ზედა პერიზონტის სიმაღლე 50 სმ-დან 2.5 მეტრს აღწევს, ხოლო ქვედა პერიზონტი 20 სმ-დან 1 მეტრამდე მერყეობს /სურ. I /.

შესავალში ვხერხეთ, რომ ელინისტური ხანის მასალაში გამოიყოფილია სამი ქრონოლოგიური ჯგუფი. ამათგან, ქვედა პერიზონტის მონაპოვარში არ გვხვდება მეორე და მესამე ქრონოლოგიური ჯგუფისათვის დამახასიათებელი კერამიკა და ნაწარმები. ნახევარი ქრონოლოგიური ჯგუფის ზედა ნაწარმი. ამ ვითარების გათვალისწინებით, ქვედა პერიზონტის შარალად ძვ.წწ. III-II საუკუნეებშია განსაზღვრული. ამდენად, ქვედა შრის არქეოლოგიური მასალა ყველაზე ადრინდელია ზედა ნამოსახლარი ფენისათვის.

გამოიყოფა ნაწარმი ანგონიზებული, ზედაპირ ნაპირიდან დაღმარული ნაწარმი, რომლებიც ემსგავსებიან ე.წ მხარისებურ კორპუსიან ღოჭებს.

პირველ ქრონოლოგიურ ჯგუფში ერთიანდებიან პირგადაცხადების, თანაბარობ-
რგვალეზული მუცლიანი ქოხები, რაღებიც გამომწვარია შავად ან ჩაღის-
რად. მათ შორის გვხვდება მოზატული ცაღებიც; ამავც ქრონოლოგიურ ჯგუფს
მიეკუთვნებიან ხაოიან გეღაპირზე მოზატული და შეღებილი ქვევრებიც /87/

საირხის ძვ.წ. IV-III სს-ების არქეოლოგიური მასალა ძირითად პარა-
ღეღებს ვანში, თიბაგორაზე, სამაღლოში აღმოჩენილ ნიშეღებთან აოღოზას
ხოლო რაც შეეხება, ძვ.წ. III-I სს-ების ლულის ნაწიშს, იგი თითქმის
არ განირჩევა აღმოსავლეთ საქარაველს არქეოლოგიურ ძეღეღებზე მიკველული
კერამიკისაგან; თუ გავიშაღისწინებთ იმ ღრინღელ კსტორიულ ვიშარებას,
ცხადი გახლება, რომ ამ შეთხვევაში კანონზომიერ მოვლენასთან გვაქვს
საქ მუჟი რადგან, როგორც აღნიშნულია, მას შემღეჟი, რაც ქარღლის სამეფოში
კოღეღის აღმოსავლეთ პოღინციღებში შექმნა აწმინდატრაციულ-ტერიტორიული
ერთეული, ეს მიწა-წყალი მჭიდროდ დაუკავშირდა აღმოსავლურ ქარღულ სახელ-
ღწიფოს და მის შემადგენელ ნაწილად იქცა / 88 /

არგვეთის საერისთაოს შექმნას ღს ფარნავაშის მიერ ამ ტერიტორიების
ქარღლის სამეფოს გავლენის არეღლი მოქცევას ზოგადად, ძვ.წ. III ს-ის
მც-იანი წიღებს ზოლოდან განსაზღვრავენ / 89 /, მაგრამ საირხის ნაქა-
ღქარის ზოლოღრინღელი აღმოჩენები საშუალებას იძლევა, იმ პერიოღის
საერშაშორისკ ვიშარების გაშვადისწინებთ, უფრო დავაზუსტოთ კოღეღის ში-
ნაღრ საქმეღებში ფარნავაშის აქტიური ჩარევის შარილი

ამ საკითხების კვეღვისათვის საჭიროა, მივუბრუნღეთ ოოტა აღრინღელი
ვიშარებას, ძვ.წ. IV-III სს-ების მიჯნას, რადგან ზოგინთი მკვეღვარის
ამრით, სწორედ ამ ღროს უნდა მომზდარიყო ამოს შემოჭრა კოღეღში და ამ
პერიოღიდან უნდა ივარაუღებოღეს აღმოსავლურ ქარღული ქარღული გავლენის
გაყრღეღება კოღეღის ღერღაღურ და აღმოსავლეთ რეგიონებზე

როგორც ვარაუღობენ, ძვ.წ. IV-III სს-ების მიჯნაზე ამო-ფარნავაშის
შორის უნდა მომზდარიყო ბრძოღები ქარღში ძალაუფღების მოპოვეღისათვის
და ამ საოშარი მოქმეღებებთ უნდა აიხსნას ძოღინახეზე, საირხში, ვანში,
ვარციღში, მთისღარში არსებული ნაგებობებღს განადგურება და ნაწანძრადი

ბუნების გარეშად / 90/,

ჩვენი ამოცანა, აღნიშნულ ძეგლებს შიგნის საიკრძისა და მოედნისა დასა-
ბუნება რამდენადმე დაზუსტებას მოითხოვს. კერძოდ, თუ ძვ.წ. II ს-ის
მინერალის მოხდა ამის მიერ საიკრძის განადგურება, ცხადია, ეს ვითარე-
ბა საბაღურის გორის სამაროვანზეც უნდა ასახულიყო. ამასთან დაკავშირ-
ებულ, საჭიროდ მიგვაჩნდება, კიდევ ერთხელ აღვნიშნოთ, რომ ძვ.წ. მეხუ-
თე, მეოთხე და მესამე საუკუნის სამარხთა აღნაგობის, დაკრძალვის
წესის და მიგვაღებულთა დაზუსტების შედარებითი შესწავლა გვარწმუნებს,
რომ არავითარი ვანსტაგებები ამ სამი საუკუნის სამარხებში არ შეიმჩ-
ნება. უფრო მეტიც, ყველაზე გვიანდელი სამარხი / XI / აღნაგობით და
მიგვაღებულის დაკრძალვის წესით ადრე ანტიკური ხანის აკლდამებს
უფრო მსგავსია, ვიდრე ადრე ელინისტური ხანის სამარხებს, რომლებიც
ამჟამად გორაზეა გათხრილი. მართალია, სამარხთა აღნაგობა არაუთვაროვან-
ია, როგოც ვიხილავთ / XII I, 5, 8, I3, I4 /, როგოც-შედარებით ნაკლები / XII 4,
6, 9, I0/, ნაგობი ცხადია, ეს ვითარება მხოლოდ და მხოლოდ სამარხებში
დაკრძალულ პირთა სოციალურ-პოლიტიკური სტატუსით უნდა აიხსნას.

ის ფაქტი, რომ საბაღურის გორაზე ადრე ანტიკური და ადრე ელინისტუ-
რი ხანის სამარხები ერთადვე ფიქსირებული, საყურადღებო მოვლენა უნდა
იყოს. მრავალსაშუალოდ იმ გარემოებას, რომ საიკრძის ქვეყანაში არ
ვხვდებით სამარხთა ისეთი მრავალფეროვანი ტიპები, რომლებიც დადასტუ-
რებულია ვანში /სარკოვანები/, კრამიკოსამარხები, ქვევრსამარხები / 91/.
აქ უნდა იმ დასკვნა შეიძლება გაკეთდეს, რომ მთელ საიკრძის ქვეყანაში
ძვ.წ. V-III სს-ების განმავლობაში სამარხთა მხოლოდ სამი ტიპი არსებ-
ობს: ორმო სამარხები, ქვით შემოსაზღვრული ორმოცამარხები და აკლდამე-
ბი. ვანსაკუთრებით საინტერესოა ის გარემოება, რომ სამარხთა არც ერთ
ტიპი არ განიცდის საუკუნეთა მანძილზე ცვლილებებს და მყარად ინარჩუნე-
ბულობს, თავდაპირველ სახეს. მიგვაღებულთა დაკრძალვის წესიც ძვ.წ.
V-III საუკუნეებისათვის ერთი და რეგულარული ასე რომ, როგორც პრეისტორი-
ული მოწამეები გვიჩვენებენ, ამ საუკუნეთა განმავლობაში საიკრძის

ქ ვეყანას. რაიმე დიდი დამანგრეველი შემოსევები და სოციალურ-პოლიტიკური ძვრები არ განუცდია. მსხვერპლობაში თუ არ მივიღებთ, ძვ.წ. IV ს-ის მეორე მეოთხედიდან ადრე ანტიკური ხანის მატერიალური კულტურისაგან რამდენადმე განსხვავებული ელემენტების შემოჭრას. მაგრამ ეს მოვლენა, ვფიქრობთ, სხვა ვითარებასთან, კერძოდ, ქართლშაჰის პრეცესთან არის დაკავშირებული.

მეორე შეშუპის მხარს კვირს ის გარემოება, რომ საბაღურის გორამზე არც ერთ სამარხში, განსაკუთრებით ადრე ელინისტური ხანის სამარხებში, არ მოიპოვება ამ დროისათვის უარყოფითად გავრცელებული ალექსანდრე მაკედონელი და ლისიმახეს სახელით მოჭრილი სტატუეტები. მეტიც, ძვ.წ. IV-III საუკუნეთა მიჯნის X 6 სამარხში კოლხური თეორია აღმოჩენილი. ყველაფერ ამის გათვალისწინებით, ჩვენ გამოვრიცხავთ საირანის განადგურებას ძვ.წ. IV-III სს-ების მიჯნაზე, განსაკუთრებით, III ს-ის დასაწყისში, რადგან ამ პერიოდს ეკუთვნის ერთ-ერთი ყველაზე დიდი სამარხი X I.

საირანის საბაღურის გორის სტრატეგიაში სურათი თითქმის ესადაგება ლეონტი მროველის ცნობას უარნავაზის მიერ ქართლის სამეფოს დასავლეთი საზღვრების გაფართოების შესახებ, მაგრამ გვაქვს საფუძველი, ვიფიქროთ, და უფრო დავაზუსტოთ მისი ქრონოლოგიური ჩარჩოები.

სამეცნიერო ღიტირატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ უარნავაზი ქართლის სამეფო ტახტი: ბრძოლით უნდა მოეპოვებინა ძვ.წ 284-280 წლებს შორის და ამ ბრძოლების შედეგად დაიწერა ქართლის მოგოეროთი საქალაქო ტერიტორია /მაგ. სამადლო/ 92.

ეს პერიოდი ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ხანაა საქართველოს ისტორიაში. ამ დროს მომხდარმა ფაქტებმა ბევრად განაპირობეს შემდეგ დროინდელი ისტორიული განვითარების მსვლელობა.

ამხერად ჩვენ გვინტერესებს უარნავაზის მიერ კოლხეთის აღმოსავლეთი მიწა-წყლის შეერთების თარიღის განსაზღვრა, რამეთუ ეს მოვლენა უშუალო კავშირშია საირანის ქვეყნის ისტორიასთან.

ლეონტი მროველი გადმოგვცემს, რომ როდესაც უარნავაზმა ქუხის საგა-

მგერო ქვეყანა დაუმტკიცებია, "ეგრის წყალს ქვემოთ ღარჩათ ბერძენთა, რამეთუ მკუდრთა მის ადგილისათა არა ინდობე განდგომა ბერძენთა"/93/ გამოთქმული ვარაუდის თანახმად, ამ ცნობის ბერძენებში უნდა იგულისხმებოდეს პონტოს სამეფო /94/, რომელსაც კოლხეთის ჩრდილოეთ რეგიონებში ფართო პოლიტიკური მიზნები: აქ ონდა, ამის გამო, ცხადია, ეგრისის მმართველი ქუჯი შეეცდებოდა სიამელო მოკავშირის გაჩენას "ბერძენისაგან" შავისი მიწა-წყლის დასაცავად, რადგან საფრთხეებისა, რომ "ბერძენები" კოლხეთის შიდა რეგიონებსაც შეუქმნიდნენ საფრთხეს. ასეთი მოკავშირე იყო ფარნავაზი, რომელსაც შავისი პოლიტიკური კვამლები აქონდა დასავლეთ საქართველოში და ცდილობდა, ამ მხარის იბერიის გაძღვნის სფეროში მოქცევას. ასე რომ, ქ უჯის და ფარნავაზის შევსებობა ნაწილობრივ მაინც გამოწვეული იყო პონტოს სამეფოს ექსპანსიის საშიშროებით.

მაგრამ იბალება კიბევა, რომლის უნდა მომხდარიყო ყოველივე ეს. რადგან ცნობილია, რომ პონტოს ძვ.წ. 279 წლამდე გასასვლელი არ აქონდა შავ ზღვაზე და ამის გამო ცფრთრობა, იგი დიდ საფრთხეს ვერ შეუქმნიდა საკმაოდ ჩრდილოეთით მდებარე კოლხეთის მიწა-წყალს.

ძვ.წ. 279 წელს პონტომ შავ ზღვაზე პირველი ქალაქი ამასტრია დაიპყრო /95/. სავარაუდოა, რომ პონტოს მხოლოდ ამის შემდეგ შეეძლო რეალური საფრთხე შეექმნა ჩრდილოეთ კოლხეთისათვის.

რაც შეეხება ფარნავაზის პოლიტიკურ ნაბიჯს, რომელიც მან კოლხეთის სამხრეთი რეგიონების შემოერთებისათვის გადადგა, შესაძლოა, ცოტა ადრე დაწყებულიყო.

როგორც ცნობილია, ძვ.წ. 282 წლიდან მახლობელ აღმოსავლეთში სიტუაცია საკმაოდ დაიძაბა. მოვლენები აჩრია და ეს მხარე ინტენსიური ომების კერად იქცა.

ძვ.წ. 281 წელს სელევკ I კორუპედორომთან გამართულ ბრძოლაში ამარცხებს ღისრიახებს და კლავს მას. იმავე წელს კვდება სელევკ I და მფრთა ანტიოქოს I ბედი გადადის /96/. ეს ის ანტიოქოსია, რომელმაც შეიწყნარა ფარნავაზის ძღვენი და ფარნავაზს "უწოდა მუდამ ჰესა და წარმოსცა გვრძ

შავისი კონტროლის დასაწყისებლად აშის უშუალო შედეგი იყო ამასტრონის დაუფლება და როგორც საფიქრებელია, კოლხეთის ჩრდილო-დასავლეთ რაიონებში გავლენის გავრცელება.

ჰერაკლიის სამოკავშირეო ბელეკრულებამ სელევიტების წინააღმდეგ განხორციელებულ აქტს წარმოადგენდა. გამოიკვეთა ორი ერთმანეთს დაპირ-გაპირებული მხარე-ერთი მხრივ, პონტოს სამეფო, რომელიც აგრძელებდა ჰერაკლეს, კიუსს, ტიასს, ქალკედონს და ბერე მხრივ, სელევიტების სამეფო, რომელიც ეომებოდა პლოდომოს მეორეს და ერთგულ მოკავშირეს ეძებდა. მუ ძნელია, ასევე მოკავშირედ იხერია მივიჩნიოთ, მაგრამ ფაქტია, რომ იგი სელევიტების პოტენციურად ნამდვილად განიცდიდა. ამ ორ დაპირისპირებულ ძალას შორის უნებურად ხვდებოდა კოლხეთის სამეფო, რომელიც ორივე მხარის პოლიტიკურ ინტერესებში შედიოდა.

როგორც იჩვენება, კოლხეთისათვის ბრძოლას პონტო ეტაპობრივად აწარმოებდა. იგი ჯერ შავის დასაყრდენ ქალაქებს აარსებდა სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთში /სიდე, ფაბდა, ჰამაკა/ და მათი მეშვეობით ახორციელებდა საკუთარ პოლიტიკას კოლხეთის ზღვისპირეთში. /100/, ხოლო შემდეგ პონტო აქტიურად ერევა ქართლის სამართალსა და ქვეყნებშიც, როცა ფარნავაზის წინააღმდეგ აზოს უცერს მხარს /101/ და ბოლოს ჰერაკლიის დახმარებით ქმნის დასაყრდენ პუნქტებს ჩრდილო კოლხეთშიც /დიოკურიკა, ემერა/ /102/, სადაც მას პოლიტიკური მიზნები უფრო ამოძრავებდა, ვიდრე ეკონომიკური მისწრაფებები /ლითონის მოპოვება და სხვა/. ასე რომ, პონტო ცდილობს, 'კოლხეთი ერთგვარ პლაცდარმად გამოიყენოს უფრო ჩრდილოეთი რეგიონების შავის გავლენის დაქვემდებარებისათვის.

ამდენად, კოლხეთი და იბერია შავიანთი მისწრაფებებისა და პოლიტიკური ინტერესების მიუხედავად, აქტიურად ებმებიან იმ ღრთის საერთაშორისო ცხოვრებაში.

ამრიგად, მაშინდელი საერთაშორისო პოლიტიკური ვითარებიდან და აგრეთვე "ქართლის ცხოვრებაში" დადელი ცნობებიდან გამომდინარე, ფარნავაზის ეპოქა დასავლური/კოლხური/ ექსპანსიის აქტიური დასაწყისის

შარსლად 03.05.279 წლის შემიღებულ ბანას მივიჩნევთ. ასეთ ვარაუდს
ერეკვარად მზარს უმეტეს იხივ, რომ 03.05.275-279 წლებში პონტო შეიქმნა
იმიჯფება საომარ ვითარებაში პტოლემოს მეორესთან. ე.ი. ეს დრო,
აღმათ, ყველაზე ხელსაყრელი იყო ჭარნაგვაზისათვის კოლხეთის სამეფოს,
განსაკუთრებით, მისი აღმოსავლეთი რეგიონების ზედა რასაგდებამა.

ამდენად, ერთი მხრივ, ჭარნაგვაზის პოლიტიკურ ნაპიჯს და მეორე მხრივ,
პონტოს ავრესიას მოჰყვა კოლხეთის სამეფოს საზღვრების შემცირება.

სამეფნიერა-ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ ამ დროის კოლხეთი მხოლოდ
დღევანდელი სამეგრელოსა და სვანეთის ნაწილს მოიცავდა /103/, კოლხეთის
ჩრდილოეთი საზღვარი მდინარე ეგრისწყალს არ სცილდებოდა, ხოლო სამხრეთით
მისი მიწა-წყალი რიონამდე აღწევდა /104/. ასეთი შეაღსაზრისს ამაგრებს
კოლხური შეთრის გავრცელების არეალიც.

03.05.11-1 სს-ებში დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე კოლხური
შეთრი მხოლოდ ნოქალაქებში და მის მიდამოებშია დამოწმებული /105/.

განსაკუთრებით საინტერესოა ის ვითარება, რომ როდესაც დასავლეთ საქ-
ქართველოს ტერიტორიაზე და აღმოსავლეთ რეგიონებში ხმარებაშია ამ პერაოდის
/03.05.111-113/ სტანდარტის სახის მონეტა /106/, ხაუნებულ კლხეში
მხოლოდ კოლხური შეთრი გვხვდება. საინტერესოა ისიც, რომ საკუთარივე კოლხ-
ური შეთრი არ ფიქსირდება ოპონირების მიდამოებში და მის ჩრდილ-დასავლეთით,
რაც იმის პირდაპირი ნიშანებია უნდა იყოს, რომ აქ კოლხეთის გავლენა
თითქმის აღარ იყო /როგორც ამას გადმოგვცემს ლონტა მირველიძე/ და შეიქ
კოლხეთი შედარებით მცირე პოლიტიკურ ერთეულს წარმოადგენდა.

რამე უნდა, კოლხეთის სამეფოს ასეთი დაკონტინება პირველ რიგში ქარ-
თლის სამეფოს გაძლიერებით უნდა აიხსნას. ჭარნაგვაზმა თავისი რიზნებას
მისაღწევად წარმატებით გამოიყენა კოლხი დიდებულები, რომელიც "ქართლის
ცხოვრებაში" უკუის საბითაა ნაჭლისხმევი, ხოლო შემდეგ მათი პოლიტიკური
სტატუსი დააქვეითა და კოლხეთის გარკვეული ნაწილიც თავის გამგებლობაში
მოაქცია.

ანალოგიური ვითარება შეინიშნება საიზუმიც. ის ფაქტი, რომ მდინარე-

ღმია სამართავანმა არსებობა შეწყვიტა, ხოლო აქედან გამომდინარე, ამ სამართავანზე დაკრძალულ პირთა გვარმა პრიორიტეტი დაკარგა, ზემოთქმულის მართებელი უნდა იყოს. ე.ი. კოლხეთის აღმოსავლეთი რეგიონები /საირხის ქვეყანა/ ჩართვის ნაწილად იქცა.

თუ გავითვალისწინებთ, რომ ფარნავაზი კოლხეთის სამეფო საქმედებში აქტიურად მღვწე III ს-ის 70-იანი წლების დასაწყისიდან ერევან, საირხის ქვეყანაში მისი პოზიციების განმტკიცება ამ ვითარების პარალელურად უნდა მომხდარიყო და საირხის ქვეყნის იპერიის გავლენის ორბიტაში შესვლა მღვწე III ს-ის 70-იანი წლების ქვემოთ ველარ ჩამოვსევთა.

მიუხედავად ამისა, მღვწე III ს-ში საირხე, როგორც ჩანს, კვლავ ინარჩუნებს ფარნავაზის მიერ შექმნილი საგამგეო ერთეულის ფენტრალური ქალაქის ფუნქციას, რაზეც მუცყველებს საბაღურის გორის ზედა ნაშოსახლარი შენაფა.

ის გარემოება, რომ ფარნავაზის დროს საირხე კვლავ ინარჩუნებს საერისთავო ფუნქციას, რამდენადაც მხარის უფროსი მოსამხრეებს იმის თაობაზე, რომ ფარნავაზის დროინდელი საერისთავოები შედარებით მცირე მოცულობისანი იყვნენ და მხოლოდ შემდგომი მოხდა მათი ერთ დიდ საერისთავოში გაერთიანება /არგვეთის საერისთავოს სახით/ /107/.

ეღონისტური ხანის მიწურულს ან შესაძლოა, გვიან ანტიკური ხანის დასაწყისში აღმოსავლეთ კოლხეთში არსებული მცირე ჭერტიმორიკ-ადმინისტრაციული ერთეულები ერთ დიდ საგამგეო ფენტრალ ერთიანებაშიან-არგვეთის საერისთავოს სახით, რომლის ფენტრალური ქალაქიც, ალბათ შორაპანი გახდა. ეს ვითარება შესაძლოა დადასტურდეს არქეოლოგიური მონაცემებიდან.

ახ.წ. I ს-ზე გვიანდელი მასალა საირხეში არ გვხვდება /108/ და როგორც ჩანს, აქ არსებულმა დასახლებამ სწორედ ამ დროს შეწყვიტა არსებობა /109/, ხოლო შორაპანში ყველაზე ადრეული საამშენებლო პერიონტი ამ პერიოდით დაიწყო I საუკუნით თარიღდება. ე.ი. ეს ორი მოვლენა უარესად ესადაკება ერთმანეთს. ამის გამო, ვფიქრობთ, რომ დიონის მრგველის თხზულებაში იყოფი ცნობა, არგვეთის დიდი საერისთავოს შექმნის შესახებ, რასაც ის

ფარნავაზის მიადგირს, ზესაძლას, შედარებით მოგვიანო ხანის ისტორიულ ვითარებას ასახავდნენ.

მეოთხედიანი საბრძოლო მეთოდების ისტორიული განვითარება

მეოთხედიანი საბრძოლო მეთოდების ისტორიული განვითარება, რომელიც დამახასიათებელია ძვ. წ. I ათასწლეულის კოლხეთის სამეფოს ორი მნიშვნელოვანი ფენიკის ვანისა და საიბრის ისტორიისათვის, მაგრამ გადაჭარბებული არ იქნება, თუ ამ ორი ქალაქის ისტორიის პრეზენტაციას განვიხილავთ ურთიერთშე-
დარებით საფუძველზე, რადგან ვფიქრობთ, ვანისა და საიბრის შედარებითი ანალიზით შესწავლა უფრო კარგად წარმოადგენს როგორც მათ შორის არსებულ მსგავსება-განსხვავებებს, ასევე საშუალებას მოგვცემს, უკეთ გავიგოთ კოლხეთის სამეფოს ფენიკიური და ალბანური რელიგიური სივრცე-პო-
ლიტიკური და კულტურული-ეკონომიკური ისტორიის ფაქტური საკითხები, მით უმეტეს, რომ ანტიკური ხანის საქართველოს ისტორიის შედარებითი მეთოდით შესწავლა ქართული არქეოლოგიისათვის უფრო მოვლენა არ არის და მითუმეტეს ყველა არქეოლოგიურ ნაშრომს საფუძველად უდევს სწორედ მასალის შედარებითი ანალიზი. ასე რომ, შედარებითი მეთოდის საკმაოდ აპრობირებული და მიზნული ისეთი რელიგიური საკითხების კვლევისას, როგორც კოლხეთის საზღვრისთვის, ქალაქების და მცირეობის სხვადასხვა დარგების ჩამოყალი-
ბება-განვითარება წამოადგენს აქვე ისეთი უნდა აღინიშნოს, რომ მთა-
წვეთის, 10/, 11/, 12/ ნაშრომებში სკამოვ გვხვდება ვანისა და საიბრის ისტორიის რიგი პერიოდების ურთ-
ბილეთი კვლევა-ძიება მათ შორის არსებული საერთო მოვლენების და განსხვავ-
ებების დადგენის მიზნით არქეოლოგიის მასალებს წერტილში არის და
საიბრის ნაქალაქარის და ვანის ნაქალაქარის სხვადასხვა პერიოდების
ერთობლივი განხილვისა 13/ ჩვენ, რა მთავარი უნდა, ვითვალისწინებთ ყვე-

და ნაბეჭდები ავტორის მოსაზრებებსა;

საიარსის ნაქალაქარის შესწავლა ერთგვარად აწესებს და აზუსტებს ვანის ღანადრეული ისტორიის საკითხებსაც, ისევე როგორც ვანის არქეოლოგიური ძეგლების მონაცემებმა, თავის მხრივ, უდიდესი მნიშვნელობა აქვს საიარსის ისტორიის ამი თუ იმ პირობების გადამწყვეტად; ერთი შეხედვით, ეს ასევე უნდა ყოფილიყო, რადგან ჩვენი ცოდნის ამ ეტაპზე ანტიკური ხანის კოლხეთის კვლევის საქმეში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჯერ-ჯერობით მანინ ამ ორი ნაქალაქარის არქეოლოგიურ ძეგლებს ენიჭებათ, რადგან, არც ერთ სხვა ძეგლს არ მოუცია ვანის და საიარსის ტოლფასი მნიშვნელობის მასალა;

როდესაც ვანსა და საიარსში მიმდინარე ისტორიული პროცესების შესახებ გვინახება საუბარი, აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ უძველესი კულტურული ფენები ორივეგან ძვ.წ. VIII-VII სს-ებში დაიწყება /II4/; როგორც ჩანს, ერთსა და იმავე დროს ხდება უძველესი ქართული ტომების მიერ ვანის და საიარსის ათვისებაც; საინტერესოა ისიც, რომ ამ ქვეყნების ფარგლებში შემავალი მინა-წყაროები წარმოადგენს ადრე ჩანს ჩასახულო, ვიდრე თავი ამ საქალაქო ცენტრებში; ვანის და საიარსის ირგვლივ გამოვლენილია ძვ.წ. II ათასწლეულის მძლავრი კულტურული ფენები, ლეონი საკუთრივ ნაქალაქარების ტერიტორიაზე შედარებით გვიან ჩნდება ცხოვრების კვალი; ეტყობა ვანიც და საიარსიც აქტიურად ჩაება იმ საერთო ისტორიულ პროცესში, რომელსაც ადგილი აქვდა დასავლეთ საქართველოს მინა-წყარო ძვ.წ. I ათასწლეულის დასაწყისიდან; სწორედ ამ დროს, როგორც ნიშნდება, კოლხეთის არქეოლოგიურ ძეგლებზე ერთგვარი დროგარასული ატეხილება და სამოსახლოთა წარმოქმნის ნამდვილი ბუნი დასტურდება /II5/; საიარსის ქვეყნის ფარგლებში მიკვლეული არქეოლოგიურ ძეგლთა დიდი ნაწილი ან სწორედ ამ პერიოდს ეკუთვნის, ან არადა თითქმის ყველა მათგანზე მოღვაწეობა გამოვლენილი ხსენებული ღანდასთვის დამახასიათებელი მატერიალური კულტურის ნიშნელები;

მსგავსი სიტუაცია ვანის ქვეყანაში გამოჩნდება არქეოლოგიურ ძეგლებზე

ბმეუ /II6/ ანუ რიბ, გვაძებს ყველაწარმო საზღვრები, რაჟა დიფერენცია, რომ ძვ.წ. VIII-VII სს-ები ძირეული ძვრების ზანაა ღანისა და საიარზის და აქედან გამომდინარე, მთელი კოლბეზის ისტორიაა.

არქეოლოგიური აღმოჩენებით დადგენილია, რომ ჯანის ქვეყანაში, კერძოდ, ჯანის ნაქალაქარზე ცხოვრება განუწყვეტელივ არსებობდა ძვ.წ. I ათასწლეულის განმავლობაში-ძვ. წ. VIII-I სს-ებში, ღვეთსაფვის გამოყოფილია განვიმარების ოთხი ჟამა:

I-ძვ.წ. VIII-VII საუკუნეები,

II-ძვ.წ. VII საუკუნის ბოლო-ძვ.წ. IV საუკუნის პირველი ნახევარი,

III- ძვ.წ. IV საუკუნის მეორე ნახევარი-ძვ.წ. III საუკუნის პირველი ნახევარი,

IV-ძვ.წ. III-I საუკუნეები /II7/.

პირველი ჟამის არქეოლოგიური ძეგლები შედარებით სუსტადაა განვითარებული ან განადგურებულია შემდეგდროინდელი კულტურული ჟენერით. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლო დრომდე ძვ.წ. VIII-VII საუკუნეები

ჯანში ძალიან მწირად იყო ცნობილი და ამიტომ მისი ისტორიის შესწავლისათვის დიდი ნერწყვნილობა ენიჭება ცენტრალურ ტერასაზე ფიქსირებული სამსხვერპლოს მონაცემებს, რომელიც 90 მ² მოიცავდა. აქ აღმოჩნდა ასევე ბოლო ჩაღვნილი თიხის ჭურჭლის ფრავ მენჭებში, სხვადასხვა ცხოველთა ფიგურები. აქვე დაფიქსირდა ძლიერი ცეცხლის კვალი და მსხვილფეხა რქოსანნი პირუტყვისა და ღორის ძვლები. ცხადია, რომ ყველგვარი რაღაც საკულტო რიტუალის შესრულებაზე მიუთითებს /II8/, ხოლო რაც შეეხება ნიშნის ფიგურებს, როგორცაა ორ ან სამ თავიანი ჟანგასტოკური ცხოველების გამოსახულებები, ოთხ დროშისფერი ან რიბი, ისინი შესაძლოა ღმერთების დიდი ღვდის კულტს უკავშირებოდეს /II9/.

ამრიგად, ცენტრალურ ტერასაზე აღმოჩენილი მთელანი თავისი ატრიბუტებით /სახლი, ცხოველთა ძვლები, ტერაკოტული ფიგურები, დაღვნილი ჭურჭელი/, რიტუალური დანიშნულებისაა და დაკავშირებულია ღმერთების დიდ ღვდის კულტთან.

ამ მზ რივ საინტერესოა პარადელის გავლება საირხის თანადროულ ისტორიულ ვითარებასთან.

თუ ვანში ძვ.წ. VIII-VII სს-ების ფენები მხოლოდ ცენტრალურ ტერასა-ზეა გადარჩენილი, საირხეში იგი თითქმის მთელი ნაქალაქარის ტერიტორია-ზე დასტურდება და, როგორც წესი, გამოირჩევა ინტენსიური ცხოვრების კვალით.

წინარე ანტიკური ხანის არქეოლოგიური მასალა ძირითადად წარმოდგენილია კერამიკით, რომელიც პარადელზე უმთავრესად ვანში და საერთოდ, კოლხეთის არქეოლოგიურ ძეგლებზე მიკვეთულ ნაწარმთან აქოლობს /I20/, თუმცა, ამავე ხანის ყვირილის ზეობაში და აქედან გამომდინარე, საირხეში შეინიშნება მეორე საინტერესო პროცესიც: კერძოდ, აღმოსავლურ ქართული ნაკადის შემოსვლა-დამკვიდრება. ამ პერიოდის მატერიალურ კულტურაში: საკმაოდ გვხვდება აღმოსავლეთ საქართველოს არქეოლოგიური ძეგლებისათვის დამახასიათებელი ნიშნულები /I21/. ამ მოვლენას ზედი შეუწყო ერთი მხრივ, აღმოსავლეთ საქართველოსთან ტერიტორიულმა სიახლოვემ, ზოლო მეორე მხრივ, ამ სიახლოვის შედეგად წარმოქმნილმა და განვითარებულმა კულტურულ - ეკონომიკურმა ურთიერთობებმა. ყვირილის ზეობის ზემო წელზე, საირხის ნაქალაქარის მიმდებარე მიწა-წყალზე მდებარეობს ძვ.წ. III-II ათასწლეულების მნიშვნელოვანი ძეგლები /I22/, სადაც წარმოჩნდა სხვადასხვა ქართველურ ტომთა ურთიერთობები და კონტაქტები: ეს პროცესი, როგორც ჩანს, უფრო ძლიერდება ძვ.წ. I ათასწლეულის დასაწყისში და ამ დროის არქეოლოგიური მონაპოვარი ადასტურებს საირხის ქვეყანაში შეჩვეული კულტურის არსებობას; რომელიც დაფუძნებული იყო აღმოსავლურ ქართული და კოლხური ნაკადების ურთიერთშე-რწყმასთან.

ჩვენი ამოცანა, ძვ.წ. VIII-VII საუკუნეების ვანის დასაირხის ისტორიის ერთ-ერთი ძირითადი განმასხვავებელი ნიშანი ესეც არის-უპირობა. ამ პერიოდის ვანში ჯერ-ჯერობით არ იგრძნობა აღმოსავლურ ქართული კულტურისა და მით უფრო, აღმოსავლურ ქართული ეთნოსის გავლენის რამდენადმე შესამჩნევო კვალი; მაშინ როდესაც, ძვ.წ. VIII-VII სს-ების საირხ ის მატერიალური

კულტურის მემკვიდრეობის კავშირშია აღმოსავლურ ქართულ სამყაროსთან. მუშაობა ისიც უნდა ითქვას, რომ მიუხედავად ამ კავშირებისა, კოლხური ელემენტები აშკარად სჭარბობენ და ეს არც არის მოულოდნელი, რადგან სწორედ ამ დროს, ყალიბდება ის უმთავრესი წინამძღვრები, რამაც ხელი შეუწევს კოლხეთის სახელმწიფოს შექმნას და როგორც ძვ.წ. I ათასწლეულის პირველი ნახევრის მასალა გვიჩვენებს, ამ საერთო პრაქტისში საირბეც აქტიურად მონაწილეობდა.

ისევე როგორც ვანში, ამ ხანის საირბეცის ყურადღებას იპყრობს ღმერთების დიდი ღვინის კულტთან დაკავშირებული საგნები, ჭაწვედ რიგში, თიხის ქაღალთაგვების გამოსახულებები, რომლებიც აღმოჩენილია სწორედ ძვ.წ. I ათასწლეულის პირველი ნახევრის /ძვ.წ. VIII-VII სს/ კულტურულ ფენებში-კოვლისწყარო, საბადური, ღვინისპირი/123/. ასე რომ, როგორც მკვლევართა ერთი ნაწილი ვარაუდობს, უკვე ამ დროიდან შემდგომი ხანის კოლხეთის სკეპტულიზაცია ფენები წარმოგვიგვამიან როგორც მსხვილი-საკულტო ელემენტები /მინდაძე, ვაშლიშვილი, თხ. ღმრთეთმცოდნეობა/.

ამჟამად უკვე სადაო აღარ არის, რომ ვანი და საირბეც ძვ.წ. VIII-VII საუკუნეებშიდანვე კოლხთა გაერთიანების გარკვეული მიწა-წყლის ცენტრად აღსკვლავად აღგვიღებს წარმომადგენლებს.

მინდაძის აზრით, ამ დროს ქალაქის დაწინაურებას ერთი და იგივე ეკონომიკური ფაქტორი ედო საფუძვლად: ეს იყო მიწისმფლობელობის სწრაფი განვითარება /124/.

რაც უნდა იქნას ამ მონაცემებს და აქვე დავამატებთ, რომ მიწისმფლობელობის განვითარებასთან ერთად საირბის აღმავლობის საქმედი გადამწყვეტი როლი შეასრულა მიწისმფლობელობის დაწინაურებამაც.

თხ. ღმრთეთმცოდნეობის ვარაუდით, წინარე ანტიკური ხანის ვანს გაბატონებული მდგომარეობა ეკავა მის გარშემო გაერთიანებული ჰასანდებმა. ამდენად, თანდათან ეყრდნობა მტკიცე საფუძველი კოლხური ტომების პოლიტიკურ კონსოლიდაციას და ამ პრაქტისის შემდგომ გაღმავლებაში დიდი მნიშვნელობა აქონდა ძვ.წ. VII-VI საუკუნეებში რკინის ფართო ადგილობრივ გადამ-

სვლას, რომელსაც თავის მიზნად, ძველი კოლხეთის საზღვარ-პოლიტიკური და კულტურულ-ეკონომიკური განვითარებაში უნდა მოხდინა გარკვეული გრანდულოზობა /125/.

მოჭანილი მსჯელობა, ვფიქრობთ ესადაგება საიბრის დასაბუთებულ ისტორიკოს-ასაბუა ამოცომა, საცხდობთ ვიზიარებთ ამის იმის შესახებ, რომ ძვ.წ. VIII ს-ში რკინის მასურ წარმოებაზე გადასვლა არ შეიძლება წარმოვიდგინოთ კოლხეთის მიხისა და მარის რაიონების რეკონსტრუქციის კონსტრუქციის გარეშე, რად ქმნიდა მტკიცე საფუძველი ქვეყნის გაერთიანებისა ერთ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ სისტემაში. ამ პროცესის გაღმავლებასთან ერთად საიბრე მოქმედა ჯერ ადგილობრივი, ხოლო შემდეგ სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის მქონე კოლხიკაციების გადაცემაზე /126/.

ძვ.წ. VII ს-ის ბოლოდან და ძვ.წ. VI ს-დან იწყება ახალი უაზა ვანის ისტორიკა / 127/.

ძვ.წ. VI ს-ის დასასრულს საიბრეში, საბაღურის გორაზე არსებული დასახლებაც არსებობდა წყვეტის, ლუბა ქრონოლოგიური წყვეტილი ხანგრძლივი არ არის. /128/. უფრო მეტიც, სიბრის ნაქალაქარის ტერიტორიაზე-კოლი-სწყაროზე, კარაბეიში და სახეველში წინარე და ადრე ანტიკური ხანის ღრუბა ერთმანეთისაგან საერთოდ არ არის გამოჯნული და ამ ადგილებში ქრონოლოგიური წყვეტილი არც ფიქსირდება.

საბაღურის ბორცვი საიბრეში ცნობილი გორებზედან ყველაზე უკეთ არის შესწავლილი. საიბრის ნაქალაქარის მოგადი სტრატეგრაფიული სურათი მისი მოწყობების მიხედვითაა შემოთავაზებული. სწორედ საბაღურის გორაზე მოხერხდა წინარე და ადრე ანტიკური ნაშთის დარი ღრუბის გამოვლენა, რამაც გვიჩვენა, რომ ძვ.წ. VI ს-ი ს დასაწყისიდან ისევე როგორც ვანში, აქაც იწყება ახალი ეტაპი ვანის მსგავსად ეს ხანა საიბრეში მიღწერილი ეკონომიკური აღმავლობით ხასიათდება. არქეოლოგიურ მასალაში ჩნდება რკინის ნივთები, მეშოლის წინა პერიოდისაგან რამდენადმე განსხვავებული კერამიკული ნაწარმი და სხვა.

ამ პერიოდის დასასრულს საიბრეში სტრატეგრაფიული მოწყობების

ძვ.წ. VI ს-ის ბოლოს ან ძვ.წ. V ს-ის დასაწყისშია გაწადგურებული /129/

როგორც ჩანს, საბაძურის ბორცვზე ამ დროს არსებული სამოსახლო ძაღდასაწინებო ნაგებობებზეა, რაზეც მიტყვევებს ძლიერი ფეხების კვალი. ძვ.წ. V ს-დან საბაძურის გორის დასავლეთი ფერდი უკვე დასაყრდამად ადგილად გამოიყენება.

ასე რომ, თუ ვაწიო ერთიან ეტაპებად წარმოგვინილი ძვ.წ. VI-IV სს-ებში პირველი ნაბეჭადი, საიკრის ისტორიაში შესაძლებელი ხდება რამდენიმე • ქვეეტაპის გამოყოფა.

ძვ.წ. VI საუკუნე, როგორც არაერთგზის არის აღნიშნული სამეცნიერო ლიტერატურაში, კოლხეთის ისტორიაში უდიდესი ძვრების ხანაა. ამ დროს კოლხეთში წარმოიქმნება სახელმწიფო წეს-წყობილება, რომელიც მოიცავს ფართო მიწა-წყალს და დიფერენცირებულ ხელის ცხოვრების თიქმის ყველა მხარეს.

სახელმწიფოს ჩამოყალიბებასთან ერთად, წარმოიქმნებიან საჭაძრო ცენტრებიც, რომელნიც ამავდროს, გარკვეული პოლიტიკების მთავარი სამ-ეურნეო და სავაჭრო კერებიც ხდებიან /130/.

აღსანიშნავია ხს გარემოება, რომ ვანის და საიკრის ქვეყნებში მდიდრული სამარხები ძვ.წ. მეხუთე საუკუნიდან ჩნდება. ეს ფაქტი კი იმის პირდაპირი მოწმობაა, რომ სოციალური და პოლიტიკური დიფერენციალს თიქმის ერთდროულად იკრებს ფეხს ვანისა და საიკრის სამოგადროებაში და ერთდროულად მიმდინარეობს სხვადასხვა სამოგადროებრივ ფენათა წარმო-ქმნის უაღრესად რთული პროცესი.

სამწუხაროდ, ჩვენ არ ვიცით რა სიტუაციაა ამ მხრივ შედარებით ადრე-• ნდელ პერიოდში. კერძოდ, წინარე ანტიკურ ხანაში, რადგან ვანის და საიკრის ქვეყნის ფარგლებში დღემდე მიკვლეული არ არის ამ დროს სამარხული კომპლექსები, ამდენად, ვიკრს საკითხის გარკვევა იმის შესახებ, აქონდა თუ არა ადგილი კოლხეთის ცენტრალურ და აღმოსავლეთ რეგიონებში დაყრდამის ისეთ თავისებურ წესს, როგორი დადასტურებულია

მის დასავლეთში /ურეკი, ნიგვზიანი, ღვთაბა, ერგეტა/ /131/ აზადა, ამ ხანის სამარხების აღმოჩენა ბევრ პირობების გასტეხის პასუხს: 'კერძოდ,' ზეგვედო უფრო კარგად დაგვენათა კოლხეთის ძველი პატრიარქა-ღვთის სამოგადოების ღვთისა და ცალკეულ ღვთაებათა გამოჩენის ურთულესი სურათი.

ვანისა და საირხის მდიდრული სამარხები მრავალმხრივ იჩენენ ერთმანეთისადმი სიახლოვეს, მაგრამ განსხვავებაც შეინიშნება: პირველი რიგში კი .ის, რომ ვანში სამარხები ცალკე-ცალკეა გაფანტული, მაშინ როდესაც საირხში, სამაღურის ბორცვზე ყველა სამარხი გვერდი-გვერდი იყო განლაგებული და ამით ჰქმნიდა ერთიან სამარხვანსა. მცირე განსხვავება შეიმჩნევა ღვთის სამარხთა აღნაგობაშიც. საირხის სამარხები უფრო აკლამის ტიპის ნაგებობებს წააგავს, ხოლო ვანში კედლის დედაქანში ჩადებული სარკოფაგები სწარმოებენ. ეს განსხვავება არ არის მანერადა-მანერა ღვთის საფეხში, ვინაიდან ორივეგან სამარხთა გამარჯვის თითქმის ერთნაირი ტექნიკა და მასალა გამოყენებულია /132/.

სავსებით მართებულია მიგვაჩინოს მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ ვანის და საირხის სამარხებში დაკრძალული პირების სახით საქმე უნდა გვეჩვენოს ერთ სოციალურ საფეხურზე მდგარ არისტოკრატიკულ წარმომადგენლებთან /133/. ძნელია, დაბეჯითებით ვამტკიცოთ, ეკლესიიდან თუ არა ისინი კოლხეთის სკეპტრითა მტკიც, მაგრამ სადღეისოდ რამ უდავოა: დასავლეთ საქართველოს არც ერთ სხვა ძეგლზე არ არის მიკვლეული უფრო მაღალი სოციალური წრის წარმომადგენელთა სამარხები. ეს ვითარება კი თავისთავად არ ეწინააღმდეგება იმ აზრს, რომ ვანში და საირხში დაკრძალულ დიდებულთა სამით საქმე გვაქვს კოლხეთის ორი სხვადასხვა ოქის იმ საგვარეულოს წარმომადგენლებთან, რომლებიც სკეპტრის მმართველობას და, ალბათ, კოლხეთის უზენაეს მმართველობას აპირებდნენ ადგილებზე და ალექსანდრი იყვნენ აღმინისტრაციული უფლებებით. ასეთ ვარაუდს ამარტებს ამ ორი ქვეყნის ჭარბობაში მიკვლეული დაბალი სოციალური სტატუსის მქონე პირთა სამარხებიც. როგორც უკვე გვეჩვენა საუბარი, ასე-

შეზღუდვა ვანში მოთხოვნისა და დაბლაგომის, ზოლო საიარხის ქვეყანაში-
მოღონაზე, იმხდისისა და კოლისწყაროს სამარხეული კომპლექსები

უფრო რთულად დგას საკითხი იმის შესახებ, თუ სოციალური ურთიერთობის
რა საფეხურზე იდგნენ ვანისა და საიარხის მდებარე სამარხებში მთავარ
მიწვალეულთან ერთად დაკრძალული პირები

ამ პირობებისთანავე დაკავშირებით ჩვენს ისტორიოგრაფიაში განსხვავებული,
ურთიერთსაწინააღმდეგო აზრები გამოიქვეყნა. /134/ მაგრამ არის რამდენიმე
გარემოება, რომლებიც წარმოადგენს, რომ თანდაკრძალული მიწვალეულები
არ ეკუთვნოდნენ სოციალურად უმაღლეს მასას, ანუ მონებს, არამედ როგორც
მათი სამარხეული ინვენტარი - ვერცხლის ღიადებები, ვერცხლის საყისრე
რგოლები, ატიკური ლეკითხები - გვირგვინებს, შესაძლოა, ისინი საკმაოდ
დაწინაურებულ, ცალკე შენადაც წარმოვიდგინოთ /135/

ფაქტობრივად, რომ სამარხში დადასტურებული სიტუაცია მიუთითებს ვანის
ანდოგოური ვითარებასა და რეალურად გვესახება ვარაუდი ადრე ანტიკური
ხანის კოლიტის წარჩინებულად წრეში ღვთივ შიდაგონებულ ქალთა ინსტიტუტის
არსებობის შესახებ, რომლებიც საკუთარი ნებით დგებოდნენ უზენაესი ღვთა-
ების სამსახურში და საბოლოოდ ნებაყოფლობით ეწირებოდნენ კიდევ რას /136/

საინტერესოა იმის აღნიშვნაც, რომ საიარხის მეუღლე სამარხის მეორე
კამერაში დაკრძალული იყვნენ მთავარი მიწვალეულის თანხმელები პირები,
ერთ-ერთ მათგანს ხელით ეკავა ლეკითხისა როგორც ჯანდირაძე შენიშნავს,
შესაძლოა მასში მომავალდებელი სიხვედრე ეხს /137/ ეს მთელი, მაგრამ
აღბაო, საყურადღებო მომენტები მიუთითებს, რომ არაა გამორიცხული ამ შემ-
თხვევაში; მთავარი მიწვალეულისადმი მართლა ნებით შეწირვასთან გვერდებს
საქმი

სრულია განსხვავებული ვითარება ვანის და საიარხის ქვეყნის ფარგლებში
აღმოჩენილ შედარებით დაბალ სოციალურ საფეხურზე მდგომ მიწვალეულთა
სამარხებში. სადაც უმეტესწილად მხოლოდ მიწვალეულისა დაკრძალულია ეს გარე-
მოება კიდევ ერთი მნიშვნელობა იმავს, რომ ადრე ანტიკური ხანის კულტურაში
საქმი გვსახება სამოგადობის რთულ სოციალურ სტრუქტურასთან

ისევე როგორც ვანში, საიარზის ქვეყნის ტერიტორიაზე შეესაღწედილია სამრ-
გაღებობის დაბადი ფუნების სამარტები. მათ შესაბამე უკვე გვეჩვენა მსჯელობა
ამდენად, ამ ორი ქვეყნის იერარქიაში გამოიყოფა განსხვავებული
ნიშნები და რაც, ადამა, ყველაზე მთავარია, ეს მოვლენა საერთო ორივე
ფენტირისათვის, ხოლო აქედან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ სამოგაღებობის
სოფიალური ღიჯერენციობა ვრცელდება კოლტეის ფენტირალურ და აღმოსაღელთ
რეგიონებში.

საინტირესა ისიც, რომ ვანის და საიარზის ღიჯებულიებს ხელთ ეპყრათ
როგორც საერო, ასევე სასულიერო ხელისუფლებაც, რომელიც მუქვირდერობით
სასიამო ატარებდა / იმე. მ.უბოთ/.

ასე რომ, ადრე ანტიკური ხანისათვის კოლხეთში უკვე სახეზე გვაქვს
არადაც ვანფიდარებული სოფიალურ-პოლიტიკური დაქვემდებარებულიობის სურათი.

ადრე ანტიკურ ხანაში ვანი და საიარზი მარმოგვიდგებიან კოლხეთის
სამეფოს დაცული ადმინისტრაციული ერთეულების მთავარ სამეურნეო ფენ-
ტირებად. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს აქ საოქრომჭედლო სკოლების
არსებობის ფაქტი.

საიარზის აღმოჩენებამდე კოლხეთში ერთად-ერთი საოქრომჭედლო ფენტირ-
ვანი-ოყო ცნობილი.

მარადია, ვანის და საიარზის საიუველირო მარაში ღიჯ მსგავსებებს
ამჟღავნებენ, მაგრამ მათ შორის განსხვავებებიც შეინიშნება. ჩვენი აზრით,
ამ პერიოდის საიუველირო პოლუქციონში მთავარი განსხვავება ძირითადად
მშობადების ტექნიკაში ვლინდება. კერძოდ, როგორც ცნობილია, ძვ.წ. V-IV
სს-ბის პანის ჟერს ნივთები გეოგტრიული ჟორების მდგრადობით გამო-
იჩვენა და მინიშნუ ელინისტური ხანიდან ჩნდება სამკაულზე მოძრავი ელემ-
ფტირები. /138/. ეს ვითარება დამახასიათებელია საჩჩინისთვისაც, მაგრამ
მეუბუდი სამარში აღმოჩენილი მოძრავი ელემენტებიანი სამკაულები, რომლებიც
ძვ.წ. V ს-ის ნიშნულზე თარიღდება, საშუალებას გვაძლევს ვივარჯულოთ,
რომ სამკაულზე მოძრავი ელემენტის გარეშად არ იყოს მინიშნუებიანი ელი-
ნობის ეპოქისათვის დამახასიათებელი. ამასთან ღმკავშირებით სავსებით

ვიზიარებთ ხელშეწყობით მოქმედებს, რომ საბჭოთაულში მოძრაობის ელემენტების არსებობა ადრე რკინის ხანის ბრინჯაოს საკიდების ტრადიციის გაგრძელებას წარმოადგენს და ამდენად, საბჭოთაულის ამგვარი სახეობის გაჩენა ელინიზმის ხანას არ უნდა მიეწერებოდეს /139/.

რამა უნდა, ძველია საირხეში აღმოჩენილი ორი წიგნის მიხედვით ასეთი რთული საკითხის გარშემო საუბარი, მაგრამ მათი პირობები უკვე იძლევა რაღაც ეჭვის საფუძველს, შესაძლოა, მომავალში ავლენა-ძიებამ უფრო დაამტკიცოს ეს პირობები ან საერთოდ უარყოს იგი.

ძვ.წ. V-IV სს-ები მნიშვნელოვანია ატიკური და საეროთ, ბერძნული იმპორტის სიმრავლის მიხედვით /140%.

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ ძვ.წ. V-IV საუკუნეების ვანი და საირხე ერთმანეთისადმი უპირისპიდე დიდ სიამ ღიჯს იჩენენ. ორივედან უკვე სირდება თითქმის ერთი და იგივე ისტორიული პირობები.

ადრე ელინიზტური ხანიდან ვანისა და საირხის განვითარებაში გარკვეული ცვლილებები მოხდებოდა. ახლა უკვე ერთმანეთისადმი განსხვავებულ მოვლენებს აქვს ადგილი.

ჩვენ უკვე ვისაუბრეთ იმ სოციალურ-ეკონომიკურ და კულტურულ ცვლილებებზე, რაც დამახასიათებელია ადრე ელინიზტური ხანის ვანის ქვეყნისათვის და ისიც აღვნიშნეთ, რამდენად დროის საირხეში ჯერ-ჯერობით ან უკვე სირდება ასეთი ფართო მასშტაბის ინოვაციები, თუმცა რაღაც ცვლილებები რამა უნდა, გვხვდება, მაგრამ ისინი არის იმ დონის, რაც ნიშანდობლივია ვანისა და საეროთ, ცენტრალური კონტინენტის.

ადრე ელინიზტური ხანა ძველი საქარხველს ისტორიაში დიდი პირობების პერიოდია. ძირითადად ვანის არქეოლოგიური ძეგლების მიმოყვებით შეიძლება ჩვენში იმ კულტურულ-ეკონომიკური და სოციალურ-პოლიტიკური ცვლილებები, რომელიც თან მოჰყვა ელინიზმის ეპოქას.

წინამდებარე ნაშრომის მეორე თავში შევხვდებით დაგვიანებულ საკუთარი პოზიციის იმ ახალი საერთო მოვლენების მიმართ, რომელიც დამახასიათებელია ადრე ელინიზტური ხანის საირხის და მოგვიანდელ პერიოდში.

კოლხეთისათვის. რა ზეშა უნდა, შორს ვართ იმ ამირსაგან. რომ ამ საკითხზე-
ბზე ჩვენეული ვარაუდები უწყობანოა, მაგრამ ცხადია, მოხდავი კვლევა
უფრო დაამტკიცებს ამოცანების ცალკეულ მხარეებს. ერთი რამ კი ნათელია,
საირსებში ჯერ-ჯერობით მაინც არ იგრძნობა ელინიზმის ისეთი მკვეთრი გავ-
ლენა, როგორც ვანში აღმოჩენილ ძეგლებზეა დადასტურებული. ამის გამო
მივიჩნევთ, რომ ეს ახალი მოვლენები უფრო ქართობაფიის შედეგი უნდა იყოს.

ამრიგად, ჩვენი ვარაუდი არ ეწინააღმდეგება უკვე გამოქვეყნებულ ამრს
იმის შესახებ, რომ ძველი კოლხეთის აღმოსავლეთი ოლქების ქართობაფიის
ხაზებში დიდ როლს ასრულებდა იბერიის დიდი დასავლური ექსპანსია და ფარ-
ნავაზის მიერ კოლხეთის სამოვარდო ორი ციხის აგება, რომელთაგან ერთი-
დობნა- უშუალოდ ვანის ქვეყანას ემეზობლებოდა, პოლიტიკური გაბატონების
მიზანმიმართული უნდა ყოფილიყო /141/.

ძვ. წ. IV ს-ის მეორე ნახევარი-ძვ. წ. III ს-ის პირველი ნახევარი
ჭაღვე ეტაპად გამოყოფილი ვანის ნაქალაქარის ისტორიაში.

სწორედ ამ დროს ვლინდება ის უმთავრესი ცვლილებები, რაც კარგად არის
ცნობილი და ამიტომ მათზე აღარ გავჩერდებით.

შესაძლებელია თუ არა ამ პერიოდის ცალკე ეტაპად გამოყოფა საირსის
ნაქალაქარის განვითარებაში?

ძვ. წ. IV ს-ის მეორე ნახევარიდან ძვ. წ. III ს-ის პირველი მეოთხედამდე
საირსებში, რომ ინტენსიური ცხოვრება მიმდინარეობდა, ამაზე მოწმობენ
საბადურის გორის სამაროვრის მასალები.

როგორც აღვნიშნეთ, ამ ხანის ოთხი მეტ-ნაკლებად მდიდარი სამარხის
შესწავლილი /XN I, 4, 6, 9/ ამათგან მხოლოდ ერთი შეიძლება მივიჩნიოთ საირსის
საგამგეო ერთეულის მმართველის საძვადედ /XN I / ხოლო დანარჩენი სამარხები
აღმა, საგვარეულო არისტოკრატის იმ წარმომადგენლების კუთვნილებას,
რომლებიც უშუალოდ არ მონაწილეობდნენ ქვეყნის მართვა-გამგეობაში. ე.ი.
საქმი გვაქვს ერთი საგვარეულოს შიგნით შემკვიდრეობითობის ინსტიტუტის
არსებობასთან. ეს ვითარება ძვ. წ. მეხუთე საუკუნეში იღებს სათავეს და
განუწყვეტლივ არსებობს ძვ. წ. მესამე საუკუნემდე. ასე რომ, საბადურის

გორის სამაროვანი: წარმოგვიდგება ერთი საგვარეულო არისტოკრატიის განსასვენებლად, სადაც ყველაზე ადრეული სამარხი ძვ.წ. V ს-ის პირველ ნახევარს ეკუთვნის, №42/, ხოლო ყველაზე გვიანდელი ძვ.წ. III ს-ის დასაწყისს /143/; საინტერესოა ისიც, რომ ადრე ანტიკურ- ელინისტურ ხანას შორის ქრონოლოგიური წყვეტილი არ გვხვდება: კოლხეთის სამეფოს წარმოქმნის და საიარხის სკვატუბონის ჩამოყალიბებისთანავე აქ ჯდება ხელისუფალი, რომლის შიამოპავლები ფარნავაზის პოლიტიკური ექსპანსიის დაწყებამდე მართავდნენ ზემო იმერეთის მიწა-წყალს; ადრე ელინისტურ ხანაში მომხდარი კლიტორელ-ეკონომიკური 'ვრღობი', როგორც ჩანს, გავლენას არ ახდენდა საიარხის მმართველობის ზედა ფენებში და ეს საგვარეულო კვლავ ინარჩუნებს ადმინისტრაციულ უფლებებს;

ჩვენი ვარაუდით, სწორედ ამ ფაქტზე უნდა მიანიშნებდეს ადრე ანტიკური და ადრე ელინისტური ხანის სამარხების გვერდიაგვერდ არსებობის შემთხვევები; აქედან გამომდინარე, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ელინიზმის გავრცელებას არ გამოუწვევია ადრე ჩამოყალიბებული სოციალური ინსტიტუტების რამდენადმე მნიშვნელოვანი შეცვლა; ეს ვიშარება, რადგან დასტურდება საბაღურის გორის სამაროვნის მონაცემებით. ე.ი: ძვ.წ. V-IV სს-ების განმავლობაში და ძვ.წ. III ს-ის დასაწყისში ქვეყნის მართვა-გამგეობა ერთი გვარის ხელშია თავმოყრილი;

ამდენად, ძვ.წ. V-III სს-ები საიარხეში ერთ პერიოდად შეიძლება გამოიყოს; ასეთ შესაძლებლობას ამაგრებს საბაღურის გორის სტრატოგრაფიული ზონაციებიც; როგორც ითქვას, სამარხებს ჩაჭრილი ჰქონდა ადრე ანტიკური ხანის ფენა, ხოლო ელინისტური ხანის ფენა ზემოდან ედო სამართვანს; ე.ი: სტრატოგრაფიულადაც ეს საუკუნეები / ძვ.წ. V-III / გამოცალკევებულია საბაღურის ბორცვზე; ორივე მოვლენა-ძვადის სტრატოგრაფია და მმართველთა სოციალური წრის ფუნქციონირების ქრონოლოგია-ადასტურებს ძვ.წ. V-III სს-ების ცალკე პერიოდად გამოყოფის შესაძლებლობას საიარხის ნაქალაქარის ისტორიაში;

აქედანაც ჩანს, რომ ძვ.წ. IV ს-ის მეორე ნახევრიდან საიარხის და ვანის

ვანის განვითარებაში სხვადასხვა ტენდენციები შეინიშნება.

მთავარი განსხვავება მათ შორის აღმათ, იმაში მდგომარეობს, რომ თავისი ისტორიის ბოლო ფაზიდან ვანი საბაძრო ქალაქი ხდება /144/.

საიარბეში ანალოგიური ვითარებაა ჯერ-ჯერობით ვერ ფიქსირდება. მართალია, ლოზინაურში აღმოჩენილია ანტიკურთ ხანის არქიტექტურული ღვაწლები, რომლებიც მიუთითებენ, რომ თითქმის აქაც რაღაც მსგავს მთვლენას უნდა აქონდეს ადგილი.

სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრების თანახმად, ძვ.წწ. IV ს-ის შუა ხანებიდან ძვ.წწ. III ს-ის შუა წლებამდე ვანი შესაძლოა დამოუკიდებელი ეთნო-ტერიტორიული გაერთიანება ყოფილიყო, რომელსაც მარ-თავდენე ადგილობრივი ხელისუფალნი, რომლებიც შეიძლება პატარ-პატარა მუხებშიც ყოფილიყვნენ /დედატოს, მელაბეს/ /145/.

ეს პერიოდი ვანში ელინისტური კულტურის მძლავრი აღმავლობით ხასიათდება.

ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ საიარბეში არ შეიმჩნევა ელინიზმის ისეთი ძლიერი გავლენა, როგორც-ვანში. ამ მოვლენას აქონდა თავისი ისტორიული წინამძღვრები. კერძოდ, ვანი მდებარეობდა იმ ღრისათვის დიდი საერთა-შორისო მნიშვნელობის მქონე სავაჭრო-სატრანზიტო გზების გადაკვეთაზე. რიონის სამუადებოთ იგი უკავშირდებოდა ზღვასაც და აქ გაივლიდა სამხრეთიდან მომავალი გზაც, საიდანაც ივარაუდება ელინიზირებული მესხთ-ტომების შემოსვლა საქართველოში. ამდენად, ვანს საერთაშორისო ურთიერთობების დასაბუთებლად უფრო მოზერხებული გეოგრაფიული პირობები აქონდა ვიდრე საიარბეს.

ვანში ელინისტური კულტურის აღმავლობის საქმეს ხელი შეუწყო საყან-ჩიანი ბერძნული ეთნოსის არსებობის ფაქტმაც /146/, მაშინ როდესაც საიარბეში ადგილობრივი ეთნოსის გარდა სხვა ეთნიკური ელემენტი თითქმის არ ფიქსირდება.

ქართლის სამეფოს ფარგლებში მოქცევამ აშკარად შეასუსტა საიარბის საერთაშორისო კონტაქტები. როგორც ჩანს, ყვირილის ხეობაში გამავალი

[illegible]

ყოველივე ამას, საბოლოოდ გაშიშვლება საიბრეში ცხოვრების რიტმის.
 უანდაშანობითი მიწებებსა და ცვალებად 11-1 საუკუნეებში იგი გვევლინება
 როგორც ყველაზე უფრო. რელიგიური დასაბუთებული პუნქტები ყოველმხრივ
 ვაშლი, საბაბურობის გარეშე გვიან ელიზნისკური ხანის მასალები მოღვენიან
 ასევე, ვაშალის წესაძღვრებაში მარტალია, საიბრის ჯეროვანობა და მად-
 სტაბილურობა გვიან ანტიკური და ადრე შუაბუდური ხანის მასალებიდან კუ-
 ჭურის ნიშნები, 147/ მასგამი ადრინდელი ძეგლებიდანაც მას ადარ
 მიწებები.

საინტერესოა, და ვინაში არწევრდებიან გაცხადები გრძელდება და სრულიად
მეტიერდები იქნება, ღიშავდება კვლევა-ძიებაში წარმართობის იხილეთ მასალა,
რეზილირის საფუძველზე იმ მდგომარეობის გასაგებად. ამჟამინდელი შეზღუდულობისა.

[illegible]

Zarab Bragvadze

The East Colchi's History From I To The I
Century B.C.

The social_ political questions of Colchis often were the subject of scientific research for specialists. Both, Georgian and foreign investigators have said some of their considerations about them. It is enough to point out the significations six symposia were dedicated to the researches on the problem of the past of the Black Sea coast's east region /colchis/. In spite of this there is no identity of opinions on the political system of Colchis yet. This circumstance is not wondered at, because such most complicated question as the formation and development of the Colchi's State, can not be at the bottom of conformity of opinions. The situation is complicated by the ancient Greek sources informations on Colchis, sometimes being shrouded in mythological legends, which creates a sufficiently arduous task to and ascertain a historical reality reflected in the one. At the same time the Greek authors give us an information only about the individual territories of Colchis and in general their interests are confined to the zone of Black Sea coast.

As regards the central and east regions of Colchis, the Greek literature of the classic age says nothing to us about the historical processes having taken place here. So, our knowledge in connection with these questions is entirely confined to the researches results of materials having been shown on the archaeological relics.

Both in Greek and Georgian sources a little information is kept on east Colchis. In the main, attention is paid to the ancient age and at the same time this part of Colchis (Egris) is examined with respect to the kingdom of Iberia (The extension of west frontiers of Iberia, the establishment an administrative unit (Saenistavo) in east Colchis).

Consequently, while researching a history of East Colchis from the V to the I cc. B.C. and especially the one of the period including the time from V to the IV cc B.C. nothing remains, but archaeological relics as a point of departure. It should be noted and added at State's central and east regions' history was basically confined to be information had been found out in the site of the ancient town of Vani and the archaeological relics having been found in the upper reaches of the Kvirila River were not given much attention. Since the year of 1982 the situation has entirely changed when the Kvirila river's ravine's archaeological expedition of the Georgian State Museum of Art under the guidance of J. Nadiradze discovered the burials of an Early Antique - Hellenistic Epoch on the Sabaduri Hill in the village of Sairkhe.

The archaeological relics' information from the ravine of the Kvirila River /Sairkhe, Modinakhe, Itkhvisi/ is taken as the main principle of our research in a thesis.

In the capture called "Some questions of the social-political history of East Colchis /V-IV cc B.C./" is examined some questions of the Cokkhan State's regions social-political history. AS a result of a study by means of a comparative method of the burial implements having been found on the Sabaduri Hill in Sairkhe, Modinakhe and Itkhvisi some suppositions have been said about the social-political hierarchy of the East Colchian society. In particular, it is emphasized that from the V to the IV cc in the East Colchis a tribal aristocracy exercised administration of the Colchian State's a supreme authority holding both a spiritual and temporal powers and its representative are buried in Sairkhe, on the Sabaduri Hill. so, Sabaduri Hill is a tribal necropolis where the rulers were buried as well as the other members of the tribe. from this point of view been considered the V, VIII and X burials archaeological materials, which corroborate again an opinion have said in the Georgian historiography that in the early ancient age Sairkhe was a centre of the administ_

ive unite /Skeptokhia/ in the north-west province of the Colchian State. And the settlements in the upper reaches of the Kvirila River /Modinakhe, Itkhvisi and etc./ were united by the one,. A supposition is expressed work, that in burial people in Modinakhe we should see an agricultural and industrial layers we corroborate that fact of being of representatives from the military circle who were submitted to the military man had been advanced an administrative authority too.

The chapter two called "The questions on becoming Georgianized of East Colchis" dedicated to the study of Georgianized of East Colchis. From the IV to the I cc B.C. and the historical processes being closely connected with the one in particular, the spreading of East Georgian culture and political influence of Iberia /Kartli/.

Having examined the archeological information from Saikhe and Modinakhe we suppose, that from the second half of the IV and especially from the middle of the III century B.C. the ceramics of new type as appeared in the region, the appointed innovation is fixed in goldsmithery and etc. From the end of the first twenties of the III century B.C. the Sabaduri Hill's burial in Saikhe is stopped its functioning and the place is being covered with a sterile stratum and later, perhaps in the middle of the III century B.C. or in the last quarter of the one is formed a settlement on the same place. Taking into account that the Early, Antique Hellenistic Epoch the burials are fixed together on the Sabaduri Hill in Saikhe, we can suppose, that in the Early Antique Hellenistic Epoch the same tribal aristocracy governed east Colchis (The ravine of the Kvirila River) and authority of the Iberian (Kartli) State was spreading here after that, when the rich necropolis had stopped its existence on the Sabaduri Hill. The analogical situation is confirmed on the burial in Modinakhe, where the burials of the Early Antique Hellenistic Epoch are presented together.

The process of Georgianization is continuing intensively, especially in the Late Hellenistic Epoch, in particular, from the I century B.C. to the I century A.D., which corroborates us again that from the II

to the Icentury B.C. The Iberian (kartli) State, even during very hard times of its history, in spite of losing of Shorapani, had been able to keep upper Argveti.

In the chapter three called "The policy of Parnavazi in aspect to Colchis and some question on the History of the site of Sairkhe" is considered a policy of the first Iberian (kartli) king Parnavazi to the Colchian State on the whole, and in particular, to the east region of the one. Taking into account the international events of the first quarter of the III century B.C. and the stratigraphical information of the Site of Sairkhe, we suppose, that in the age after 279 year B.C. an century must have had occurred of the region in the upper reaches of the Kvirkla River within the Iberian (Kartli) State. It is stressed here, that Colchis and Iberia were taking an active part in the international relations by that time, which was caused on the one hand, by the danger of Pont's expansion and of the other hand, by the political interests of the Seleucidian State. From the 282 year B.C. in the Middle East were formed two opposing parties, which wanted to spread their authority the region of Black Sea as well as in Asia Minor. On the one hand there was the State of Pont especially having been powerful after the Heraclea's allied pact (281 year B.C.) and on the other hand there was the Seleucidian Syria which was being at war with the Ptolemeosian Egypt by that time (280 year. B.C.) and was looking for the staunch ally. It is too difficult to consider Iberia (kartli) as the ally like that, but it is fact, that it really was under the protectorate of the Seleucidian (Leonti Mroveli). in the 279 year B.C. Pont conquered Amastris on Black Sea. We think that this action of Pont was an answer against the good relations between the Iberian and Seleucidian States. So, only after that Pont could really threaten Colchis as well as Iberia, but in the 275 year B.C. it rushed into war with the Ptolemeosian Egypt, which was the reason to stop that process for some time. Parnavazi must have used with the situation and spread his authority in the east regions of Colchis. The supposition is backed up by the stratigraphy of the Sabaduri Hill in Sairkhe, where the rich burial has stopped its existence

tense just at that time. thus, the result of the policy of Parnavazi was the ruling tribal aristocracy's falling into decay in Sairkhe and conformably, the losing its priority. Proceeding from that we can think, that the centre of Sreptukhia (province) in Sairkhe had been cancelled and this region became an inseparable part of the new formed Iberian (Kartli) Kingdom.

The chapter four called " For the comparative history of Vani and Sairkhe" is entirely dedicated to the exempling of the Colchian State 's both important centres' history_Vani and Sairkhe on the basis of the mutual comparison. It is stated, that from the VII to the IV cc B.C. Vani and Sairkhe were shoun the special likeness to each other. By that time both points presented as the central places of worship of the Colchian tribes' union. From the end of the VI century B.C. Vani and Sairkhe presented as the chief towns of the Colchis's administrative-territorial units-Sreptukhias. The analogical social-political and cultural-economical events are fixed in both places, in particular, the being of the noble tribal aristocracy with its temporal and spiritual functions, the structural identity of the Sreptukhias of Vani and Sairkhe, the process of forming of the flourishing settlements simultaneously of the Sreptukhias chief towns, the succession of the tribal aristocracy, the gradual intensification of the estrangement between the military and industrial layers, the formation and prosperity of the temple communities, the especially ~~important~~ ceremony of burial, the abundance of the burial implement, especially jewelry, the solid difference of property and etc.

From the second half of the IV century B.C. is corroborated the fundamental difference between the history of Vani and the one of Sairkhe. By our supposition, first of all it was connected with the spreading of Hellenism. At present in Vani is observed the potent influence more, than in Sairkhe. In this situation, perhaps, the decisive factor was a circumstance, that Vani was situated directly on the way, from which is supposed a migration of the Hellenized Georgian tribes (Chakhe). In

tion, the immediate proximity of Vani to the Hellenised centres in Asia Minor facilitated the execution of spreading of Hellenism here by the sea. Whereas having been found~~d~~ itself within the limits of the Iberian (Kartli) kingdom, the foreign contacts of Saikhe were slackened enough and in contrast to Vani, from the II to the I century B.C. it is presented for us as one of the ordinary settlements of the Kvirila River's ravine.

ლიტერატურა:

1. Проблемы Греческой Колонизации Северного И Восточного Причерноморья, 1979
Демографическая Ситуация В Причёрноморье В Период Великой Греческой Колонизации, Тб. 1981
Причерноморье В Эпоху Эллинизма, Тб. 1985 и другие
2. ჯ. ნადირაძე, ყვირილის ხეობის არქეოლოგიური ძეგლები, თბ. 1975, გვ. 117-124
3. გ. მაზარაძე, ზ. ბრატვაძე, არქეოლოგიური გათხრები კარახტინში, "ძეგლის მეგობარი", XI, 1990, გვ. 39
4. ჯ. ნადირაძე, დასახ. ნაშრ. გვ. 124-133
5. იქვე, გვ. 80-100
6. ჯ. ნადირაძე, საირჩე საქარხველს უძველესი ქალაქი, თბ. 1990, გვ. 141
7. ჯ. ნადირაძე, დას. ნაშრ. გვ. 85
8. მისივე, ყვირილის ხეობის არქეოლოგიური ძეგლები, გვ. 26-43
9. მისივე, საირჩე საქარხველს უძველესი ქალაქი, გვ. 122-133
10. ი. გაგოშიძე, იოხვი სის სამარხი, საქარხველს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, ტ. 15, გვ. 31-45
11. რ. აბრამიშვილი, იოხვისის არქეოლოგიური ექსპედიციის მუშაობის მოკლე ანგარიში, სამეცნიერო სესია, მიძღვნილი 1962 წელს ჩატარებულ სავსელ-არქეოლოგიური კვლევა-ძიებისადმი /თეზისები/, თბ. 1963,
12. გ. ჯამყრელიძე, შიშარიდაცე ევპატორი და კოლხეთ-იქერიის ისტორიის ზოგიერთი საკითხი, "მაცნე ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიის და ხელოვნების ისტორიის სერიაში" №2, 1989, გვ. 59
13. ჯ. ნადირაძე, საირჩე საქარხველს უძველესი ქალაქი, გვ. 22-98
14. მისივე, ყვირილის ხეობის არქეოლოგიური ძეგლები, გვ. 141
15. მ. ინაძე, კოლხეთის სამეფოს სკვატუზიანთა საკითხისათვის, საქარხველს მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. 26, ნაკვეთი 6, 1961, გვ. 783-790
16. თ. ლორთქიფანიძე, ჯანის ნაქალაქარი, "ვანი III", თბ. 1977, გვ. 16

17. ჯ.ნადირაძე, საირხე საქართველოს უძველესი ქალაქი, გვ. 30-37
18. თ.ღორაშვიანიძე, დას. ნაშრ. გვ. 16
19. Г.А. Лордкипанидзе, Колхида В VI-II ВВ До Н.Э, Тб.1978, стр.77
20. ც.ინაძე, საგაძრო ცენტრები ძველ კოლხეთში, "მაცნე" ისტ.არქ. უზნ. ხელ. ისტ. სერია, №4, 1986, გვ. 43
21. თ.ყაუხრიშვილი, სტრატონის გეოგრაფია, თბ. 1957, გვ. 196
22. ჯ.ნადირაძე, დას. ნაშრ. გვ. 88-90
23. იქვე, გვ. 45-56
24. მისივე, ყვირილის ხეობის არქეოლოგიური ძეგლები, გვ. 26-43
25. ი.გაგოშიძე, დას. ნაშრ. გვ. 42
26. მ. ინაძე, დას. ნაშრ. გვ. 43
27. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. I, თბ. 1971, გვ. 500
28. რ. აბრამიშვილი, დას. ნაშრ. გვ. 5-8
29. გ. გამყრელიძე, ხოხობის არქეოლოგიური ძეგლები, "ვანი I I I" გვ. 66
30. მ. ინაძე, დას. ნაშრ. გვ. 43
31. ჯ.ნადირაძე, დას. ნაშრ. გვ. 61
32. მ. ინაძე, ძველი კოლხეთის სამოგადოების სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიის მოგონებები საკითხი, "მაცნე", ისტ. არქ. უზნ. ხელ. ისტ. სერია, №4, 1987, გვ. 57
33. ჯ.ნადირაძე, დას. ნაშრ. გვ. 87
34. მ. ინაძე, დას. ნაშრ. გვ. 57
35. ი.გაგოშიძე, ადრეანოპოლის ხანის ძეგლები ქანის ხეობიდან, თბ. 1966, გვ. 61
36. ქართლის ცხოვრება I, თბ. 1955, გვ. 24
37. ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, წ. VIII, თბ. 1975, გვ. 4
38. ჯ.ნადირაძე, საირხე საქართველოს უძველესი ქალაქი, გვ. 41
39. მისივე, ყვირილის ხეობის არქეოლოგიური ძეგლები, ტაბ. XI, სურ. 15
40. О.Д. Лордкипанидзе, Вани В IV-II ВВ До Н.Э. "Причерноморье В Эпоху Эллинизма", стр. 476

41. იქვე

42. D.M. Gagoshvili, Samadmo, TB. 1979, str. 90-92

43. O.D. Lordkipanidze, ukaz. soch. 476

44. x. ნადირაძე, დას. ნაშრ. გვ. 99-100, ტომ. IX, სურ. I-2

45. A. Chonja, Mbelirnoe Iskusstvo-Kolxidi B IV-II vv do n.e. str. 519

46. O.D. Lordkipanidze, ukaz. soch. str. 475

47. x. ნადირაძე, დას. ნაშრ. გვ. 41

48. გ. დიმიტოვი, კლდეების სამაროვანი, თბ. 1956, გვ. 133

49. G.A. Melikishvili, K Istorii Drevnei Gruzii, Tb. 1959, str. 119

50. ქართლის ცხოვრება I, გვ. 23

51. დ. მუსხელიშვილი, საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის ძირითადი საკითხები,
ტ. I, თბ. 1977, გვ. 81

52. მასალა ინახება ხელფანების მუზეუმის არქეოლოგიის ფონდში.

53. ე. გოგაძე, ფადავლიანიძე, გორბორი, თბ. 1981

54. მასალა იხ. x. 5 ადირაძე, საირზე საქართველოს უძველესი ქალაქი

55. გ. გამყრელიძე, ამო-ფარნავაზის დროინდელი კლდეების ისტორიისათვის, "მაცნე",
ისტ. არქ. ეთნ. ხელისაგ. სერია, №3, 1985,

56. x. ბ. ინაძე, კლდეების სამეფოს სკვატუზიონთა საკონსერვაციის,
გვ. 790

57. x. ნადირაძე, დას. ნაშრ. გვ. 51

58. ქართლის ცხოვრება I, გვ. 25, ბ. ინაძე, ეგრისისა და ქართლის ურთიერთობისათვის
თვის "მაცნე" №8, 1989

59. გ. დიმიტოვი, ანტიკური ხანის შორაპნის საერისთაოს საკონსერვაციის
ისტორიის ინტელუგის შრომები, ტ. IV, ნაკვ. I, თბ. 1959, გვ. 99

60. ბ. ინაძის განმარტებით, ფარნავაზის დროინდელი კლდეების რამდენ-
ნობი სკვატუზიონ-საერისთაოს სავარაუდოებელი, იხ. დას. ნაშრ.

61. B.A. Kufina, Arheologicheskaya Marshrutnaya Ekspeditsiya 1985 G. Po
Imeretii I Kto-Osetii, Tb. 1946

62. ნ. ბერძენიშვილი, დას. ნაშრ. გვ. 428

63. გ. მაზარაძე, საბრძოლველი ედინბურგი ბანის კერამიკა, საქართველოს ხელოვნება-
ების მუზეუმის XI სამეცნიერო სესია, /თეზისები/, თბ. 1969, გვ. 14

64. Г.А. Меликшвили, указ. соч. стр. 204

65. ჯ. ნადირაძე, საბრძოლველი საქართველოს უძველესი ქალაქი,

66. მისივე, ყვირილის ხეობის არქეოლოგიური ძეგლები, გვ. 121

67. გ. მაზარაძე, ზ. შრაგვაძე, დას. ნაშრ. გვ. 37

68. დ. ხაზუგაიშვილი, უფლისციხე II, თბ. 1964, გვ. 80-82

69. დ. ჭიდაშვილი, ნაქალაქარი ურბნისი, თბ. 1964

70. კახიანიშვილის არქეოლოგიური ძეგლები, თბ. 1980

71. დ. ხაზუგაიშვილი, დას. ნაშრ. გვ. 71

72. გ. მაზარაძე, საბრძოლველი ედინბურგი ბანის კერამიკა, გვ. 15

73. ნ. მირიანაშვილი, შიდა ქართლის მატერიალური კულტურის ნატორიიდან,
თბ. 1963, გვ. 40

74. Г.А. Лордкипанидзе, указ. соч. стр. 33

75. О.Д. Лордкипанидзе, указ. соч. 470-481

76. Г.А. Лордкипанидзе, указ. соч. 23

77. ვ. თორღვაძე, დაკრძალვის წესები ედინბურგი ბანის საქართველოში,
/ქვევრსამარხები/, თბ. 1980, ლიტერატურა იქვე.

78. ნ. ბერძენიშვილი, დას. ნაშრ. გვ. 364

79. საქართ ველის ისტორიის ნარკვევები, ტ. I და სხვა.

80. თ. ღოთშელაშვილი, ვანის ნაქალაქარი, ვანი III და სხვა.

81. ჯ. ნადირაძე, დას. ნაშრ. გვ. 147

82. ჯ. ნადირაძე, საბრძოლველი საქართველოს უძველესი ქალაქი, გვ. 58-79

83. იქვე, გვ. 68-97

84. იქვე, გვ. 64-65

85. იქვე, გვ. 61-64

86. იქვე, გვ. 58-60

87. იქვე, გვ. 18

88. Г.А. Меликшвили, указ. соч. стр. 304

89. იქვე

90. გ.გამყრელიძე, აზო-ჭარხაჭავაძის დროაზნდელი კოლხეთის ისტორიისათვის,
გვ. 928-93

91. Б.Д. Лордкипанидзе, указ. соч. 475

92. В.М. Тагошидзе, Самадло, стр. 389

93. ჭარხლის ცხოვრება, I, გვ. 24

94. მ. ინაძე, ეგრისისა და ჭარხლის ურთიერთობისათვის, გვ. 159

95. Б. Бикерман, Хронология Древнего Мира, М. 1976, стр. 260

96. იქვე

97. ჭარხლის ცხოვრება, I, გვ. 23

98. В. Тарн, Эллинистическая Цивилизация, М. 1949, стр. 29

99. М. И. Максимов, Античные Города Юго-Восточного Причерноморья, М-Д 2956
стр. 176

100. მ. ინაძე, ეგრისის ბერძნული წარწერის გაგებისათვის, "მნათობი", № 1,
1988, გვ. 150-152

101. საჭარხლედი ისტორიის წარკვევები, ტ. I, გვ. 443

102. მ. ინაძე, დას. ნაშრ. გვ. 152

103. მისივე, ეგრისისა და ჭარხლის ურთიერთობისათვის, გვ. 154-164

104. მისივე, ეგრისის ბერძნული წარწერის გაგებისათვის, გვ. 150

105. გ. გვინაძე, ელინისტური ხანის კოლხეთის მოსახლეობის ისტორიისათვის,
თბ. 1988, გვ. 26-30

106. Г. Ф. Дундуа, Нумизматика Античной Колхиды, Тб. 1987

107. მ. ინაძე, ეგრისისა და ჭარხლის ურთიერთობისათვის, გვ. 164

108. ჯ. ნადირაძე, დას. ნაშრ.

109. გ. მაზარაძე, მ. ბრაგვაძე, დას. ნაშრ. გვ. 39

110. О. Д. Лордкипанидзе, Городище Вани В Общем Колхидском Контексте, стр. 20

111. ჯ. ნადირაძე, დას. ნაშრ.

112. მ. ინაძე, დასახელებული ნაშრომები

113. გ. მაზარაძე, საზადურის გორის სტრატეგია და საირობის ნაქალაქების
ისტორიის მძირობადი ეჭაპები /პრეპრინტი/, 1991, გვ. 7

114. 0.Д.Торджипанидзе, указ. соч. ჯ.წადირაძე, დას.წამრ. გვ. 10
115. გ.მაზარაძე, დას.წამრ. დიგერაჭურა იქვე
116. ჯ.წადირაძე, დას.წამრ.
117. 0.Д.Торджипанидзе, указ.соч. стр.5
118. В.А. Толордава, Култовый Комплекс VIII-VII вв до н.э. "Причерноморье
В VII-У вв до н.э. " Тб.1990, стр.276
119. 0.Д. Торджипанидзе, указ.соч. стр.9
120. ჯ.წადირაძე, დას.წამრ. გვ. 10
121. გ.მაზარაძე, დას. წამრ. გვ. 8-10
122. ჯ.წადირაძე, ყვირილის ხეობის არქეოლოგიური ძეგლები, გვ. 5
123. მისივე, საიდანაც საქარხვედის უძველესი ქადაგი, გვ. 120
124. მ.ინაძე, საგადრო ცენტრები ძველ კლდეში, გვ. 33
125. 0.Д.Торджипанидзе, указ.соч. стр.9-10
126. გ.მაზარაძე, დას.წამრ. გვ. 10
127. 0.Д.Торджипанидзе, указ.соч. стр.II
128. გ.მაზარაძე, დას.წამრ. გვ. 10
- 129 იქვე
130. მ.ინაძე, დას.წამრ. გვ. 33-55
131. თ.მიქელაძე, კლდეოთხის ადრეკინის წანის სამაროვნები, თბ. 1985
132. 0.Д.Торджипанидзе, указ.соч. 22 ჯ.წადირაძე, დას.წამრ.
133. 0.Д.Торджипанидзе, указ.соч. стр.-20-21
134. მ.ინაძე, დას. წამრ.
135. ამ საკითხზე დაწერილებით იხ. მ.ინაძე, დას. წამრ.
136. იქვე
137. ჯ.წადირაძე, დას.წამრ. გვ. 147
138. გ.გამყრელიძე, დას.წამრ. გვ. 93
139. მ.წერეთელი, საირვთხეში აღმოჩენილი საიუდეო-ო წამარების მასალები
დამუშავების ზოგიერთი საკითხი, "მაცნე" ისტ. ენწ. ზეც.
ისტ. სერია №3, 1991, გვ. 141
140. იხ. ვანი VII, აგრეთვე, ჯ.წადირაძე, დას.წამრ.

141. ოთხ. ღორბეჭანნიძე, 'ვანის ნაქადაქარი', ვანი III, გვ. 27

142. ჯ. ნაღრაძე, 'ყვერილას ბეზის არქეოლოგიური ექსპედიციის 1988 წელს
ჩატარებული გათხრების მოკლე ანკარიზი, ბეზის მუზე-
უმის XII სამეცნიერო სესია', /გეზიგები/ შპ. 1989, გვ. 25

143. მისივე, 'საირვე სპარსველს უძველესი ქადაქი', გვ. 96

144. ნ. ა. ლიპინსკი, 'ქადაქი', 41

145. იქვე, გვ. 42

146. გ. ლიპინსკი, 'ძველი ვანი', შპ. 1991, გვ. 87

147. მასალა ინახება ბეზის მუზეუმის არქეოლოგიის ფონდში

სახმადოდო:

ა/ გეოგრაფიულ საზღვრთა

აზია-38

აზერბაიჯანი-38

ამასტრია-38

ამიერკავკასია-26

ამისო-49

ანატიდია-14

არკვეთი-32, 32, 35, 36, 42, 45, 62

არმენია-38

ალაიანი-37, 38

ალმოსავდეთ კოდზეთი-3, 4, 8, 10, 11, 23, 25, 30, 40, 63

ალმოსავდეთ საქართველო-31, 37, 38, 39, 56

ალმოსავდეთ შავიზღვისპირეთი-31, 37, 38, 49, 50

ბორაძირი-31, 32

დაბლაგომი-18, 61

დასავდეთ საქართველო-3, 11, 31, 32, 36, 48, 51, 60

დიმნა-31, 64

დიოსკურია-50

ღვამა-60

ეგრისი-3, 31, 48

ეგრისწყალი-48, 51

ერგეტა-60

ესერა-50

ვანი-4, 11, 13, 14, 17, 18, 23, 24, 27, 28, 38, 45, 46, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59,
60, 61, 62, 63, 64, 66, 67

ვარციხე-45

ვერსიის გრა- 5,6,37

შემო იმერეთი-6,26,30,39,65

შრელი-37

ნაღობი-შეფ-38

იბრა-3,4,11,23,26,27,30,31,32,34,36,37,38,39,40,42,43,48,49,50

იხვისი-9,10,15,16,17,18,25,61

იხანი-38

ქავკასია-39

ქარბინი-5,11,37,56

ქანი-9

ქილი-50

ქილისწყარო-6,57,58,61

ქილეთი-3,4,5,7,8,11,12,13,14,16,17,18,19,23,24,25,26,27,28,30,32,33,
34,36,39,40,41,42,45,48,49,50,51,52,53,54,55,56,57,58,59,60,
61,62,64,65

ქილავდინი-48

ლიხი-31,

ლიხინაური-6,66

მახლბელი აღმოსავლეთი-48

მისძირი-16,45,61

მოღინაზ-8,9,15,16,25,29,30,31,32,45,46,61

მცირე აზია-38,39,49

მცხეთა-37,39

ნავარძეთი-9

ნასტაკისი-37

ნიგეზიანი-60

ნიგეზეთი-9

ნოქალაქი-51

მრამწიკე-51

პონტო-48, 49, 50, 51

რგანი-9

რიონი-31, 51

საბადურის გორა-4, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 34, 37, 39, 40, 41, 43, 45, 46, 47, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67

საირზე-4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32, 33, 34, 37, 39, 40, 41, 43, 46, 47, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67

სამადლო-39, 47, 67 სამეგრელო-51

საქარველო-3, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 26, 27, 31, 47, 53, 56, 60, 63, 66, 67

სამხრეთ-აღმოსავლეთი შავი ზღვისპირეთი-50

საჩოველი-5, 11, 58

საყანა-66, 67

სამხრეთ-36

სვანეთი-51

სვერი-9

სელევიდების სამეფო-49, 50

სიღე-50

თია-50

უზნისი-38

უფლისციხე-37, 38, 39

ურეკი-60

უღერძი-9

ვახა-50

ქართლი-12, 17, 23, 27, 31, 32, 34, 36, 40, 41, 45, 47, 50, 51, 66

ქალკედონი-50

მინიაგორა-38, 49, 45

გენტრალური კოლხეთი-50

მავი ზღვა-48, 49

მორაპანი-25, 31, 37, 52

მვირილა-4, 9, 11

მვირილის ზეობა-9, 10, 11, 15, 16, 24, 25, 27, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 56, 66, 67

ჩიდათას ბორცვი-9

ჩიხა-9

ჭაბაცჭა-50

წელიწადი-57

წინა აზია-38

წინსწორი-9

წყაროსთავი-5

ქერაქლა-49, 50

ბ/ მირთა

აზრამიშვილი რ.-9

აზო-45, 46, 50

აღუქსანდრე მაცუდონი-47, 49

აღმოსავლეთი I-48, 49

აღმოსავლეთი I-36

ბერძენიშვილი ნ.-26, 31, 36, 40

ბაგოშვილი ი.-27

დედატოს-53, 57

ნინო-53, 57

ღებნტი მრთელი-12,25,31,47,49,51,52
ღისიმახე-47,48

ღმთაშობე გ. - 30

ღორთქიშანძე თ. -53,55,57

მოდორდავა ვ. -57

მარბაძე გ. -53

მელაბეს-66.

მელიქიშვილი გ. -17

მიმრიდაბე-49

ნადირაძე ჯ. -4,11,53,61

სელევა I-48

სტრაბონი-11,14

პტოდემოს 11-49,50,51

შარნავაზი-12,23,26,27,31,32,33,34,35,41,42,45,67,48,49,50,51,52,53,65

მჭიტიშვილი გ. -35

წერეთელი მ. -63

ძუჯი-47,46,51

ჯანაშია ს. -9

ჯუანშერი-31

საქ-საბჭოთა საზოგადოება:

სურათი I—საირხის საბაღურის გორის სურათიგარაფიული ჭრილი

სურათი-IIსაირხის საბაღურის გორის გენგეგმა

სურათი III—საირხის საბაღურის გორის ელინისტური ხანის ნამოსახლარი
ფენის გეგმა

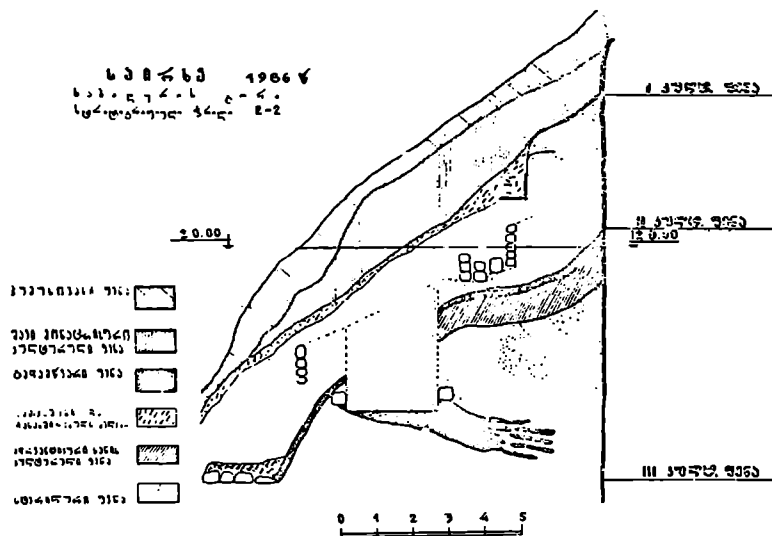
სურათი IV—მერვე და მცხრე სამარხი გათხრამდე და მათი გეგმა

სურათი V—მეხე სამარხის გეგმა, დასაკრძალავი კამერა და სამარხის ღერსმეხე

სურათი VI—საირხის საბაღურის გორის ელინისტური ხანის ნამოსახლარი ფენის
მასალა-მოხატული თიხის ჭურჭელი, ყელნიბოიანი ჭურჭელი, ქვეყრის
ფრამენტები, ჯამები

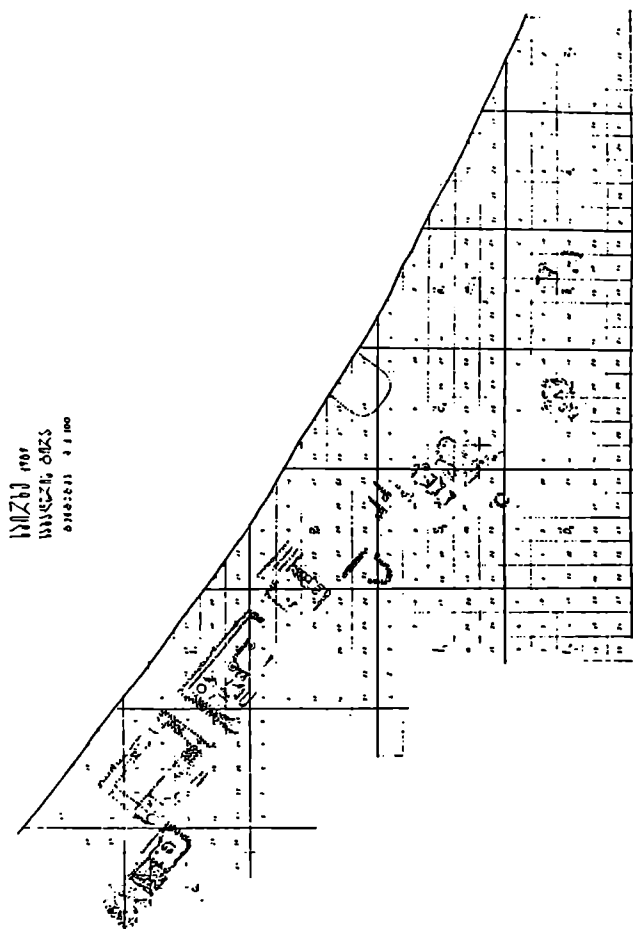
სურათი VII—მოხატული ფერადი საირხის საბაღურის გორიდან, ორყურა, ყელნი-
ბოიანი ღერ სამარხის საბაღურის გორის ელინისტური ხანის ფენის
გეგმა პერსონიდან

ט-1000

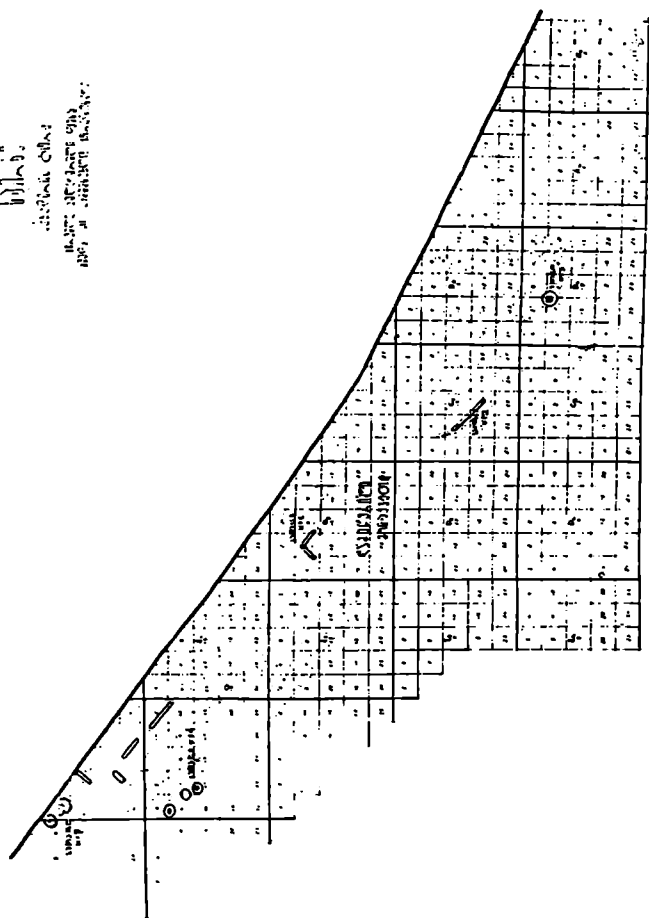

635300-11,

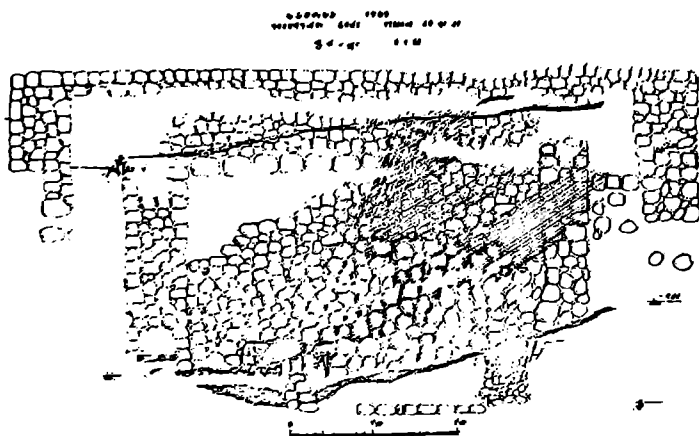
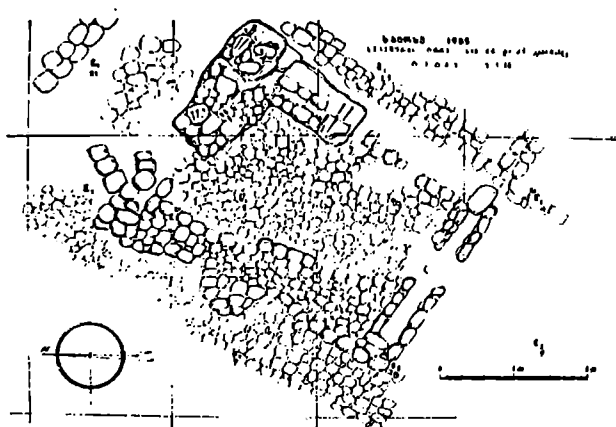
88

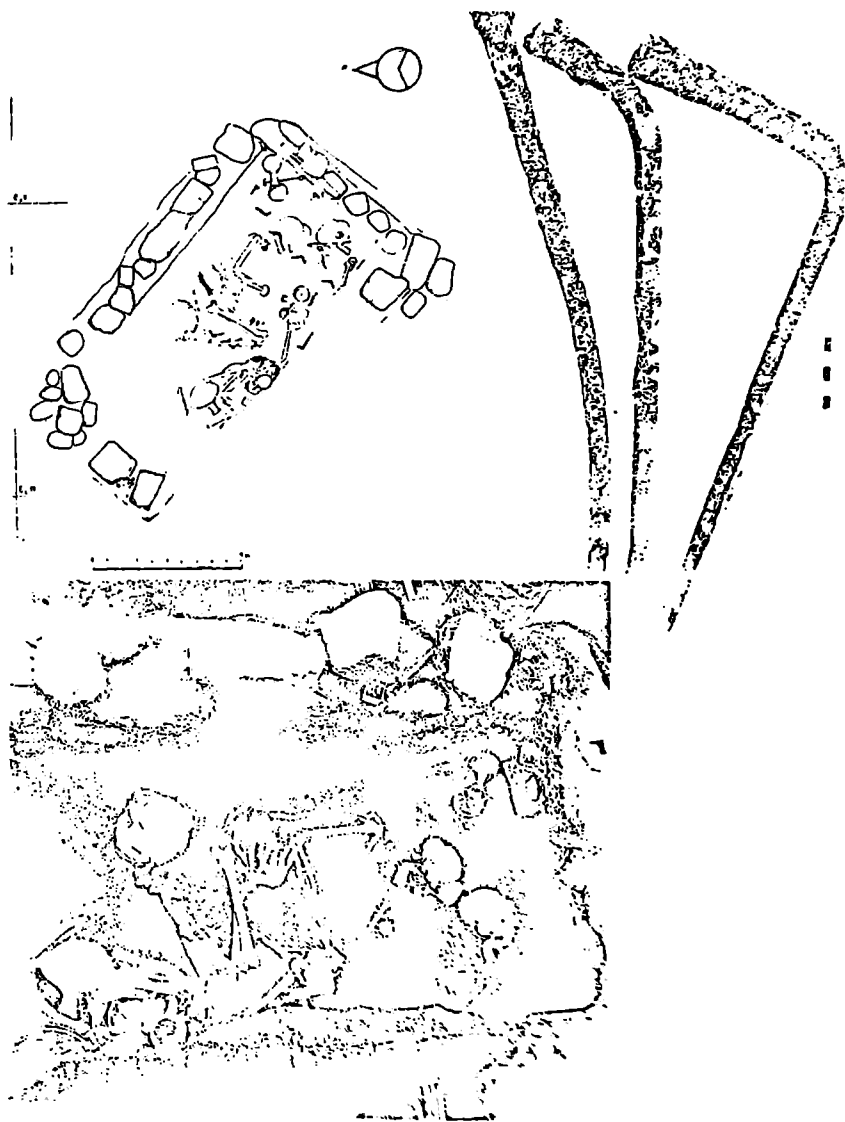

100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

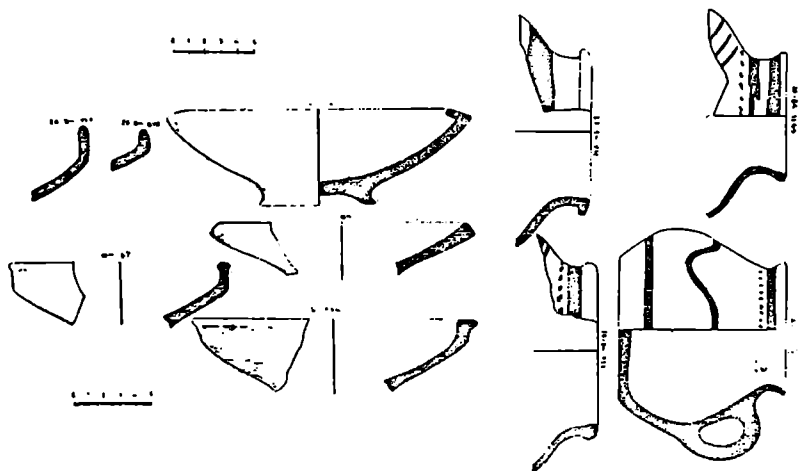
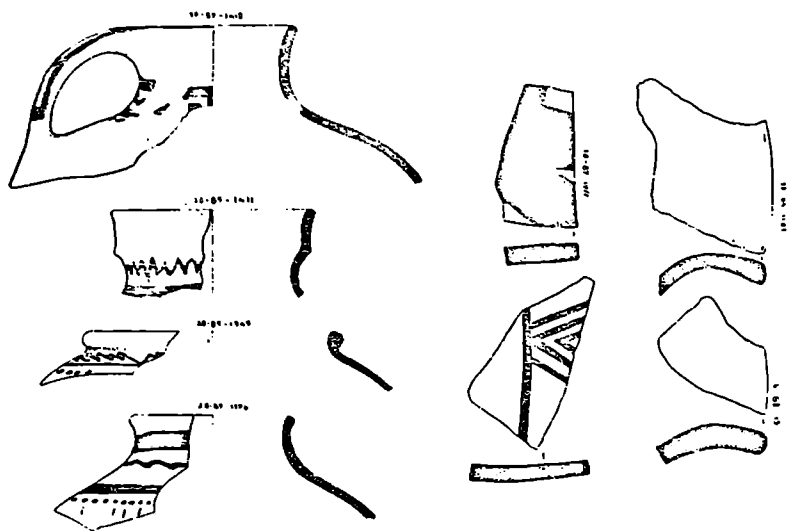
[illegible]

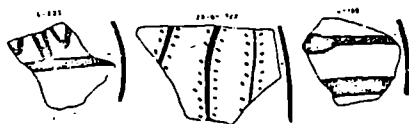
630507-17

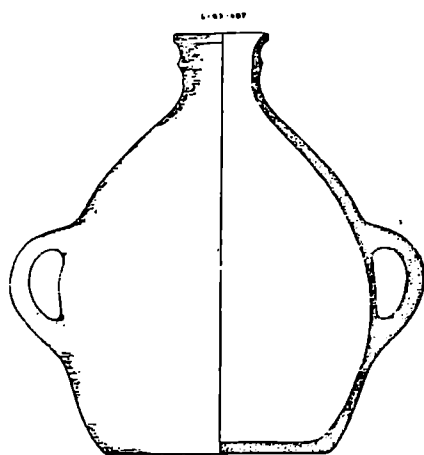

634526-VI,

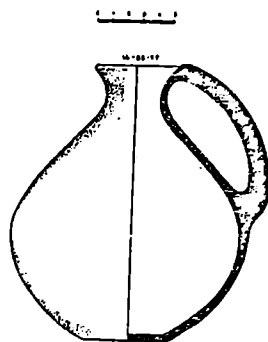

0 2 4 6

0 2 4 6

0 2 4 6

სარჩევნი

	83
შესავალი	3
აღმოსავლეთ კოდების სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიის მოგვიწოდო საკითხები	11
აღმოსავლეთ კოდების ქართულმანათნობის საკითხები	25
გარდაცვალების პოლიტიკა კოდების მიმართ და საიბრის ნაქალაქარის ისტორიის მოგვიწოდო საკითხები	81
ვანისა და საიბრის შუამდგომლობის ისტორიისათვის	53
რეგიონში /ინგლისურ ენაში/	68
ლიტერატურა	74
საძიებელი	81
სურათების აღწერილობა	86
სურათები	87

პერამ ღაფრის ძე ბრატვადე

აღმოსავლეთი კონკრეტული წმ.წ. V-I საუკუნეებში

მეცხეობა № 349

ტირავი 500

სამ. ე.წ. წმ.წ. კონკრეტული რასი ე.წ. განსაზღვრულია განმ. 4
ჯანსი სახელმწიფოებში

- მბიღისის კონკრეტული სახელმწიფო ინსტიტუტის სტამბა

სამხედროების ქ. № 5

წელიწადი ამავე წლის გათვალისწინებით, ყვერნილის ზეობაში, მის ზემო
წილზე ქვევრსამარტებში გაჩენას ელინიზმის პრეცედენტს ვერ დავუკავშირებთ.
ასე რომ, ძვ. წ. I და ახ. წ. I სს-ების მატერიალური ცხოვრების პარალელ-
ურად, ლიტერატურული ცხოვრების ეს ან ალი მოვლენაც ჩვენი აზრით, ქართლში-
იის შედეგი უნდა იყოს.

როგორც შევნიშნავთ ავერსენებინა, ძვ. წ. IV-I სს-ების აღმოსავლეთ
კოლხეთში /ყვერნილის ზეობაში/ მნიშვნელოვანი პოლიტიკური-სოციალური და
სოციალურ-ეკონომიკური ცვლილებები ხდება. რაც ჩვენი აზრით, დიდ მოვლენ-
ებად - ქართლში პოლიტიკური პარალელურად არის დაკავშირებული.

აღმოსავლეთ და დასავლეთ ქართული ერთობების ურთიერთობების მიხედ-
ვით, სპარსეთის სურათი, რომელიც წარმოადგენს ყვერნილის ზეობის პრელოდოვ
რეგულარულ და განსაკუთრებით, საინტერესო საბაზისის გორის მასალებში მიხედ-
ვით, საშუალება მოგვცა ვარაუდის საზომი გამოგვეთქვა მოგვიერთი მოსაზრება,
ქართლში: რეგულარულ ქართლში ყველა პირი იქმნება ძლიერი სახელმწიფოს
მესამეხელად, კოლხეთში ამჟამად ღმრთის პოლიტიკის და იბერიის ქვეყნებში-
ემა. როგორც ჩანს, კოლხეთს აქვდა ახლად შექმნილი იბერიის სამეფოსათვის
დაბაჟისათვის დიდი-შვილები-მცხეთის სამხელმწიფოებრივი ორგანიზაცია.
ქართლში, კოლხეთის დასავლეთი სკვამიები არ იყვნენ ისეთი ცენტრალიზი-
რებული ხელისუფლების მიერ გაერთიანებული, როგორც ელინიზმური ხანის
იბერიის საერისთავოები. სოციალური კონსოლიდაციისა და პოლიტიკური მმართვე-
ლობის მიხედვით იბერიის უფრო ძლიერი აღმოჩნდა და ამან გამოიწვია კიდევ ღვი-
რული შედეგი-იბერიის დასავლეთით გაფართოვდა სწორედ კოლხეთის სამეფოს
ხარჯზე. აქვე არც იმის დავიწყება შეიძლება, რომ იბერიამ უფრო უკეთ
გადალახა ტერიტორიის ურთიერთობის ბარდობა და სამხელმწიფოებრივი ცხოვრე-
ბის ასპარეზზე უფრო უკეთ გამოვიდა, მაშინ, როცა კოლხეთში სამოლოდ
ვერ სძლავს ტერიტორიის განსვლავლებას და ერთ სფლიან პოლიტიკურ ერთეულად
ვერ ჩამოყალიბდა.

წარმოადგენს ყვერნილის შენიშვნით, კოლხეთი იყო სამხელმწიფო ტერიტორია დიდი გა-
ერთიანებით. /78/

ამიტომ, იბერიის მიერ კოლხეთის აღმოსავლეთით რეგულირების დაზოგინება